

Nr 31.

Ankom till riksdagens kansli den 19 maj 1939 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 24 februari 1939 dagtecknad proposition, nr 96, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till 1) arbetstidslag för detaljhandeln; 2) lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning; samt 3) butikstängningslag.

I samband med berörda proposition har utskottet till behandling förehäft tjugufem i anledning av densamma väckta motioner, nämligen motionerna

inom första kammaren

- nr 258 av herr *Strand*,
- » 267 » » *Lindström m. fl.*,
- » 268 » herrar *Mannerskantz och Bondeson*,
- » 271 » » *Wagnsson och Gärde*,
- » 272 » herr *Emil Andersson m. fl.*,
- » 273 » » *Holmström m. fl.*,
- » 274 » » *von Horn och friherre Beck-Friis*, ävensom
- » 277 » herrar *Wallen och Öman* samt

inom andra kammaren

- nr 372 av herrar *Andersson* i Falkenberg och *Karlsson* i Munkedal,
- » 373 » fru *Johansson m. fl.*,
- » 381 » herr *Nilsson* i Norrlångträsk *m. fl.*,
- » 382 » herrar *Mårtensson* och *Andersson* i Mölndal,
- » 395 » herr *Andersson* i Malmö,
- » 413 » » *Mosesson m. fl.*,
- » 414 » » *Tengström m. fl.*,
- » 415 » » *Lindqvist* och fru *Nordgren*,
- » 422 » » *Lindén*,
- » 423 och 424, båda av herrar *Hagberg* i Luleå och *Brädefors*,
- » 425 av herr *Lundgren*,
- » 426 » herrar *Arneberg* och *Lundqvist*,

- nr 427 av herrar *Hansson* i Vännäsby och *Persson* i Falla,
 » 428 » herr *Åqvist m. fl.*,
 » 429 » » *Larsson* i Hede *m. fl.* ävensom
 » 430 » » *Annér m. fl.*

För de i motionerna framställda yrkandena kommer redogörelse att lämnas i det följande, för yrkandet i motionen II: 423 i samband med frågan om arbetstidslagstiftning för kontorsanställda och vissa andra grupper av arbetstagare utanför detaljhandeln samt för övriga yrkanden, vilka samtliga avse ändringar i olika hänseenden i Kungl. Maj:ts förslag, vid behandlingen av de särskilda delarna av detta.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för de i propositionen framlagda lagförslagen, ävensom i fråga om de skäl, som motionärerna andragit till stöd för sina yrkanden, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen och motionerna.

I propositionen hava lämnats redogörelser för huvuddragen av *gällande svensk lagstiftning om begränsning av affärs- och arbetstid* (sid. 13—21) samt för *den internationella behandlingen av frågan om arbetstidsreglering för affärs- och kontorsanställda m. m.* (sid. 21—25). Utskottet tillåter sig att hänvisa till dessa redogörelser.

Beträffande *utländsk lagstiftning* må här allenast nämnas, att särskilda butikstängningslagar finnas i Danmark, Finland och Norge. I Finland och Norge föreligger därjämte arbetstidslagstiftning för affärs- och kontorsanställda. För vuxna butiksbiträden eller kontorister gäller däremot ej någon direkt arbetstidsreglering i Danmark (sådan reglering finnes blott för minderåriga). En närmare redogörelse för vissa främmande länders lagstiftning i förevarande hänseenden har lämnats i en bilaga till nedannämnda sakkunnigbetänkande (betänkandet sid. 266—273).

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade dåvarande chefen för socialdepartementet den 29 juni 1935 fem sakkunniga att inom departementet biträda med utredning rörande frågan om en laglig reglering av arbetstiden för de affärs- och kontorsanställda samt rörande de frågor i övrigt, som ägde samband med lagstiftningen å förevarande område. De sakkunniga, som antogo benämningen »Arbetstidsutredningen angående affärs- och kontorsanställda», voro ledamoten av riksdagens andra kammare direktören E. L. Åqvist, tillika ordförande, dåvarande förtroendemannen hos svenska handelsarbetareförbundet J. A. Lundgren, ledamoten av riksdagens första kammare rektorn vid Göteborgs handelsinstitut G. E. A. Rahmn, verkställande direktören i Sveriges köpmannaförbund V. O. L. Strömberg och ombudsmannen i Sveriges tobakshandlares riksförbund A. Östlund.

Enligt direktiven för de sakkunniga innefattade deras uppgift främst en undersökning av dels frågan om lagstadgad arbetstidsreglering för de an-

ställda inom detaljhandeln, särskilt för butikspersonalen, dels ock spörsmålet om laglig begränsning av affärstiden inom detaljhandeln. De sakkunniga behandlade emellertid även frågorna om arbetstidslagstiftning för de kontorsanställda och vissa dem närstående grupper av anställda.

För att erhålla kompletterande upplysningar i fråga om detaljhandelns affärs- och arbetstider utöver dem, vilka funnos tillgängliga i en av socialstyrelsen år 1933 framlagd statistisk undersökning, vände sig de sakkunniga i början av år 1936 genom utsändande av frågeformulär till olika myndigheter, till kvinnoföreningar och andra sammanslutningar, som kunde anses företräda konsumentintresset, till handelskamrarna samt till alla kända föreningar av detaljhandlare och detaljhandelspersonal jämte några större varuhus och mångföretag ävensom till ett mindre antal stadsfullmäktig- och kommunalnämndsordförande. Direkta uppgifter om de faktiska affärstiderna inom detaljhandeln inhämtades under senare delen av år 1936 under medverkan av Sveriges köpmannaförbund från till detsamma hörande föreningar. I mitten av år 1936 föranstaltade de sakkunniga om en specialundersökning beträffande kioskhandeln. Muntliga förhandlingar med företrädare för sammanslutningar inom detaljhandeln förekommo vid flera tillfällen.

Sedan de sakkunniga närmare utformat förslag till laglig reglering av arbetstid och affärstid inom detaljhandeln gjordes hösten 1937 i samverkan med Sveriges köpmannaförbund en särskild undersökning, som bland annat äsyftade att utröna de ekonomiska verkningarna av den planerade lagstiftningen.

I samband med frågan om reglering av arbetstid och affärstid inom detaljhandeln upptogo de sakkunniga även motsvarande spörsmål beträffande rakstugor, frisersalonger, badinrättningar och fotografiateljéer.

Vad angår de sakkunnigas arbete beträffande arbetstidsreglering för kontorspersonal och vissa andra tjänstemannagrupper utanför detaljhandeln må erinras därom, att Kungl. Maj:t på framställning av de sakkunniga våren 1936 uppdragit åt socialstyrelsen att verkställa statistisk undersökning rörande arbetstidsförhållandena för vissa grupper av privatanställda, särskilt kontorspersonal, teknisk personal, arbetsbefäl, lager- och expeditionspersonal samt vakter och bud. De sakkunniga hava efter hand under undersökningens gång fått taga del av undersökningsresultaten¹ från socialstyrelsen.

De sakkunnigas lagförslag.

Till fullföljande av sitt uppdrag hava de sakkunniga den 31 december 1937 avgivit betänkande med förslag till arbetstidslag för detaljhandeln och butikstängningslag (statens offentliga utredningar 1937: 55).

¹ Resultatet av socialstyrelsens undersökning har i början av år 1938 publicerats i Sveriges officiella statistik, avdelningen socialstatistik, under rubrik »Undersökningar rörande arbetstidsförhållanden och lönevillkor för privatanställda».

Texterna till de framlagda lagförslagen — »lag om arbetstiden i detaljhandel och viss annan rörelse (arbetstidslag för detaljhandeln)» samt »lag om tiden för idkande av detaljhandel och viss annan rörelse (butikstängningslag)» — hava såsom bilaga (*Bilaga B*) fogats till statsrådsprotokollet den 27 januari 1939 i förevarande ärende.

Sedan yttranden över de sakkunnigas förslag inhämtats från ett stort antal myndigheter och sammanslutningar (förtecknade å sid. 27—28 i propositionen), hava förslagen undergått överarbetning inom socialdepartementet.

I. Arbetstidslag för detaljhandeln.

Historik.

De sakkunniga hava i sitt betänkande lämnat en historisk översikt över svenska lagstiftningsåtgärder och förslag till sådana på det område, som de sakkunnigas uppdrag omfattat, samt därvid å sid. 57—69 behandlat åtgärder och förslag åsyftande direkt arbetstidslagstiftning. Utskottet anhåller att beträffande dessa spörsmål få hänvisa till de sakkunnigas betänkande.

Allmänna spörsmål.

Enligt uppgifter i de sakkunnigas betänkande utgjordes de yrkesgrupper av privatanställda, varom i förevarande sammanhang överhuvud kan bli fråga, av 78,500 personer tillhörande gruppen förvaltnings-, kontors- och kommersiell personal (häri inräknade även handelsresande m. fl., för vilka en arbetstidsreglering för närvarande ej ansetts kunna komma ifråga), 33,000 tillhörande gruppen tekniskt och vetenskapligt utbildad personal samt nära 75,000 tillhörande gruppen butikspersonal.

De sakkunniga hava framhållit, att kollektivavtalen hade en mycket varierande betydelse för de skilda arbetstigaregrupper, som omfattats av de sakkunnigas utredning. En redogörelse för förhållandena i detta avseende har lämnats å sid. 29—31 i propositionen.

I propositionen har vidare redogjorts för de sakkunnigas ställning till frågan, om det föreligger behov av arbetstidsreglering för butiksanställda (sid. 31—35) och för remissyttrandenas innehåll i denna del (sid. 35—37).

Ett annat spörsmål, som under förarbetena till de nu framlagda lagförslagen tilldragit sig uppmärksamhet, är frågan om arbetstidsreglering för butiksanställda bör ske genom direkt lagstiftning eller genom skärpt butikstängningslag. De sakkunnigas mening i denna fråga har redovisats å sid. 37—38 och en sammanfattning av vad yttrandena härom innehålla återfinnes å sid. 38—40 i propositionen.

Till de båda nu nämnda frågorna har *föredragande departementschefen, statsrådet Forslund*, tagit ställning i ett anförande till statsrådsprotokollet, som återgivits å sid. 40—42 i propositionen. I detta anförande har uttalats bland annat följande:

Socialstyrelsens undersökningar av år 1933, vilka verkstälts för att utröna de faktiska arbetstidsförhållandena inom detaljhandeln, giva vid handen, att den genomsnittliga ordinarie nettoarbetstiden — efter avdrag för raster — för butikspersonal torde kunna i affärer i allmänhet uppskattas till 51 à 52 timmar i veckan. I åtskilliga branscher vore emellertid den ordinarie arbetstiden avsevärt längre. Så vore fallet beträffande frukt-, blomster- och tobaksaffärer samt lanthandelsbodas, där socialstyrelsen beräknat den ordinarie veckoarbetstiden till 55 timmar, samt i mjölk- och bageriaffärer, där veckoarbetstiden uppskattats till bortåt 60 timmar. 48-timmarsvecka gällde endast för en mindre del — $\frac{1}{3}$ à $\frac{1}{4}$ — av personalen. Att märka vore emellertid, att till den ordinarie arbetstiden komme övertidsarbete i växlande omfattning. Visserligen hava de sakkunniga på grundval av egna undersökningar upplyst, att arbetstiden under de senaste åren i åtskilliga fall förkortats. Därtill hade bidragit dels en på vissa orter och inom åtskilliga branscher tillämpad frivillig förkortning av affärstiden, dels ock större utbredning av kollektivavtalsmässig reglering av arbetstiden, därvid 48-timmarsveckan i allmänhet antagits såsom norm för arbetstidens längd. Den omfattning, i vilken på nu angivna sätt minskning av arbetstiden ned till 48-timmarsvecka förekommit, vore emellertid hitintills tämligen ringa. Fortfarande syntes flertalet butiksanställda hava en ordinarie arbetstid, som avsevärt överstege 48-timmarsveckan.

Efter konstaterande härav har för de sakkunniga uppställts sig till besvarande det frågorna, huruvida butiksbiträdenas och övriga här avsedda arbetstagares verksamhet vore av sådan art, att den kunde anses jämförbar med industriarbetarnas och i följd därav borde föranleda en arbetstidsreglering, innefattande 48-timmarsvecka. Den förut omtalade undersökning, som socialstyrelsen framlagt år 1933, utvisade, att även inom detaljhandeln liksom i all annan verksamhet olika grader av arbetsintensitet erfordrades i olika fall, men att det dock kunde sägas, att arbetstagarna i regel hade tämligen oavbruten sysselsättning under hela arbetsdagen. De sakkunniga hava för egen del framhållit, att, även om arbetet i vissa mindre butiker kunde anses vara ganska litet ansträngande, så vore det i andra fall så intensivt och påfrestande, att det mer än väl kunde mäta sig i svårighetsgrad med arbete, som vore reglerat av allmänna arbetstidslagen.

För egen del hyser jag den principiella uppfattningen, att tillräckligt starka skäl icke föreligga att överhuvud undantaga större eller mindre grupper arbetstagare från 48-timmarsveckans reglering. För åtskilliga av de arbetstagare, vilkas arbetstid på grund av undantag i 1 § allmänna arbetstidslagen icke regleras av nämnda lag, har 48-timmarsveckan senare införts, bland annat för de stora arbetstagargrupperna inom jordbruket och sjöfarten. Enligt min mening är det en angelägenhet av vikt för statsmakterna att fortsätta på den sålunda inslagna vägen och inrikta sina strävanden på att få en reglering i lag av arbetstiden till högst 48 timmar i veckan genomförd över hela arbetsområdet. Ett betydelsefullt led i arbetet att nå ett dylikt slutresultat utgör lagstiftning om en sådan arbetstid för detaljhandelsarbetstagare. Ett vägande skäl för reglering av veckoarbetstiden till i princip 48 timmar är, såsom de sakkunniga framhållit, att en laglig arbetstidsreglering givetvis icke kan inskränka sin uppgift till att skydda de anställda mot direkt uttrötning. En väl så viktig uppgift är den att möjliggöra för

de anställda att ägna erforderlig tid till familjeliv, studier, friluftsliv och annan rekreation.

Av de i det föregående lämnade statistiska uppgifterna framgår väl, att kollektivavtalsreglering alltmera vinner insteg även inom handeln samt relativt fortare nu än tidigare. Emellertid torde det vara klart, att det ännu skulle dröja åtskillig tid innan sådan avtalsreglering vore mera fullständigt genomförd, och helt genomförd bleve den med säkerhet icke inom överskådlig tid. För de anställda, som stode utanför, avvaktande en så småningom skeende reglering, skulle förhållandena alltid te sig orättvisa. Lagstiftning — i en eller annan form — för genomförande i princip av 48-timmarsveckan på förevarande område synes mig med hänsyn härtill nödvändig.

Det har i åtskilliga yttranden anförts, att erforderlig arbetstidsreglering lämpligast kunde vinnas genom skärpning av butikstängningslagen. Gällande lag medger som huvudregel öppethållande under 11 timmar per dygn, men det har framhållits, att en tendens visat sig till tidigare stängningstider och på grund därav förkortad arbetstid. En tid för öppethållande så kort, att 48-timmars veckoarbetstid för de anställda skulle möjliggöras, torde emellertid vara uteslutet att mera allmänt uppnå på frivillighetens väg; under alla förhållanden skulle det dock förekomma ett avsevärt antal butiker, som hölle öppet längre tid. En tvångsreglering i butikstängningslagen, som innebure öppethållande under så kort tid, att därigenom arbetstiden för de anställda skulle kunna i tillräcklig grad inskränkas, synes mig ej möjlig. Vid bestämmandet av tiden för öppethållandet måste nämligen hänsyn i främsta rummet tagas till allmänhetens befogade krav på att — ofta före eller efter egen arbetstid — äga möjlighet att göra sina inköp. Jämväl affärsidkarnas anspråk på att genom viss icke alltför kort tids öppethållande kunna utnyttja affärerna med däri nedlagt kapital torde böra vinna beaktande. — — —

I förevarande sammanhang må till sist erinras därom, att motståndare till laglig reglering — innefattande 48-timmars arbetsvecka — på förevarande område bland annat åberopat, att en dylik reglering skulle innebära en ekonomisk börda för företagarna av sådan omfattning, att dessa därigenom skulle beredas mycket allvarliga svårigheter. De sakkunniga hava visserligen icke gjort någon mera omfattande utredning härutinnan men dock, med hänsyn till vad under utredningsarbetet förekommit, ansett sig kunna fastslå, att de olägenheter av en laglig reglering i avsedd omfattning, som för vissa företag otvivelaktigt skulle uppstå, dock icke vore så betydande, att de kunde anses uppväga de fördelar, som en arbetstidsreglering skulle medföra för personalen och ur allmän synpunkt. Avsevärda möjligheter att minska svårigheterna förefunnes bland annat genom rationell indelning av arbetet. Till de sakkunnigas uppfattning i detta avseende anser jag mig kunna giva min anslutning. Särskilt med hänsyn därtill, att — av skäl som i det följande skola angivas — den föreslagna lagen avses icke skola äga tillämpning beträffande de minsta företagen, synes det mig klart, att i de företag, där lagen skall tillämpas, anordningar med rationell indelning av arbetet skola göra det möjligt, att utan mera avsevärda ekonomiska uppoffringar kunna ordna verksamheten i överensstämmelse med lagen. Att oöverstigligen svårigheter att ordna arbetet i detaljhandeln inom 48-timmarsveckans ram icke möta framgår jämväl därav, att — såsom de sakkunnigas utredning givit vid handen — redan nu 48-timmarsvecka förekommer i viss, ej alldeles obetydlig utsträckning inom ifrågavarande verksamhetsområde.

I frågan, om arbetstidsbestämmelser för detaljhandeln böra upptagas i särskild lag eller inarbetas i allmänna arbetstidslagen,

hava de sakkunniga gjort vissa uttalanden, för vilka redogörelse lämnats å sid. 42—45 i propositionen. Rörande innehållet i remissyttrandena i förevarande avseende får utskottet hänvisa till sid. 45—48 i propositionen.

Föredragande departementschefen har i propositionen rörande detta spörsmål anfört i huvudsak följande:

Den rättsliga regleringen av arbetstiden för de inom detaljhandeln anställda kommer av naturliga skäl att i mångt och mycket överensstämma med den reglering rörande arbetstiden inom industrien, som gives i allmänna arbetstidslagen; skiljaktigheter komma dock att förefinnas i olika hänseenden. Spörsmålet huruvida den lagstiftning, varom nu är fråga, skall utbyggas på den allmänna arbetstidslagens grund genom införande i denna lag av vissa speciella regler för detaljhandelns arbetstagare, eller om en särskild arbetstidslag för detaljhandeln skall tillskapas, torde böra avgöras med hänsyn i första hand till omfattningen av nyss omnämnda skiljaktigheter.

De sakkunniga hava framhållit, att den av dem föreslagna arbetstidslagen för detaljhandeln innefattade avvikelser från den allmänna arbetstidslagens stadganden i huvudsak därtinnan, att överflyttning efter arbetsgivarens gottfinnande av arbetstid inom viss tidsperiod tillåtes, att bestämmelser rörande förberedelse- och avslutningsarbeten samt i fråga om uttagande av övertid hade i viss mån särartat innehåll, att föreskrifter om övertidsersättning funnes upptagna samt att undantagsbestämmelserna beträffande småföretag icke överensstämde med motsvarande stadganden i någon av de övriga arbetstidslagarna. Härjämte hava de sakkunniga anfört, att den nya regleringen avsåges bliva provisorisk med en giltighetstid av allenast tre år.

I det övervägande flertalet yttranden har de sakkunnigas förslag om tillskapande av särskild arbetstidslag för detaljhandeln gillats. I några yttranden, bland annat av arbetsrådet, har däremot anförts, att de för detaljhandeln gällande reglerna tämligen lätt och med viss fördel skulle gå att inarbeta i allmänna arbetstidslagen.

På skäl, för vilka redogörelse kommer att lämnas i det följande, har jag för avsikt att föreslå en arbetstidsreglering för detaljhandeln, vilken i flera av de avseenden, som av de sakkunniga åberopats till förmån för en reglering genom särskild lagstiftning, i princip ansluter sig till de sakkunnigas förslag. I fråga om lagens tillämplighet å småföretag skiljer sig departementsförslaget till och med i högre grad än sakkunnigförslaget från allmänna arbetstidslagen. Jag anser, att de skiljaktigheter, som komma att förefinnas, äro av sådan omfattning, att en reglering i särskild lag är motiverad. Härtill kommer, dels att de nya bestämmelserna torde böra givas endast provisorisk karaktär, varför mera avsevärda rubbningar i den allmänna arbetstidslagen synas olämpliga, dels ock att det för detaljhandelns arbetstagare och arbetsgivare givetvis torde vara mest tillfredsställande, att de regler, efter vilka deras verksamhet skall ordnas, återfinnas i lag i ett sammanhang och ej insprängda i den allmänna arbetstidslagen bland ett antal lagbud, som icke hava tillämpning å detaljhandelns förhållanden.

Genom de sakkunnigas — — — förslag — — — att den nya lagen i princip skall äga tillämpning å alla företag, där detaljhandel idkas, samt å samtliga arbetstagare inom nämnda företag, uppstår — — — ett visst gemensamt område för de tre lagarna. På sätt framgår av arbetsrådets yttrande, har rådet, som påvisat vissa olämpliga konsekvenser av den anordning, vilken de sakkunniga föreslagit i fråga om förutnämnda gränsdragning — vilken anordning jämväl i andra yttranden mött gensagor — för sin del ansett, att den lämpligaste utvägen för att undvika nämnda conse-

kvenser vore att inarbeta bestämmelserna rörande arbetstiden inom detaljhandeln i den allmänna arbetstidslagen.

För egen del anser jag den kritik, som arbetsrådet riktat mot de sakkunnigas gränsdragning mellan de olika arbetstidslagarna berättigad. Då jag emellertid av skäl, för vilka redogjorts i det föregående, anser särskild arbetstidslag för detaljhandeln böra tillskapas — och denna min inställning har icke rubbats av vad arbetsrådet yttrat — framstår det som nödvändigt att finna en annan utväg ur svårigheterna. En sådan har också anvisats av arbetsrådet, som framhållit, att man genom lämplig bestämning i den nya lagen av dess tillämpningsområde samt genom införande i allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen av undantag för arbete, som omförmäldes i den nya lagen, skulle kunna erhålla en tillfredsställande avgränsning emellan de olika lagarna. Detta arbetsrådets förslag finner jag medföra sådana fördelar, att jag ej tvekar att för egen del godtaga detsamma.

Förslag till den av den ifrågasatta gränsdragningen mellan olika arbetstidslagar påkallade ändringen i allmänna arbetstidslagen har framlagts i den nu behandlade propositionen, under det att motsvarande ändring i lantarbetstidslagen föreslagits i propositionen nr 244.

Vad angår spørsmålet, om arbetstidsbestämmelser böra införas på vissa detaljhandeln närstående områden (frisörbranschen, fotografiateljéer och badinrättningar), hava i propositionen lämnats vissa statistiska uppgifter m. m. (sid. 50—52) samt redogörelser för de sakkunnigas förslag (sid. 52—54) och för remissyttrandenas innehåll i förevarande hänseende (sid. 54—55).

Föredragande departementschefen har i denna del yttrat bland annat följande:

Vad rakstugor, frisersalonger och badinrättningar angår, synes av den förebragta utredningen framgå, att med hänsyn till arbetstidens längd behov av arbetstidsreglering förefinnes för där sysselsatt personal. I några yttranden har visserligen anförts, att för biträden i dessa verksamhetsgrenar mera än för de i vanliga butiker anställda lediga stunder uppstode under arbetstiden. Med hänsyn till min förut deklarerade principiella inställning synes emellertid detta förhållande, i den mån det kan sägas vara för handen, icke i och för sig böra föranleda undantag från en laglig reglering av arbetstiden inom 48-timmarsveckans ram. Med anledning av vad Stockholms handelskammare anfört rörande nödvändigheten att, särskilt i damfrisersalonger, uttaga övertidsarbete må erinras, att arbetstidslagen enligt departementsförslaget icke skall gälla de minsta företagen. I de företag, å vilka lagen blir tillämplig, torde övertidsarbete i huvudsak kunna undvikas genom en förständig fördelning av arbetskraften på dagens olika timmar. Att märka är nämligen, att det förhållandet, att arbete utföres efter stängningstid, icke behöver betyda, att det blir fråga om övertidsarbete. Besökes ett företag vanligen av ett ringa antal kunder under dagen men av ett stort antal under några kvällstimmar, bör detta föranleda därtill, att arbetstidens huvuddel för arbetstagarna i företaget blir förlagd till en senare tidpunkt av dagen; arbetstidens sammanlagda längd behöver därför ej komma att överstiga åtta timmar. — Vad vidare fotografiateljéerna angår, synes enighet råda därom, att även i dem anställda arbetstagare i princip böra få sin arbetstid reglerad av lagen.

Med anledning av att i några yttranden farhågor uttalats för att den i lagen i allmänhet givna regleringen skulle föranleda särskilda svårigheter, t. ex. i fråga om vissa badinrättningar, må erinras därom, att möjlighet

enligt lagförslaget kommer att beredas arbetsgivarna att under vissa förutsättningar av arbetsrådet eller Kungl. Maj:t få tillstånd till utsträckning av arbetstiden.

Till sist må omnämnas, att — ifall den nya lagen ej gjordes tillämplig å arbetstagare inom frisör- och fotografibranscherna — butikstängningslagen bleve den enda för dem arbetstidsreglerande faktorn. Butikstängningslagen torde emellertid i princip böra avfattas ur helt andra synpunkter än den, att lagen skall sätta en gräns för arbetstidens längd. Härav följer, att man icke kan låta sig nöja med den arbetstidsreglering, som indirekt föranledes av stadgandena i butikstängningslagen. I fråga om personalen i badinrättningar skulle reglering av arbetstiden överhuvud icke förekomma, ej ens indirekt, i det att tiden för öppethållandet av dessa inrättningar icke avses skola bliva reglerad av den nya butikstängningslagens bestämmelser.

Frågan om arbetstidslagstiftning för kontorsanställda och vissa andra grupper av arbetstagare utanför detaljhandeln.

Rörande antalet privatanställda inom de grupper, om vilka i detta sammanhang är fråga, får utskottet hänvisa till de siffror, som lämnats ovan i utskottets utlåtande (sid. 4).

Rörande den förut omförmälda, av *socialstyrelsen i samråd med de sakkunniga* verkställda utredningen rörande arbetstidsförhållanden och lönevillkor för privatanställda hava de sakkunniga i fråga om den ordinarie arbetstiden framhållit, att nettoarbetstiden för de kontorsanställda i genomsnitt låge vid omkring 42 timmar i veckan, för den tekniska personalen vid ungefär 43 timmar samt för övriga grupper ganska nära 48 timmar. Arbetstiden kunde i de enskilda fallen rätt mycket avvika från genomsnittet. För arbetsbefäl samt lager- och expeditiionspersonal vore den ordinarie arbetstiden dock i det övervägande antalet fall precis 48 timmar i veckan, och i någon mån kunde detsamma sägas om vakter och bud. För kontorspersonal och teknisk personal föreläge icke någon sådan utpräglad tyngdpunkt. För dessa grupper vore 40-timmarsveckan, särskilt i de större städerna, förhållandevis vanlig, och detsamma gällde om 42-timmarsveckan.

Drygt hälften av kontoristerna och ungefär $\frac{2}{5}$ av den tekniska personalen hade en arbetstid av högst 42 timmar i veckan. Tider mellan 42 och 48 timmar förekomme också tämligen ofta ($\frac{2}{5}$ av kontoristerna och drygt hälften av den tekniska personalen), medan 48-timmarsveckan vore ganska sällsynt. Den gällde sålunda endast för omkring fem procent av de kontorsanställda.

En undersökning av frågan, för hur stor del av de anställda längre ordinarie arbetstid än 48 timmar i veckan uppgivits, utvisade, att det beträffande de kontorsanställda och den tekniska personalen bara vore fråga om några få procent. Detta gällde även om man lade arbetstagarnas egna uppgifter till grund (omkring sex procent enligt dessa uppgifter). Förhållandet vore i viss mån annorlunda för de övriga grupperna. Av arbetsbefäl samt lager- och expeditiionspersonal skulle enligt personaluppgifterna omkring $\frac{1}{5}$ hava haft längre ordinarie arbetstid än 48 timmar i veckan, och detsamma skulle

gälla mer än $\frac{1}{3}$ av gruppen vakter och bud. Om man i stället toge arbetsgivarnas uppgifter till utgångspunkt, bleve dock motsvarande andel betydligt mindre. Särskilt stor vore skillnaden ifråga om vakter och bud. På det hela taget vore arbetstiden kortast i de större städerna och längst på landsbygden. I vissa specialfall hade de kontorsanställda särskilt lång arbetstid, t. ex. inom jordbruket.

För att vinna mer fullständig klarhet om de anställdas arbetstidsförhållanden fordrades emellertid även kännedom om förekomsten av övertidsarbete. De därutinnan lämnade uppgifterna hade emellertid delvis varit ganska ofullständiga, vilket sammanhängde med att det på dessa områden ofta ej finnes någon klar avgränsning mellan ordinarie arbetstid och övertid.

Enligt samstämmiga upplysningar från arbetsgivare och anställda vore det ungefär två tredjedelar av de kontorsanställda, som hade att utföra övertidsarbete i större eller mindre omfattning. Motsvarande andel vore något lägre för de övriga personalgrupperna.

Undersökningen visade vidare, att övertidsarbetet i stor utsträckning icke särskilt ersattes. För de kontorsanställda skulle detta enligt personaluppgifterna gälla mer än $\frac{2}{3}$ av fallen och även enligt arbetsgivarnas uppgifter nära $\frac{1}{2}$.

De sakkunniga hava förklarat, att det för frågan om en arbetstidslagstiftning för de kontorsanställda, byggd på *48-timmarsveckan*, borde genomföras, vore avgörande, om en arbetstidslagstiftning av den typ, som förordats för detaljhandelns anställda, kunde anses lämplig för de kontorsanställda och påkallad för att komma till rätta med rådande missförhållanden.

De sakkunniga hava härom anfört bland annat följande (sid. 115—117 i betänkandet).

Mot de fördelar, som — — — skulle kunna vinnas med en 48-timmarslagstiftning, stå emellertid också nackdelar ur de anställdas synpunkt. Dessa hava orsakat, att av de anställdas huvudorganisationer på detta område, med vilka de sakkunniga samrätt sommaren 1937 sedan huvudresultaten av socialstyrelsens undersökning preliminärt förelägo, endast svenska handelsarbetareförbundet tillstyrkt en sådan lagstiftning för de kontorsanställda. De till Daco anslutna sammanslutningarna, vilka omfatta den alldeles övervägande delen av den organiserade kontorspersonalen — av betydelse äro särskilt svenska bankmannaföreningen, svenska industritjänstemannaförbundet och det nybildade svenska handelstjänstemannaförbundet, vilket bland annat upptagit svenska kontoristförbundet — hava däremot direkt avstyrkt en lagstiftning av detta slag.

Särskilt har därvid anförts, att en lagstiftning med utgångspunkt från 48-timmars arbetsvecka skulle kunna leda till en ogynnsam utveckling för det stora flertal av de anställda, som nu har kortare arbetstid. Man befarar, att en lagstadgad reglering kunde göra arbetsgivarna benägna att till fullo uttaga den medgivna arbetstiden, varigenom en avsevärd ökning av arbetstiden kunde bli resultatet för många av de anställda. — — —

Man kan hava delade meningar, om och i vilken grad de av de anställda befarade verkningarna av en 48-timmarslagstiftning för kontoristerna verkligen skulle inträda. Det må erinras, att 1930 års konvention genom särskilt stadgande söker förebygga, att en lagstiftning skall kunna tagas till intäkt för krav på rubbning av rådande kortare arbetstid. Vissa erfaren-

heter från främmande länder med sådan lagstiftning tala dock för att förhågorna ej sakna grund.

Men hur det än må förhålla sig härmed, hava de sakkunniga i sakens nuvarande läge icke ansett sig böra föreslå någon arbetstidsreglering för de kontorsanställda i överensstämmelse med den föreslagna arbetstidslagen för de detaljhandelsanställda. En lag, vilken såvitt man kan bedöma övertvägande icke önskas av dem, som skulle skyddas genom lagen, och vilken dessutom knappast synes påkallad för att avhjälpa svårare missförhållanden av större omfattning, bör tydligen icke komma till stånd. Vad nu sagts om kontorspersonalen gäller dock icke de inom detaljhandeln sysselsatta kontoristerna, där läget är i viss mån avvikande.

De sakkunniga hava även diskuterat frågan om arbetstidslagstiftning för de kontorsanställda, grundad på *40-timmarsveckan* (sid. 117—118 i betänkandet), men även därutinnan intagit en negativ hållning. De hava därvid pekat på att en på 40-timmarsveckan grundad arbetstidslagstiftning icke i Sverige genomförts för någon arbetstagargrupp, och att det alltjämt finnes kategorier, för vilka man icke ansett sig kunna stipulera en 48-timmarsvecka. Kontorsarbetet kunde visserligen vara påfrestande, men det kunde icke anses vara av den beskaffenhet, att särskilt starka skäl kunde anföras för en lagstiftning, varigenom för kontoristerna generellt skulle framtvängas kortare arbetstid än vad som vore medgivet för övriga arbetstagare. Den omständigheten, att stora delar av de kontorsanställda redan lyckats komma fram till 40-timmarsveckan, kunde icke anföras som motivering för en lagstiftning av detta slag i nuvarande läge. För övrigt visade socialstyrelsens undersökning, att det dock alltjämt blott vore ungefär $\frac{1}{3}$ av kontorspersonalen, som hade så kort ordinarie arbetstid som 40 timmar i veckan. En sådan lagstiftning skulle därför säkerligen vålla betydande olägenheter för de företag, vilka använde kontorsanställda. Den väckta frågan syntes därför böra ställas på framtiden, till dess eventuellt 40-timmarsveckan ansåges böra genomföras i vårt land för arbetstagarna i allmänhet.

Därjämte hava de sakkunniga till behandling upptagit frågan om en inskränkning av lagstiftningen för de kontorsanställda till att omfatta *allenast bestämmelser om övertid och övertidsersättning* (sid. 118—119 i betänkandet). De sakkunniga hava därvid, ehuru de understrukt, att de nuvarande förhållandena beträffande kontorspersonalens övertidsarbete och övertidsersättning ofta vore otillfredsställande, förklarat sig icke kunna förorda en lagstiftning med angivet innehåll, enär densamma, hur den än anordnades, skulle komma att verka orättvist.

De sakkunniga hava slutligen (sid. 119—121 i betänkandet) förklarat, att — då de icke ansett sig kunna föreslå någon arbetstidslagstiftning för de kontorsanställda — anledning icke heller ansetts föreligga att mera i detalj upptaga frågan om *reglering av arbetstiden för närstående personalgrupper*, nämligen teknisk personal, arbetsbefäl, lager- och expeditiionspersonal samt vakter och bud.

Nu föreliggande spörsmål ha berörts i allenast några få *yttranden*.

Socialstyrelsen har förklarat, att de sakkunnigas ståndpunkt beträffande frågan om arbetstidslagstiftning för utanför detaljhandeln anställd kontorspersonal och närstående grupper av privatanställda icke syntes tillräckligt starkt motiverad. Styrelsen har härom anfört:

Farhågorna för att en lagstiftning om 48-timmars arbetsvecka skulle kunna föranleda en ogynnsam utveckling på de håll, där arbetstiden är kortare, kunna väl icke avvisas såsom helt obefogade. De anställdas egen naturliga reaktion gentemot dylika tendenser bör dock rimligtvis kunna utöva en viss verkan i motsatt riktning. Det på dessa områden ännu icke särdeles omfattande men likväl i styrka och betydelse tillväxande organisationsväsendet torde väl även kunna antagas komma att i en fråga av sådan fundamental betydelse för de anställda i en avsevärd mån göra sig gällande. Det må emellertid också erinras om att ett i och för sig beaktansvärt antal personer bland de kontorsanställda och dem närstående personalgrupper befunnits hava en längre ordinarie arbetstid än 48 timmar per vecka. — — —

Enligt arbetsgivarnas till undersökningen lämnade uppgifter, vilka representera det mest omfattande materialet, skulle längre ordinarie veckoarbetstid än 48 timmar hava förekommit för tillsammans omkring 3,900 anställda, bland vilka omkring 1,000 tillhörde gruppen kontorspersonal, 200 teknisk personal, 1,100 arbetsbefäl, 700 lager- och expeditionspersonal och 900 gruppen vakter och bud. I verkligheten torde sammanlagda antalet för dessa grupper kunna uppskattas till åtminstone den dubbla här redovisade totalsiffran. Uträknar man de ovan anförda siffrornas förhållande till hela antalet redovisade anställda inom de olika grupperna, blir proportionen inom de två först nämnda grupperna blott omkring 3 respektive 2 procent, medan för de sista tre grupperna motsvarande relationstal uppgå till respektive 9, 11 och 16 procent. Om de från de anställda själva lämnade uppgifterna, som visserligen utgöra ett mindre omfattande material, i stället läggas till grund för beräkningen, får man till resultat, att inom grupperna arbetsbefäl samt lager- och expeditionspersonal icke mindre än omkring $\frac{1}{3}$ och inom gruppen vakter och bud över $\frac{1}{3}$ skulle ha haft längre ordinarie veckoarbetstid än 48 timmar. Utredningen synes i varje fall klart ha givit vid handen, att 48-timmarsveckan ingalunda kan sägas ha blivit helt genomförd för de ifrågasvarande grupperna av privatanställda. Det innebär oförnekliga en orättvisa mot de personer, som här hava blivit mera ogynnsamt ställda, att de undantagas från förmånen av en laglig arbetstidsreglering, när en sådan har kommit till stånd för den stora massan av industri- och jordbruksarbetare och därjämte nu är avsedd att genomföras för butikspersonalen, inklusive den grupp av kontorsanställda, som sysselsättes inom detaljhandeln.

En arbetstidsreglering för ifrågasvarande utanför detaljhandeln sysselsatta grupper är emellertid dessutom ganska starkt motiverad med hänsyn till de olägenheter, som vållas denna personal liksom butikspersonalen genom övertidsarbete, för vilket i regel ingen begränsning är stadgad och som ofta icke kompenseras genom särskild betalning. Även om man i detta fall har haft svårt att ur den statistiska undersökningen få fram exakta siffror, torde det kunna anses visst, att dylikt okontrollerat och oavlönat övertidsarbete i stor omfattning här är brukligt. — — —

Att dessa personalgruppers egna representanter icke själva med någon styrka ha velat göra krav i sådan riktning gällande torde kunna antagas åtminstone i någon mån ha sin grund i en viss traditionell uppfattning om kontorsarbetets och andra här ifrågakommande göromåls särskilda beskaffenhet, som icke längre äger sin fulla motsvarighet i nu rådande förhållanden. De anställdas tjänstgöring har i vidsträckt omfattning och i allt högre grad

fått karaktären av ett mera underordnat och mekaniskt arbete, och stora massor av hithörande personalgrupper torde snarast vara att anse som jämställda med lönarbetare i allmänhet. Maskinernas införande på kontoren har ökat arbetets intensitet. Den på detta arbetsområde starkt framträdande tendensen att ersätta manlig arbetskraft med kvinnlig synes göra kravet på en skyddslagstiftning än mera socialt berättigat.

Styrelsen har med dessa erinringar till den förevarande delen av det remitterade betänkandet velat giva uttryck åt sin uppfattning, att frågan om en på 48-timmarsveckans princip baserad laglig arbetstidsreglering för de kontorsanställda och närstående personalgrupper utanför detaljhandeln bör tagas under förnyad omprövning, varvid de anförda synpunkterna böra beaktas.

Erinras må jämväl, att genom tillkomsten av en sådan lagstiftning en av förutsättningarna för Sveriges biträdande av det vid 1930 års arbetskonferens antagna förslaget till konvention angående 48-timmars arbetsvecka för affärs- och kontorsanställda skulle bli uppfylld.

Svenska handelsarbetareförbundet har ansett, att lagstiftningen i vårt land borde bringas i överensstämmelse med 1930 års internationella konvention, vilken innefattar arbetstidsreglering även för kontorspersonal.

Landsorganisationen har anslutit sig till de sakkunnigas mening, att de kontorsanställda utanför detaljhandeln område borde undantagas från arbetstidslagen och att för denna arbetstagargrupp icke heller borde meddelas några särskilda bestämmelser rörande övertidsarbete och dess betalning. Stävjandet av förekommande missförhållanden i sistnämnda avseende syntes ändamålsenligast åvägbringas på den organisationsmässiga regleringens väg.

Daco har i likhet med de sakkunniga förklarat sig anse, att de kontorsanställdas intressen knappast skulle tillgodoses genom införandet av en lagstadgad 48-timmars arbetsvecka. I motsats till de sakkunniga ansåge emellertid *Daco* övervägande skäl tala för att man borde införa en lagstadgad arbetstid för de kontorsanställda av 40 timmar per vecka. Ett partiellt genomförande av arbetstidens nedsättning till 40 timmar per vecka skulle stå i full överensstämmelse med tendensen inom internationell arbetstidslagstiftning, där arbetstidsförkortningen väl oftast kommit att omfatta vissa näringsgrenar men även vissa arbetstagargrupper. En kortare arbetstid för kontoristerna än för andra arbetstagare funne sin egentliga motivering i strängt företagsekonomiska överväganden. Det stora flertalet arbetsgivare på kontorsarbetets område hade sålunda erfarenhetsmässigt funnit, att det bästa arbetsresultatet uppnåddes vid en veckoarbetstid av cirka 40 timmar. Vad man genom den av *Daco* föreslagna lagstiftningen främst skulle vinna — och det syntes utgöra tillräcklig anledning för statsmakternas ingripande — vore ett stävjande av ett vid enstaka företag och inom enstaka branscher florerande övertidsarbete, som oftare vore betingat av gammal slentrian och bristande rationell arbetsplanering än av ett ur företagets egna intresse-synpunkter motiverat behov av längre arbetstid.

Daco har vidare framhållit, att övertidsarbetets avskaffande i huvudsak skulle kunna uppnås genom en speciell reglering av övertidsarbetet och ersättningen därför. I avsaknad av en någorlunda fullständig utredning om

hur en sådan ordning skulle verka i praktiken, har Daco ej heller på denna punkt framställt något yrkande.

Slutligen har *svenska brukstjänstemannaföreningen* yttrat, att en lagstiftning om 48-timmars arbetsvecka för sådana grupper anställda, som föreningen företrädde, icke borde genomföras, då den skulle medföra risk för försämring av nu normalt gällande villkor. Föreningen har vidare ansett, att icke heller 40-timmars arbetsvecka kunde genomföras för dessa anställda samt att det icke vore möjligt att i förevarande situation i lag föreskriva regler om övertidsarbete och ersättning därför.

Föredragande departementschefen har i propositionen uttalat, att han för sin del beträffande frågan om arbetstidsreglering genom lag för kontorsanställda utanför detaljhandeln och vissa andra arbetstagargrupper, varom i nu förevarande sammanhang vore fråga, hyste en uppfattning, som i huvudsak nära anslöte sig till den, åt vilken socialstyrelsen givit uttryck. Med hänsyn till att de sakkunniga icke förebragt en så omfattande utredning rörande detta spörsmål, att lagstiftning i ämnet kunde utarbetas på grundval av densamma, funne han sig emellertid förhindrad att för närvarande framlägga förslag härutinnan.

I motionen *II: 423* har föreslagits, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om skyndsamt utredning rörande de kontorsanställdas och därmed jämförliga arbetstagens arbetstidsförhållanden och förslag om lagstadgad arbetstidsreglering samt övertidsersättning för de kontorsanställda».

Utskottet.

Under senare år har en reglering i lag av arbetstiden genomförts inom allt vidsträcktare delar av näringslivet. För åtskilliga av de arbetstagare, som falla utanför den allmänna arbetstidslagens tillämpningsområde, har en dylik reglering skett. Beträffande stora grupper av arbetstagarna inom jordbruket gäller sålunda lantarbetstidslagen, som antogs år 1936 och underkastades åtskilliga ändringar det därpå följande året. Förslag om ny lantarbetstidslag föreligger till behandling vid innevarande års riksdag. Vidare har år 1938 antagits en lag, varigenom bland annat en närmare anpassning av sjöarbetstiden efter 8-timmarsprincipen ägt rum. Den nu föreslagna lagstiftningen om arbetstiden i detaljhandeln och vissa denna närstående rörelsegrenar utgör ett nytt betydelsefullt led i strävandena att skydda de anställda mot uttrötning och att möjliggöra för dem att ägna erforderlig tid till familjeliv, medborgerligt arbete, studier, friluftsliv och annan rekreation.

Den i ärendet förebragta utredningen bestyrker enligt utskottets mening behovet av en arbetstidslagstiftning även på nu ifrågavarande område. Den undersökning rörande arbetstidsförhållandena inom detaljhandeln, som år 1933 framlades av socialstyrelsen, utvisar, att flertalet butiksanställda då alltjämt hade en ordinarie arbetstid, som avsevärt översteg 48 timmar i veckan. Härtill kom ofta övertidsarbete. Även om kollektivavtalsregleringen på senare år alltmera vunnit insteg jämväl inom handeln och arbetstiden i

samband därmed i många fall förkortats, torde det, såsom föredragande departementschefen framhållit, ännu dröja åtskillig tid innan sådan avtalsreglering är mera fullständigt genomförd. Med hänsyn härtill ansluter sig utskottet till departementschefens uppfattning, att lagstiftning för genomförande i princip av 48-timmarsveckan på förevarande område är behöfvig.

Beträffande formen för en sådan reglering har från vissa håll anförts, att den lämpligast kunde vinnas genom skärpning av butikstängningslagen. Med hänsyn till såväl allmänhetens som affärsidkarnas befogade krav torde det emellertid knappast vara möjligt att inskränka tiden för butikernas öppethållande i sådan grad som skulle vara erforderlig för att tillgodose behovet av skälig arbetstid för de där anställda. Enligt utskottets mening böra därför direkta lagregler i ämnet tillskapas.

Under förarbetena till den nu ifrågavarande lagen har uppmärksamhet ägnats även åt frågan, om arbetstidsbestämmelser för detaljhandeln böra upptagas i särskild lag eller inarbetas i allmänna arbetstidslagen. De skäl, som av föredragande departementschefen anförts till stöd för det förstnämnda alternativet, synas utskottet övertygande. Genom den föreslagna bestämningen i den nya lagen av dess tillämpningsområde samt genom införande i allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen av undantag för arbete, varå den nya lagen har avseende, synes en tillfredsställande avgränsning mellan de olika lagarna komma att ernås.

I likhet med föredragande departementschefen anser utskottet övervägande skäl tala för att den föreslagna arbetstidsregleringen utsträcker till att gälla även personal, anställd i rakstugor, frisersalonger, badinrättningar och fotografiateljéer.

Enligt de föreslagna lagbestämmelserna regleras arbetstiden för kontorsanställda, som äro sysselsatta i detaljhandel och därmed jämställd verksamhet, även om de uteslutande ägna sig åt kontorsarbete. Övriga kontorsanställda få däremot icke sin arbetstid lagligen ordnad. Vissa representativa personalsammanslutningar hava direkt avstyrkt en lagstiftning för dessa arbetstagargrupper grundad på principen om 48 timmars arbetsvecka. Även andra uppslag hava prövats under det förberedande arbetet på den lagstiftning, varom nu är fråga. De sakkunniga hava emellertid icke ansett sig böra föreslå några lagbestämmelser för de kontorsanställda utanför detaljhandeln. Vid sakkunnigförslagets remissbehandling har socialstyrelsen hävdadt, att frågan om en på 48-timmarsveckans princip baserad laglig arbetstidsreglering för de kontorsanställda och närstående personalgrupper utanför detaljhandeln borde tagas under förnyad omprövning. Föredragande departementschefen har i propositionen uttalat, att han för sin del hyste en uppfattning, som i huvudsak nära anslöte sig till den, åt vilken socialstyrelsen givit uttryck. Med hänsyn till att de sakkunniga icke förebragt en så omfattande utredning rörande detta spörsmål, att lagstiftning i ämnet kunde utarbetas på grundval av densamma, har departementschefen emellertid funnit sig förhindrad att för närvarande framlägga förslag härutinnan.

I motionen II: 423 har yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl.

Maj:t hemställa om skyndsamt utredning rörande de kontorsanställdas och därmed jämförliga arbetstagares arbetstidsförhållanden samt om framläggande av förslag om lagstadgad arbetstidsreglering och övertidsersättning för de kontorsanställda. Då det av föredragande departementschefens uttalanden framgår, att han har sin uppmärksamhet riktad på den föreliggande frågan, har utskottet icke funnit påkallat föreslå riksdagen att i anledning av motionen göra någon framställning till Kungl. Maj:t.

Utskottet, som funnit det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till arbetstidslag för detaljhandeln ägnat att i sina huvuddrag läggas till grund för riksdagens beslut i ämnet, övergår härefter till att verkställa detaljgranskning av förslaget.

Specialmotivering.

Under denna avdelning kommer redogörelse att lämnas för de särskilda spörsmål, som avses i motionerna. I den mån bestämmelserna i lagförslaget icke i det följande beröras, hava de av utskottet lämnats utan erinran.

Rubrik och underrubriker.

I motionen II: 424 har — i anslutning till i motionen yrkad ändring i 9 § — hemställts, att underrubriken närmast före nämnda paragraf måtte erhålla lydelsen »Raster m. m.» i stället för, såsom i propositionen föreslagits, »Raster».

Utskottet.

Utskottet, som på sätt framgår av utskottets uttalande under 9 § avstyrker det i motionen II: 424 framställda yrkandet om ändring i nämnda paragraf, har intet att erinra mot Kungl. Maj:ts förslag till rubrik och underrubriker.

1 §.

Under denna paragraf har i propositionen (sid. 64—86) utförligt redogjorts för frågorna vilka rörelser, som gå in under lagen, om lagens tillämplighet å kontorsanställda inom detaljhandeln samt om undantag för vissa småföretag, för vissa slag av arbete och för företag, där de anställdas arbetstid regleras av kollektivavtal, varjämte vissa förslag till formella ändringar i paragrafen samt frågan om innebörden av begreppet arbetstagare behandlats. Till frågan om undantag för företag, där de anställdas arbetstid regleras av kollektivavtal, återkommer utskottet vid behandlingen av ikraftträdelse- och övergångsbestämmelserna till den föreslagna arbetstidslagen.

Beträffande frågan vilka rörelser, som gå in under lagen, hava *de sakkunniga* anfört, att lagen enligt deras åsikt i främsta rummet skulle gälla för detaljhandeln. För partihandeln, där huvudmassan av de anställda utgjordes av kontorsanställda, torde regleringen icke vara lämplig. Med detaljhandel förstodes härvid försäljning direkt till den konsumerande allmänheten,

medan partihandel närmast innebure försäljning till återförsäljare i och för deras rörelse. Någon större svårighet syntes denna gränsdragning knappast föranleda. Uttrycket detaljhandel vore redan i flera fall införlivat med den svenska lagstiftningen.

Föredragande departementschefen har härom yttrat i huvudsak följande:

Beträffande lagens tillämpningsområde är först att märka, att man såsom förutsättning för den nya lagens tillämplighet — liksom fallet är i allmänna arbetstidslagen — torde böra uppställa, att fråga är om en rörelse. — — — Vidkommande tolkningen av bestämmningen rörelse synes arbetsrådets praxis angående motsvarande spörsmål inom allmänna arbetstidslagens område böra vara vägledande.

För partihandeln, inom vilken det stora flertalet anställda är kontorister, torde lagens reglering icke böra gälla; huvuddelen av dess tillämpningsområde bör utgöras av detaljhandeln. På sätt de sakkunniga anfört torde svårighet att uppdraga gränsen mellan partihandel och detaljhandel icke komma att uppstå. Lagen skall vidare enligt de sakkunnigas förslag äga tillämpning å verksamhet i samband med rakstuga, frisersalong, fotografiateljé eller badinrättning. Redan i ett tidigare sammanhang har jag uttalat, att jag därutinnan ansluter mig till de sakkunnigas uppfattning.

Enligt de sakkunnigas förslag har det grundläggande stadgandet i 1 § formulerats så, att lagen skulle gälla alla rörelser, där detaljhandel idkades. Lagen skulle sålunda äga tillämpning beträffande verksamhet av olika slag i dess helhet, om blott till verksamheten hörde detaljhandel, som vore så pass intimt förenad med verksamheten i övrigt, att gemensam rörelse kunde anses föreligga. De sakkunniga hava i motiveringen till sitt förslag framhållit, att lagen dock icke borde vara tillämplig å företag, där detaljhandelsverksamheten vore av helt obetydlig omfattning i och för sig och i förhållande till rörelsen i dess helhet; denna inskränkning har emellertid icke kommit till uttryck i den av de sakkunniga föreslagna lagtexten. De sakkunnigas lagförslag härutinnan har jag icke ansett mig kunna godtaga. Nämda förslag skulle t. ex. kunna innebära, att arbetet i ett industriellt företag, som nu vore underkastat reglering i allmänna arbetstidslagen, skulle i viss mån bliva reglerat av den nu föreslagna lagen allenast därför, att företaget jämväl utövade försäljning av varor i detalj. Ehuru regleringen i departementsförslaget till arbetstidslag för detaljhandeln visserligen i det stora hela kan anses likvärdig med allmänna arbetstidslagens, föreligga dock vissa betydelsefulla skiljaktigheter i detaljer, t. ex. beträffande ersättning för arbete å övertid. Med hänsyn till det anförda föreslår jag, att lagen erhåller sådan utformning, att den i första hand skall tillämpas å detaljhandel. Drives sådan handel i omedelbart samband med annan verksamhet, t. ex. monterings- eller reparationsverksamhet eller servering, bör även sistnämnda verksamhet vara att hänföra under lagen, under förutsättning att detaljhandeln är den huvudsakliga rörelsegrenen. I tveksamma fall blir det givetvis en uppgift för arbetsrådet att avgöra, huruvida lagen skall äga tillämpning å viss verksamhet. Den sålunda föreslagna regleringen överensstämmer i huvudsak med det därutinnan av arbetsrådet framlagda förslaget.

Vid behandlingen av förevarande paragraf har spörsmålet om undantag för vissa småföretag tilldragit sig särskild uppmärksamhet.

I gällande svensk lagstiftning om begränsning av arbetstiden gäller som regel, att lagstiftningen endast omfattar företag, som i regel sysselsätta visst

minimiantal arbetare. Detta antal är i allmänna arbetstidslagen bestämt till »flera än fyra», i lantarbetstidslagen beträffande jordbruksarbete till »minst tre» samt i sistnämnda lag såvitt angår trädgårdsarbete till »minst en». Den svenska ståndpunkten att medgiva undantag för mindre företag avviker från den i andra länder i allmänhet gällande och som regel även från de internationella konventionerna på området.

Angående skälen för den svenska ståndpunkten hava *de sakkunniga* anfört följande:

Den torde i huvudsak hava motiverats med att det för småföretagen skulle vara särskilt svårt att anpassa sig efter den bundenhet, som alltid måste åtfölja en lagstadgad arbetstidsreglering. I de små företagen anses vidare förhållandet mellan arbetsgivare och anställda ofta vara av den mer personliga karaktär, att tvingande lagregler om arbetstidsförhållandena av båda parter skulle kännas störande. Och just detta förhållande gör, att man här icke ansett sig kunna få en fullgod kontroll över lagens efterlevnad genom medverkan av de anställda själva, vartill kommer, att effektiv inspektion genom offentlig myndighet vid dessa småföretag knappast kan förekomma i större utsträckning.

Även om dessa synpunkter måste tillmätas avsevärd betydelse, hava *de sakkunniga* dock ifrågasatt, om de finge anses utslagsgivande, samt därefter fortsatt:

Vid de mindre företagen råda numera, särskilt i städerna, ej alltid så patriarkaliska förhållanden, att lagregler om arbetstidsförhållandena av de anställda skulle anses obehövlige. Å andra sidan är det just vid dessa företag, som det är svårast att organisationsmässigt komma till en tillfredsställande reglering. För båda parter kan det vara en fördel, att med arbets-tidsproblemet sammanhängande frågor lösas genom lagstiftning. Man undviker så tvister härom, som just på grund av den nära kontakten mellan parterna kunna bliva särskilt ömtåliga. De föreliggande undersökningarna visa för övrigt, att arbetstiden vid vissa småföretag är särskilt lång.

Utvecklingen på andra områden torde visserligen visa, att när arbetstidslagstiftning genomföres för de större företagen, förhållandena vid de mindre i många fall komma att gestalta sig likartat. Om arbetstidsförhållandena vid småföretagen äro alltför ogynnsamma, blir nämligen anställning vid dem väsentligt mycket mindre lockande. Men just detta kan sägas tala för att det i längden knappast är odelat lyckligt för småföretagen, ens om man helt ser saken från arbetsgivarens ståndpunkt, att inom detaljhandeln ställas utanför arbetstidsreglering i den utsträckning, som allmänna arbetstidslagen stadgar.

I förevarande sammanhang må lämnas vissa statistiska uppgifter.

Enligt 1931 års företagsräkning utgjorde sammanlagda antalet företag inom detaljhandeln 55,500 med 144,300 sysselsatta personer, därav 42,200 voro egna företagare. Ettvart av 1,000 företag arbetade utan någon stadigvarande sysselsatt, ettvart av 20,800 företag med endast en sysselsatt, ettvart av 17,200 företag med två sysselsatta, ettvart av 7,800 företag med tre sysselsatta samt ettvart av 8,700 företag med fyra eller flera sysselsatta. Under rubriken »rak- och frisersalonger, perukmakeri» upptagas i företagsräkningen nära 3,500 företag med över 9,300 sysselsatta, av vilka 5,800

voro arbetstagare, ungefär lika många manliga som kvinnliga. Under rubriken »badortsrörelse, badinrättningar» redovisas 320 företag med sammanlagt nära 1,800 sysselsatta personer, av vilka endast 50 voro egna företagare. Fotografiateljéer förekommo till ett antal av 825 med 1,560 sysselsatta personer, därav 820 egna företagare.

[Ettvart av 20 företag inom frisörbranschen arbetade utan att någon var stadigvarande sysselsatt i företaget, i ettvart av 900 företag sysselsattes endast en person, i ettvart av 950 företag två personer, i ettvart av 800 företag tre personer samt i ettvart av 810 företag fyra eller flera personer. Motsvarande siffror för badinrättningarna voro 50, 75, 55, 30 och 110 samt för fotografiateljéerna 15, 410, 250, 80 och 70.

Uppmärksammas måste emellertid, att dessa siffror icke äga direkt tillämpning å förevarande förhållanden. Sålunda äro företagen uppdelade efter storleksordning endast med hänsyn till hela antalet där sysselsatta personer, alltså inbegripet även arbetsgivaren. Vidare föreligga icke några uppgifter om huru många av de anställda, som äro arbetsgivarens familjemedlemmar, vilket avsevärt förrycker resultatet. Vid företagsräkningen har man vidare strängt tillämpat den regeln, att varje lokalt differentierat arbetsställe ansetts vara ett särskilt företag.

De sakkunniga hava förklarat, att de vid övervägande av denna fråga icke kunnat föreslå ett så vidsträckt undantag för småföretag, som allmänna arbetstidslagen innehöle. Efter ingående överväganden hade de icke heller ansett huvudregeln i lantarbetstidslagen enligt 1937 års lydelse vara tillfyllest. De hade stannat vid att föreslå undantag endast för de företag, som icke i regel hade minst två arbetstagare. Som skäl härtill hava de sakkunniga anfört:

Förhållandena inom jordbruket och detaljhandeln äro så väsentligt avvikande, att en parallell icke kan dragas.

När man å andra sidan icke velat göra lagen gällande för alla detaljhandelsföretag, oavsett antalet anställda, fastän detta föreslagits från många håll och ur konkurrenssynpunkt har vissa företräden, så har därvid spelat in, att man icke velat helt avvika från den grundsats, som tidigare svensk arbetstidslagstiftning nästan undantagslöst intagit. Men vidare anses starka sakliga skäl tala för att icke binda även de minsta företagen vid lagens bestämmelser. I företag, där i regel endast en anställd finnes, ställer det sig alldeles särskilt besvärligt att bereda denne enligt lagen ordnad ledighet, då det ju — åtminstone om ej arbetsgivaren själv deltagit i arbetet — icke finnes någon, varmed han kan ersättas. Och just dessa små affärer äro ofta sådana, som helt utnyttja den i butikstängningslagen medgivna tiden för butikernas öppethållande samt såväl av ekonomiska skäl som med hänsyn till allmänhetens bekvämlighet måste göra detta. Vad förut sagts om svårigheten att kontrollera lagens efterlevnad och den nära personliga kontakten mellan arbetsgivare och anställd äger vidare i alldeles särskilt hög grad sin tillämpning å de företag, där det icke ens finns två i regel anställda. Erinras må också, att 1930 års konvention innehåller ett på svenskt initiativ tillkommet medgivande att undantaga de minsta företagen.

När de sakkunniga sålunda föreslå, att lagen skall bliva gällande även för de affärer, där två arbetstagare i regel finnas, har man icke förbisett, att det för dessa företag stundom kan vara förenat med vissa särskilda svå-

righeter att ställa sig lagen helt till efter rättelse. Om i affären t. ex. finns ett butiksbiträde och en springpojke, kan den senare i allmänhet ej anses vara någon fullgod ersättare under de tider, då den förre på grund av lagen måste vara ledig och butiken ändock hållas öppen. Men man har dock ansett olägenheterna ur allmän synpunkt av att utsträcka undantaget även till dessa företag väga tyngre.

De sakkunniga hava i detta sammanhang erinrat om resultatet av den förut omnämnda undersökning, som de under medverkan av Sveriges köpmannaförbund företagit hösten 1937, därvid mer än hälften av de affärer, som yttrat sig, förklarar sig icke befara olägenheter av den ifrågasatta lagstiftningen. Vidare hava de sakkunniga påpekat, att, om större svårigheter skulle visa sig uppkomma för vissa företag, arbetsrådet enligt 5 § i lagförslaget kunde medgiva modifikationer i den vanliga arbetstidsregleringen.

Till besvarande av frågan, om och i vad mån i företaget deltidanställda skola medräknas, när det gäller att avgöra, huruvida lagen äger tillämpning å företaget, hava de sakkunniga anfört:

Motsvarande fråga kan uppkomma enligt allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen, och den har särskilt debatterats i samband med införandet av sistnämnda lag. I sin nuvarande avfattning innehåller icke lantarbetstidslagen något uttryckligt stadgande i ämnet, och de fällda uttalandena kunna knappast anses helt otvetydiga.

De sakkunniga anse icke, att sådan deltidanställd personal bör räknas såsom en hel arbetstagare. Detta bör ske endast om vederbörande är att anse såsom huvudsakligen anställd i företaget. I annat fall kan det stundom vara möjligt att beräkna den deltidanställda till viss bråkdel av en arbetstagare; detta torde vara en lämplig medelväg och synes hava ett visst stöd i ett uttalande av andra lagutskottet 1936 vid lantarbetstidslagens behandling (utlåtande nr 52 s. 21). Lika litet som i denna lag har man emellertid ansett sig böra binda arbetsrådet genom någon uttrycklig regel.

För yttrandena över sakkunnigförslaget i denna del redogöres å sid. 72—77 i propositionen.

Föredragande departementschefen har vid remissen till lagrådet beträffande frågan om undantag för vissa småföretag anfört i huvudsak följande:

Sådant undantag finnes — — — såväl i allmänna arbetstidslagen som i lantarbetstidslagen och har av de sakkunniga föreslagits jämväl beträffande förevarande lag. Gränsen skulle emellertid här bestämmas annorlunda än i de två nyssnämnda lagarna; den nya lagen skulle bliva tillämplig, för såvitt i rörelsen i regel användes minst två arbetstagare. I vilken omfattning inom detaljhandeln anställda på grund av det av de sakkunniga föreslagna undantaget för småföretag skulle komma att bliva ställda utanför laglig arbetstidsreglering kan med stöd av det föreliggande materialet icke med säkerhet avgöras. Deras antal torde emellertid kunna uppskattas till mellan 15,000 och 20,000 arbetstagare. — Ur arbetstagarnas synpunkt sett skulle en arbetstidsreglering för visso vara väl så motiverad i de minsta företagen som i de större. Vidare synes det uppenbart, att ett undantagande av de minsta företagen från laglig arbetstidsreglering giver dem en i viss mån förbättrad ställning i förhållande till de större företagen ur konkurrenssynpunkt. Att det oaktat undantag i fråga om de minsta företagen syntts böra upptagas i lagen hade av de sakkunniga och i vissa yttranden motiverats bland annat därmed, att det för dessa företag skulle vara särskilt

svårt att anpassa sig efter den bundenhet, som följer av en lagstadgad arbetstidsreglering. Ökade kostnader i anledning av arbetstidens förkortning skulle för dem bli av relativt sett mycket mera avsevärd betydelse än för de större företagen. Vidare skulle möjligheten att utöva kontroll över tillämpningen av arbetstidsregler i de minsta företagen av skilda orsaker vara tämligen ringa. Av det anförda framgår, att skäl tala såväl för som emot undantag beträffande de minsta företagen. Under hänvisning till att den nu föreslagna lagen avses erhålla provisorisk karaktär, anser jag mig böra föreslå, att i densamma — liksom i allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen — införes undantag för de minsta företagen. Var gränsen skall dragas kan givetvis här liksom i andra fall bli föremål för olika meningar. I de företag, vari blott en enda anställd person regelmässigt är sysselsatt, är möjligheten att utan anställande av ny arbetskraft erhålla avbytare i arbetet — om man här liksom i andra arbetstidslagar bortser från arbetsgivaren själv — utesluten. Sådana företag synas mig därför nu böra undantagas från den nya lagens tillämpning. Äro däremot flera än en arbetstagare regelmässigt sysselsatta, bör lagen enligt min mening vara tillämplig. Beträffande frågan, huruvida lagen skall gälla för ett visst företag eller icke, kan tveksamhet givetvis uppstå. Därvid ankommer det i sista hand på arbetsrådet att avgöra, dels i vad mån arbetstagare kunna anses vara »i regel» använda till arbete, dels ock, på sätt de sakkunniga erinrat, huruvida deltidsanställd arbetstagare skall anses såsom hel arbetstagare eller ej. Att härutinnan binda arbetsrådet genom någon uttrycklig regel anser jag emellertid icke böra ifrågakomma. Den sålunda angivna regleringen synes mig för närvarande innebära en lämplig avvägning. Sedan erfarenhet under lagens treåriga giltighetstid vunnits rörande lämpligheten av gränsdragningen, torde mera bestämd ståndpunkt kunna intagas i denna fråga.

I förevarande hänseende har *lagrådet* anfört följande:

Enligt 1 § lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning är en förutsättning för lagens tillämpning att i den rörelse eller det företag, varom fråga är, till arbete för arbetsgivares räkning i regel användas flera än fyra arbetare. Det föreliggande förslaget innehåller en motsvarande bestämmelse, enligt vilken emellertid antalet arbetstagare anges till flera än en.

Vid en sådan avfattning av stadgandena kan tydligen osäkerhet uppkomma huruvida lagarna skola vara tillämpliga i vissa fall då antalet av de arbetstagare, vilka helt användas till sådant arbete som kommer i betraktande, håller sig inom de i lagarna angivna talen men därutöver regelmässigt anlitas arbetstagare, som antingen icke utföra fullt arbete i företaget eller ock väl göra detta men därvid delvis sysselsättas med arbete, vartill hänsyn ej skall tagas vid bedömande av frågan om lagarnas tillämplighet. Såsom exempel kan nämnas att personer anlitas för utförande av allenast vissa göromål — medlem av arbetsgivarens familj byter av en anställd under någon mindre del av dagen — samt att biträden både utföra husligt arbete och hjälpa till i rörelsen. I fråga om allmänna arbetstidslagen lär arbetsrådet hava intagit den i och för sig ingalunda självklara ståndpunkten, att sådana arbetstagare medräknas *i den mån* de i rörelsen utföra arbete av den art att hänsyn därtill skall tagas. Med utgångspunkt från att antalet fullgjorda arbetstimmar eller dagsverken i ett företag utgör ett användbart mått på företagets storlek har sålunda inom arbetsrådet åt lagen givits den tolkningen att en arbetare, som under hälften, en tredjedel o. s. v. av den lagligen medgivna arbetstiden utför i lagen reglerat arbete, vid arbetarantalets fastställande räknas såsom »en halv arbetare», »en tredjedels arbetare» o. s. v. Två eller flera sådana arbetare kunna följaktligen komma att motsvara en i rörelsen helt använd arbetare. Och för ett

företag, där antalet i rörelsen helt sysselsatta arbetare uppgår till fyra, kan den omständigheten att därutöver arbete utföres av en deltidsanställd i en omfattning som ej är helt obetydlig medföra, att flera än fyra arbetare anses använda i företaget och detta alltså faller under lagen.

Föredragande departementschefen har under framhållande att tveksamhet givetvis kunde uppstå, huruvida den föreslagna arbetstidslagen för detaljhandeln skulle gälla för ett visst företag eller icke, ansett det icke böra ifrågakomma att härutinnan binda arbetsrådet genom någon uttrycklig regel. Att i lagen sålunda lämnas olöst en fråga av så principiell betydelse för omfattningen av dess tillämplighetsområde måste emellertid vara ägnat att ingiva betänklighet, särskilt i betraktande därav att en arbetsgivare, vilken åt lagen i denna del giver en annan tolkning än den som arbetsrådet med för domstolarna bindande verkan kan komma att sanktionera, därvid utsätter sig för straffpåföljd. Med hänsyn till att gränsen för lagens tillämplighetsområde dragits åtskilligt vidare än som skett icke blott i allmänna arbetstidslagen utan även i de sakkunnigas förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, måste antalet tveksamma gränsfall bliva större. I följd härav kommer den nämnda oklarheten att i förevarande lag spela en större roll och frågan kan därför sägas här bliva av mer genomgripande betydelse.

På grund av vad sålunda anförts hemställer lagrådet, att i lagen tydligare anges, huru gränsen för dess tillämpning med avseende å mindre företag skall vara bestämd.

I anledning av lagrådets erinran har *föredragande departementschefen* framhållit, att ett bedömande i det enskilda fallet av frågan, i vad mån arbetstagaren skall anses vara att anse såsom arbetare enligt lagen, icke vore något för den nu föreslagna arbetstidslagen säreget. Att i sistnämnda lag införa speciell regel i angivna hänseende syntes honom icke böra ifrågakomma. Än mindre syntes önskvärdheten att vinna större tydlighet böra föranleda ändring i sak av tillämpningsområdet för arbetstidslagen för detaljhandeln. I fall, då tvekan kunde föreligga, huruvida en rörelse eller ett företag skulle falla under lagen, syntes arbetsgivaren böra låta sig angeläget vara att inhämta upplysning av arbetsrådet i ämnet.

Av stor betydelse i förevarande sammanhang är givetvis, hur antalet anställda skall beräknas. *Föredragande departementschefen* har framhållit, att i sådant hänseende komme i betraktande två kategorier arbetstagare, i första hand sådana, som användes till arbete, vilket enligt i 1 § upptagna bestämmelser vore undantaget från lagens tillämpning. Dessa arbetstagare syntes, i den mån de utförde sådant arbete, lika litet här som i andra arbetstidslagar böra medräknas. Utförde de jämväl vanligt butiksarbete, måste de därutinnan i enlighet med de principer, som arbetsrådet eljest tillämpat, jämföras med deltidsanställda arbetstagare. Den andra kategorien arbetstagare utgjordes av sådana, som på grund av sin ställning inom företaget enligt 2 § vore undantagna från lagens tillämpning, d. v. s. familjemedlemmar, företagsledare och vissa andra överordnade befattningshavare samt å apotek anställda farmaceuter. I fråga om dessa hade de sakkunniga föreslagit en för nu ifrågavarande lagstiftning alldeles speciell regel, nämligen den, att dylik arbetstagare skulle medräknas, såframt i rörelsen användes

mer än en sådan arbetstagare. I övriga arbetstidslagar vore de arbetstagare, som härvid avsåges, helt uteslutna vid beräkningen. De sakkunniga hade framhållit, att de ifrågavarande arbetstagarna visserligen icke lämpligen borde få sin egen arbetstid lagligen reglerad, men att de dock utgjorde arbetskrafter, som i viss utsträckning kunde användas i affären för att byta av övriga anställda vid behov. De sakkunnigas förslag i nu ifrågavarande hänseende innebure visserligen, enligt vad departementschefen framhållit, en principiell avvikelse från de regler, som eljest gällde, men anordningen syntes motiverad av de särskilda förhållandena på förevarande arbetsområde. Departementschefen tillstyrkte därför principiellt sakkunnigförslaget på denna punkt men ansåg den modifikation som böra göras däri, att hänsyn skulle tagas till varje arbetstagare, varom förmälles i 2 §. Lagen skulle sålunda bliva tillämplig t. ex. om i en verksamhet arbetsgivarens son och en oskyld person regelmässigt vore sysselsatta. På sätt närmare framgår av 2 § blir emellertid sonens egen arbetstid härigenom icke reglerad av lagen.

I likalydande motionerna *I: 258* och *II: 395* har hemställts, att riksdagen måtte besluta följande ändring i 1 §:

Denna lag äger tillämpning — — — för arbetsgivares räkning användes avlönad arbetskraft.

I motionen *II: 424* har yrkats, att riksdagen måtte antaga 1 § med följande ändrade lydelse:

Denna lag äger tillämpning å rörelse, som avser detaljhandel och i omedelbar anslutning därtill bedriven verksamhet eller som drives å rakstuga, frisersalong, fotografiateljé eller badinrättning, för såvitt i rörelsen till arbete av annat slag än nedan i a)–g) avses för arbetsgivares räkning användes minst en arbetstagare.

Från lagens tillämpning — — — äger tillämpning.

I likalydande motionerna *I: 272* och *II: 429* har hemställts, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i Kungl. Maj:ts förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, att lagen får tillämpning på företag där för arbetsgivarens räkning användes minst två arbetstagare.

Slutligen har i motionen *II: 425* föreslagits, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i förslagens 1 § första stycket, att däri utsäges, att lagen gäller i de fall, då »för arbetsgivares räkning i regel användes flera än två arbetstagare».

Till belysning av uttrycket »i regel» torde följande uppgifter böra lämnas.

I en av *chefen för arbetsrådet John Nordin* författad kommentar till allmänna arbetstidslagen (»8-timmarslagen, redogörelse för tillämpningen av bestämmelserna i lagen om arbetstidens begränsning under åren 1919—1932») har under 1 § behandlats bland annat spørsmålet om tolkningen av uttrycket »i regel flera än fyra arbetare».

I nämnda kommentar har anförts, bland annat:

Frågan om tolkningen av uttrycket »i regel flera än fyra arbetare» har blivit aktuell i åtskilliga fall, då det gällit att avgöra, huruvida lagen vore

tillämplig å rörelser eller arbetsföretag, som bedrevos endast under vissa månader av året eller vilkas arbetarantal växlade i närheten av den föreskrivna gränsen.

I fall, då arbetarantalet växlat, har arbetsrådet i allmänhet sökt fastställa, vilket arbetarantal, som kunde anses vara det normala eller för företaget typiska, samt förklarat lagen tillämplig eller icke tillämplig, allt eftersom berörda antal överstigit eller icke överstigit fyra. Om under mer än hälften av året flera än fyra arbetare använts, har lagen ansetts tillämplig. Om arbetarantalet endast under mindre än hälften av året överstigit fyra, har företaget oftast förklarats undantaget från lagens tillämpning; stundom har arbetsrådet emellertid även i dylika fall ansett lagen tillämplig. I ett fall har arbetsrådet ansett, att ett företag under viss del av året vore underkastat lagens bestämmelser men under återstoden av året vore undantaget från lagens tillämpning. I ett fall har lagen förklarats äga tillämpning å en rörelse, vari fem arbetare användes till arbete för arbetsgivarens räkning men aldrig mer än fyra personer *samtidigt* voro i arbete.

Andra lagutskottet, som i sitt utlåtande nr 52/1936 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lantarbetstidslag samt i ämnet väckta motioner återgav ovan intagna yttrande av chefen för arbetsrådet, anförde bland annat, att inom arbetsrådet utbildat sig en praxis, som på ett lämpligt sätt fullständigade lagens regler på detta område.

Utskottet.

I 1 § av den föreslagna arbetstidslagen stadgas, att densamma äger tillämpning å rörelse, som avser detaljhandel och i omedelbar anslutning därtill bedriven verksamhet eller som drives å rakstuga, frisersalong, fotografiateljé eller badinrättning, för såvitt i rörelsen till arbete av annat än vissa angivna slag för arbetsgivarens räkning i regel användas flera än en arbetstagare. I motionerna I: 258 och II: 395 har hemställts, att lagen måtte utsträckas att gälla så snart för arbetsgivares räkning användes avlönad arbetskraft. I motionerna I: 272 samt II: 424, II: 425 och II: 429 hava gränserna för undantaget föreslagits bestämda på annat sätt än i propositionen skett.

Även enligt utskottets mening kunna goda skäl anföras mot förslaget att från lagens tillämpning utesluta de minsta företagen. Såsom föredragande departementschefen framhållit skulle ur arbetstagarnas synpunkt en arbetstidsreglering vara väl så motiverad i de minsta företagen som i de större. Hänsyn till konkurrensen företagen emellan talar likaledes för att alla företag oavsett storleken böra jämföras härutinnan. Å andra sidan måste man beakta småföretagens särskilda svårigheter att anpassa sig efter den bundenhet, som följer av en lagstadgad arbetstidsreglering, liksom även kontrollsvårigheterna. Försiktigheten synes därför bjuda att för närvarande stanna vid att medgiva undantag för vissa småföretag. I fråga om gränserna för undantaget synes Kungl. Maj:ts förslag vara lämpligt avvägt, och utskottet vill därför ansluta sig till detsamma. Utskottet kan sålunda icke tillstyrka ovannämnda motioner, i vad de röra 1 §. Utskottet vill i detta sammanhang framhålla, att de erfarenheter, som kunna vinnas

under lagens treåriga giltighetstid, torde få bliva vägledande vid den förnyade prövning av dessa spörsmål, som därefter lär komma till stånd.

Vid tillämpningen av 1 § första stycket torde frågan, i vad mån flera av en och samma arbetsgivare bedrivna verksamhetsgrenar äro att anse såsom en gemensam rörelse, i många fall komma att aktualiseras, exempelvis då det gäller ett mejeri och en i visst samband därmed stående detaljhandelsverksamhet. Liksom vid tillämpningen av den allmänna arbetstidslagen torde i dylika fall få bliva avgörande, huruvida de olika företagen med hänsyn till organisation och driftsätt stå i sådant samband med varandra, att de från teknisk eller ekonomisk synpunkt äro att anse såsom en enhet. Omständigheter, som därvid förtjäna beaktande, äro t. ex. om företagen helt eller delvis betjänas av gemensam personal eller om bokföringen är gemensam. Att på förhand angiva alla de olika fall, som härvidlag kunna uppkomma, torde emellertid icke låta sig göra. I tveksamma fall får det ankomma på arbetsrådet att träffa avgörande, huruvida lagen skall äga tillämpning å viss verksamhet. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om 3 § i förslaget. Enligt detta lagrum står det öppet för en arbetsgivare, som icke vill utsätta sig för risken av åtal för överträdelse av ifrågavarande lag, att begära och erhålla arbetsrådets avgörande, om eller i vad mån lagen äger tillämpning å visst arbete eller viss arbetstagare.

Även i andra hänseenden kan tveksamhet uppstå vid tillämpningen av nu ifrågavarande lagrum. Ett särskilt spörsmål är sålunda, om vid arbetarantalets beräkning hänsyn skall tagas till arbetare, som visserligen regelmässigt användes i rörelsen men som icke har full sysselsättning däri. Vid tillämpningen av allmänna arbetstidslagen har arbetsrådet förfarit så, att en arbetare, som under hälften, en tredjedel o. s. v. av den lagligen medgivna arbetstiden utför i lagen reglerat arbete, vid arbetarantalets fastställande räknas såsom »en halv arbetare», »en tredjedels arbetare» o. s. v. Även andra beräkningssätt kunna tänkas. I likhet med föredragande departementschefen anser utskottet icke lämpligt, att arbetsrådet enbart vid tillämpningen av den nu föreslagna lagen bindes genom en uttrycklig regel i detta hänseende. På grund av de speciella förhållandena inom detaljhandeln kunna emellertid inom detta arbetsområde uppkomma vissa spörsmål, som icke i samma utsträckning torde aktualiseras vid allmänna arbetstidslagens tillämpning. Så synes vara fallet exempelvis med frågan, om person, som regelmässigt användes allenast såsom avbytare till en fast anställd arbetstagare under dennes måltidsrast, bör medräknas vid arbetarantalets fastställande. Enligt utskottets mening bör avbytaren i ett dylikt fall lämnas ur räkningen.

2 §.

Kungl. Maj:ts förslag upptager i 2 § vissa bestämmelser av innebörd att vad i lagens följande paragrafer stadgas icke äger tillämpning på vissa kategorier av arbetstagare. I förevarande sammanhang hava undantagen under b) och c) tilldragit sig särskild uppmärksamhet.

I fråga om det föreslagna undantaget under b) för företagsledare eller annan befattningshavare i överordnad ställning må följande anmärkas.

De sakkunniga, som föreslagit undantag för företagsledare eller annan befattningshavare i självständig och överordnad ställning, hava i anslutning härtill anfört bland annat följande:

Man kan icke gärna undvara en undantagsregel av detta slag, som finns inte bara i övriga svenska arbetstidslagar utan vanligen även i utländsk lagstiftning på det här förevarande området. Men fråga är, hur långt man bör sträcka undantaget.

Beträffande detaljhandeln är läget sådant, att den personal som här framför allt kommer i fråga, såsom butiksföreståndare och avdelningschefer, med få undantag regelbundet har att delta i de underordnades arbete. Om detta skulle medföra, att vederbörande arbetstagare icke hänfördes under undantagsbestämmelsen, komme denna att här få endast ringa betydelse. Enligt de sakkunnigas mening föreligga emellertid starka sakliga skäl för att på detaljhandels område göra undantagsregeln tillämplig å t. ex. butiksföreståndare och avdelningschefer i självständig och överordnad ställning, även om de mer regelmässigt delta i underställd personals arbete.

Om dessa funktionärens arbetstid skulle anpassas efter den här föreslagna lagen, skulle verkliga svårigheter uppkomma. En föreståndare måste i så stor utsträckning som möjligt finnas till hands under den tid företaget är öppet, bland annat för att vid behov kunna stå allmänheten till tjänst. En av hans huvuduppgifter är just att verka som företagets representant gentemot allmänheten, när det inträffar situationer, som de vanliga försäljarna icke kunna bemästra. Och å andra sidan har föreståndaren viktiga uppgifter att fylla även vid arbetets förberedande och avslutande. Ofta måste han, sedan butiken stängts, företaga rekvisition av varor, beträffande vilka lagret behöver påfyllas. Visserligen strävar man inom detaljhandeln efter att icke allt för hårt utnyttja föreståndarens arbetskraft, varför hans arbetstid i genomsnitt icke torde vara så mycket längre än den vanliga butikspersonalens. Men det är angeläget, att icke några lagregler hindra, att arbetstiden vid speciellt behov kan utsträckas så långt som kräves.

Sedan de sakkunniga därefter framhållit, att rätten att uttaga övertid beträffande ifrågavarande arbetstagare icke vore tillfyllest, att särskilda svårigheter föreläge att kontrollera deras arbetstid samt att de överhuvud intoge en alldeles särskild förtroendeställning, hava de sakkunniga fortsatt:

Emellertid bör fasthållas, att undantaget blott är avsett att gälla befattningshavare i självständig och överordnad ställning. Det är endast funktionärer, som verkligen fylla en förtroendepost och som utöva en viss arbetsledande uppgift, som böra undantagas. Det är därför visst icke alla personer, som i dagligt tal kallas butiksföreståndare, filialföreståndare eller avdelningschefer, vilka höra till den här avsedda kategorien. Dit är blott att hänföra sådana anställda, som verkligen intaga en föreståndarställning inom viss affärslokal eller större avdelning av sådan. I ett mindre företag, där arbetsgivaren själv deltar i den dagliga skötseln av affären, torde endast sällan finnas någon sådan funktionär. Dylika finnas däremot ofta inom företag, som drivas i bolags- eller föreningsform, och av särskilt stor betydelse bliva här de detaljhandelsföretag, som hava ett större antal filialer. För att sådana filialföreståndare skola undantagas från lagen förutsättes dock, att de hava att ganska självständigt sköta sitt arbete. Inom vissa affärer torde

vara vanligt, att de s. k. butiksföreståndarna icke hava att självständigt besluta om rekvisitioner o. s. v., utan hava över sig andra funktionärer, som utföra dessa arbeten. I så fall äro blott de överordnade funktionärerna hänförliga under den här behandlade undantagsregeln. Vidare är en filialföreståndare blott undantagen, om han under sig har åtminstone någon annan funktionär. Däremot torde icke böra uppställas krav på att den underställda personalen skall utgöras av ett flertal personer.

Vad nu sagts har närmast haft avseende å sådana personer, som hava sin verksamhet inom själva försäljningslokalen. Men det äger i lika mån tillämplighet t. ex. å lagerchefer och lagerförmän. Lagerförmän vid större affärsföretag hava dock, om de regelbundet deltaga i arbetet, sin arbetstid reglerad enligt allmänna arbetstidslagen, varför undantaget i den nu ifrågasvarande lagen här icke har så stor betydelse.

Då lagen i och för sig skall hava tillämpning även å detaljhandelsföretagens kontorspersonal, gäller även här på samma sätt, att överordnade funktionärer i självständig ställning äro undantagna, vilket särskilt får betydelse för kontorschefer.

Till sist må här uttryckligen framhållas, att den nu lämnade redogörelsen för de arbetstagare, som kunna anses intaga en självständig och överordnad ställning, ej är att anse som uttömmande. Särskilt vid större företag kunna finnas personer i viss ledande ställning, som här icke berörts men vilka böra undantagas från lagen.

Beträffande remissyttrandenas innehåll (propositionen sid. 91—92) må här allenast erinras om följande.

Kooperativa förbundet har anfört, att de sakkunnigas förslag syntes vara väl motiverat. Det förefölle till och med, som om de sakkunniga därvidlag varit alltför rigorösa, i det att de undantagit butiksföreståndare endast i det fall, att denne hade en anställd person under sig. Även *kommerskollegium* har ansett att denna begränsning borde bortfalla.

Daco har uttalat, att undantaget i 2 § b) borde begränsas till sådan företagsledare, som vore arbetsledare i den mening, vari denna beteckning begagnades i lagen om förenings- och förhandlingsrätt, d. v. s. befattningshavare, som vore anställd att såsom arbetsgivarens ställföreträdare leda, fördela och kontrollera arbete, vilket utfördes av honom underställd personal och i vilket han icke annat än tillfälligtvis själv deltog.

Svenska handelsarbetareförbundet har hemställt, att den föreslagna undantagsbestämmelsen måtte antingen helt utgå eller också begränsas till sådana arbetstagare, som vore verkliga arbetsledare och sålunda icke deltog i de överordnades arbete. Den uppfattning, åt vilken handelsarbetareförbundet givit uttryck har delats av bland andra *landsorganisationen*.

Föredragande departementschefen har i förevarande hänseende anfört:

I fråga om undantaget under b) för vissa överordnade befattningshavare finner jag det angeläget, att detsamma i görligaste mån överensstämmer med motsvarande undantag i allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen. Undantag synes på grund härav böra göras för »företagsledare eller annan befattningshavare i överordnad ställning». Vid tillämpningen av denna bestämmelse synes arbetsrådets praxis beträffande motsvarande stadganden i allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen böra vara vägledande. I tveksamma fall torde först efter en prövning från arbetsrådets

sida av föreliggande faktiska omständigheter kunna avgöras, huruvida vederbörande befattningshavares ställning är sådan, att hans arbetstid skall vara reglerad av lagen eller ej.

Enligt ovannämnda av *chefen för arbetsrådet John Nordin* utgivna kommentar till allmänna arbetstidslagen har *arbetsrådet* vid tillämpningen av motsvarande undantagsstadgande i allmänna arbetstidslagen till befattningshavare i överordnad ställning hänfört föreståndare, verkmästare och förmän inom olika verksamhetsområden, allt under förutsättning att de icke eller endast undantagsvis deltagit i det av dem ledda arbetet. I enstaka fall hava hit även räknats befattningshavare, vilka på ett mera regelbundet sätt deltagit i arbetet men vilkas huvudsakliga uppgift varit att leda arbetet för ett större antal arbetare. Såsom exempel har nämnts vissa verkstadsföreståndare hos en större skrädderifirma, vilka under sammanlagt omkring en tredjedel av sin arbetstid utförde sömnadsarbete i likhet med övriga arbetare å firmans verkstäder men i övrigt verkställde inriktning samt ombesörjde inköp av material och dylikt. Däremot har arbetsrådet i ett stort antal fall förklarat, att vissa befattningshavare, vilka uppgivits intaga en överordnad ställning, äro att enligt lagen räkna såsom arbetare. I de flesta hithörande fall hava framställningarna avsett förmän (maskinmästare, förste maskinister, övermontörer m. fl.), som regelbundet deltaga i arbetet, eller tillskärare hos mindre skrädderifirmor, vilka under större delen av veckan utföra sömnadsarbete i likhet med övriga arbetare.

Under förarbetena till lantarbetstidslagen har utformningen av motsvarande undantagsbestämmelse varit föremål för delade meningar. Enligt lantarbetstidsutredningens förslag skulle såsom arbetare icke räknas »lantbruksinspektör eller annan befattningshavare med uppgift att leda och fördela arbetet». I sina yttranden över lantarbetstidsutredningens förslag hemställde arbetsrådet och socialstyrelsen, att uttrycket »befattningshavare med uppgift att leda och fördela arbetet» måtte utbytas mot det i allmänna arbetstidslagen använda uttrycket »befattningshavare i överordnad ställning».

Landsorganisationen och svenska lantarbetareförbundet uttalade, att den av de sakkunniga föreslagna formuleringen vore alltför vid och obestämd. Med »uppgift» borde här icke förstås ett endast tillfälligt uppdrag utan en anställning såsom arbetsledare. I stället föreslog de båda organisationerna formuleringen »befattningshavare, som är anställd att såsom arbetsgivarens ställföreträdare leda och fördela arbete, vilket utföres av honom underställd personal och i vilket han icke annat än tillfälligtvis själv deltagar». Befattningshavare, som regelbundet deltog i arbetet, borde däremot enligt organisationernas mening icke undantagas från lagens tillämning, ehuru så skett i enstaka fall i arbetsrådets praxis.

Bestämmelsen i fråga erhöll i 1936 års proposition den avfattning, som nu återfinnes i lagen. I samband därmed uttalade departementschefen, att de synpunkter, som av landsorganisationen och svenska lantarbetareförbundet

anförts på frågan om undantaget för överordnad personal, därigenom syntes i huvudsak hava blivit beaktade.

I ett år 1938 av *chefen för arbetsrådet John Nordin* utgivet arbete »Arbetsrådet och lantarbetstidslagen» har uppgivits, att arbetsrådet vid sina avgöranden, huruvida viss arbetstagare skall enligt lantarbetstidslagen anses såsom befattningshavare i överordnad ställning eller såsom arbetare, följt i huvudsak följande riktlinjer. Såsom befattningshavare i överordnad ställning och därmed undantagna från lagens tillämpning hava ansetts: 1) Förvaltare, inspektor, rättare, trädgårdsmästare, trädgårdsförman, som icke alls eller endast undantagsvis deltagar i det egentliga jordbruks- eller trädgårdsarbetet. Dylik befattningshavare har ansetts undantagen från lagtillämpningen jämväl vid de enstaka tillfällen, då han av särskilda anledningar tillfälligt deltagar i det egentliga arbetet. 2) Lantbruks- och trädgårdsbefäl, som regelbundet deltagar i arbetet men därjämte självständigt handhar skötseln av jordbruk eller trädgård. För att en befattningshavare skall anses självständigt sköta en jordbruks- eller trädgårdsrörelse torde enligt utgivarens mening i allmänhet böra fordras, att befattningshavaren äger befogenhet att leda och fördela arbetet, att bestämma när sådd och skörd skall företagas, att verkställa inköp och försäljningar, för vilka redovisningar lämnas endast periodvis o. s. v.

I förevarande sammanhang kunna några av *arbetsdomstolen* meddelade domar, i vilka i viss mån likartade spörsmål varit föremål för bedömande, tilldraga sig intresse. I det mål, som avgjordes genom domen nr 125/1937, var fråga om ett kollektivavtal, som angivits gälla för de hos visst företag anställda lagerarbetarna och chaufförerna. Det gällde att avgöra, huruvida en person kunde anses hava sådan sysselsättning, att han skulle betraktas såsom lagerarbetare eller lagerbokhållare. Arbetsdomstolen konstaterade, att han i viss utsträckning utfört direkt inpackningsarbete men att någon avgörande betydelse icke kunde tilläggas detta arbete, vilket icke utgjort någon väsentlig del av hans arbetsuppgifter. Han ansågs därför falla utanför kollektivavtalets tillämplighetsområde. I domen nr 44/1938 uttalade arbetsdomstolen, att ett visst kollektivavtal vilade på den förutsättningen, att endast den skulle anses såsom förman, vilken hade att leda, fördela och kontrollera underställd personals arbete och vilken icke annat än tillfälligtvis själv deltog däri. Med en förmans sålunda angivna åligganden överensstämde det enligt domstolens mening, att han utövade kontroll över ett automatiskt verkande maskineri och ingrepe, om någon störning inträffade. Skulle emellertid maskineriet icke verka på sätt som varit avsett utan förmannen tvingas att utöva ständig tillsyn över vissa detaljer i maskineriet med åsidosättande av sina andra uppgifter, hade man kommit utanför ramen för en förmans åligganden.

I likalydande motionerna *I: 258* och *II: 395* har hemställts, att riksdagen måtte åt 2 § b) giva följande ändrade lydelse:

Företagsledare eller annan befattningshavare i sådan överordnad ställning, som avses i lagen om förenings- och förhandlingsrätt 3 § sista stycket.

I motionen *II: 426* har yrkats, att riksdagen måtte besluta giva 2 § i huvudsak följande innehåll:

Vad nedan — — — familj;

b) företagsledare eller annan befattningshavare, som är anställd att såsom arbetsgivarens ställföreträdare leda, fördela och kontrollera arbete, vilket utföres av honom underställd personal och i vilket arbete han icke annat än tillfälligtvis själv deltagar; eller

c) anställd — — — farmaceut.

Den i sistnämnda motion föreslagna avfattningen av undantagsstadgandet överensstämmer i sak helt med den i förstnämnda båda motioner förordade.

Det åberopade stadgandet i lagen om förenings- och förhandlingsrätt erhöi sin utformning i andra lagutskottets av riksdagen godkända sammanjämningsmemorial nr 59/1936. Stadgandet torde få sättas i samband med en av herr Sigfrid Hansson vid 1936 års riksdag väckt motion (I: 421), i vilken hemställts om utbyte av den i propositionen föreslagna formuleringen »arbetsledare eller annan i förtroendeställning» mot det uttryck, som sedermera inföt i lagtexten. I motionen anfördes bland annat, att begreppet arbetsledare torde, för undvikande av osäkerhet och oenhetlighet i tillämpningen, kräva en legal bestämning, anslutande till kollektivavtalspraxis.

Beträffande det under c) upptagna undantaget för arbetstagare, som är anställd å apotek såsom farmaceut, hava *de sakkunniga* anført, att den nya lagen vore ävsedd att i och för sig äga tillämpning även å apoteken. De sakkunniga hava vidare yttrat:

Efter konferens med företrädare för Sveriges apotekareförbund och Sveriges farmaceutförbund — och sedan därvid icke påyrkats en lösning i annan riktning — hava de sakkunniga stannat vid att föreslå undantag för de vid apoteken tjänstgörande farmaceuterna, såväl farmacie kandidater som fullt utbildade apotekare. Vid elevtjänstgöring före avlagd examen bör däremot här ifrågavarande personal icke i och för sig vara undantagen från lagen. För farmaceuterna gäller kollektivavtal, enligt vilket den ordinarie arbetstiden är 42—48 timmar per vecka, och vid övertid skall betalas särskild ersättning. Men dessutom äro farmaceuterna skyldiga att fullgöra s. k. nattjänst. Skyldighet att finnas tillgänglig å apoteket nattetid går i tur mellan farmaceuterna enligt särskilt schema. Särskilt vid apotek med mindre antal farmaceuter återkommer därför sådan tjänstgöring för var och en ganska ofta. Sammanlagt representerar denna nattjänst i regel ett betydligt timantal per år, och om man skulle betrakta deras tjänst som övertid i lagens mening, bleve den vanliga övertidsramen icke tillräcklig med nuvarande organisation. Antingen bleve då avsevärd personalökning erforderlig, vilket enligt uppgift för närvarande vore svårt att ordna, eller också finge dispensvägen en särskild reglering givas för farmaceuternas arbetstid. Här till kommer, att det faktiska arbete, som kan vara att utföra under natten, kan vara synnerligen varierande och ibland är ganska obetydligt. Det synes då knappast rättvist att helt likställa tid under nattjänstgöring med vanlig övertid.

Att i lagen giva specialföreskrifter för detta fall synes icke heller lämp-

ligt, och de sakkunniga hava därför funnit bäst att helt undantaga apotekens farmaceuter från lagens tillämpningsområde. Man har därvid även tagit i betraktande, att parterna redan ordnat arbetstidsförhållandena genom kollektivavtal och att man på detta sätt lättare än lagstiftningsvägen torde kunna komma tillrätta med de säregna förhållandena.

Föredragande departementschefen har ansett, att de sakkunniga förebragt goda skäl för ifrågavarande undantag.

I likalydande motionerna *I: 271* och *II: 415* har hemställts, att riksdagen vid behandling av förevarande proposition måtte dels uttala, att å apotek anställda farmaceuters ordinarie arbetstid så borde regleras, att den — i överensstämmelse med sagda lags bestämmelser — icke finge överstiga 48 timmar i veckan, varvid natttjänstgöring helt eller delvis skulle likställas med dagtjänstgöring, dels ock besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t an hålla om allsidig utredning angående behovet av farmaceutisk personal å rikets apotek med hänsyn tagen till den omfattning, i vilken reglering av sagda personals arbetstid borde ske.

I förevarande sammanhang må omnämnas, att Kungl. Maj:t i en till innevarande års riksdag avlåten proposition (nr 90) föreslagit riksdagen medgiva, att till bestridande av kostnaderna för en extra kurs för farmacie kandidatexamen måtte av förslagsanslaget till oförutsedda utgifter tagas i anspråk ett belopp av högst 14,500 kronor. På hemställan av statsutskottet (utlåtande nr 70) har riksdagen bifallit propositionen (riksdagens skrivelse nr 121). Den ifrågavarande kursen, som syftar till att minska bristen på farmaceutiskt utbildad personal, är avsedd för 45 deltagare.

Det i 2 § b) gjorda undantaget för arbetstagare, som är företagsledare eller annan befattningshavare i överordnad ställning, står i nära överensstämmelse med föreskrifter i allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen. Under förarbetena till sistnämnda lag väcktes i vissa remissyttranden förslag, att det däri upptagna motsvarande stadgandet skulle avfattas på ungefärligen samma sätt som i motionen *II: 426* föreslagits beträffande den nu ifrågavarande bestämmelsen. I 1936 års proposition med förslag till lantarbetstidslag upptogs uttrycket »befattningshavare i överordnad ställning». I samband därmed uttalade dåvarande chefen för socialdepartementet, att de i nyssnämnda yttranden anförda synpunkterna därigenom syntes i huvudsak hava blivit beaktade.

I motionen *II: 426* har uttalats, att med undantag för den lägsta befattningshavaren inom varje företag ofta nästan samtliga anställda på handels område intaga överordnad ställning i förhållande till någon annan arbetstagare. Att alla i sådan mening överordnade befattningshavare skulle undantagas från lagens tillämpning är givetvis uteslutet. Genom den tolkning arbetsrådet på andra områden givit åt uttrycket »befattningshavare i överordnad ställning», hava också väsentligt snävare gränser dragits kring det nu ifrågavarande undantaget. Sålunda har arbetsrådet vid tillämpningen av allmänna arbetstidslagen till befattningshavare i överordnad ställning hänfört föreståndare, verkmästare och förmän inom olika verksamhetsområ-

Utskottet.

den, i regel dock endast under förutsättning att de icke eller endast undantagsvis deltagit i det av dem ledda arbetet. I enstaka fall hava hit räknats även befattningshavare, som på ett mera regelbundet sätt deltagit i arbetet men vilkas huvudsakliga uppgift varit att leda arbetet för ett större antal arbetare. Med det innehåll, nu ifrågavarande stadgande enligt motionärernas mening borde erhålla, skulle den föreslagna lagen icke medgiva motsvarande avvikelser. För det stora flertalet fall torde emellertid de i propositionen och motionerna föreslagna stadgandena i tillämpningen leda till samma resultat. Även om ifrågavarande undantag utformas i enlighet med Kungl Maj:ts förslag, torde exempelvis butiksföreståndare, som regelmässigt deltaga i de underordnades arbete, i allmänhet böra falla under lagen. Givetvis kunna de faktiska omständigheterna i de särskilda fallen vara sådana, att tveksamhet uppstår. Det ankommer då på arbetsrådet att träffa avgörande i saken.

Med hänsyn till vad sålunda anförts och till önskvärdheten av att undantaget i de olika arbetstidslagarna erhåller en såvitt möjligt likartad avfattning, vill utskottet tillstyrka propositionen i förevarande del samt avstyrka de i motionerna I: 258, II: 395 och II: 426 framställda yrkandena om ändring i den nu behandlade punkten.

Under 2 § c) har upptagits undantag för dem, som äro anställda å apotek såsom farmaceuter. Även dessa arbetstagare synas med visst fog kunna framställa krav på att inbegripas under en arbetstidsreglering i lag. Särskilt beaktande förtjänar härvidlag den i många fall ofta återkommande nattjästgöringen, som emellertid icke utan vidare torde kunna likställas med effektiv arbetstid. I detta sammanhang bör avseeende fästas även vid allmänhetens berättigade krav på säkerhet i expeditionen. Med hänsyn till rådande brist på farmaceutiskt utbildad personal torde dock en reglering av arbetstiden på förevarande område åtminstone för närvarande möta vissa svårigheter. Utskottet erinrar om att innevarande års riksdag i syfte att minska den brist på sådan personal, som under nuvarande förhållanden föreligger, anslagit medel till bestridande av kostnaderna för en extra kurs för farmacie kandidatexamen. Vissa betydelsefulla spörsmål, som i förevarande sammanhang tilldraga sig uppmärksamhet, falla sålunda utom ramen för en arbetstidslagstiftning. I betraktande av vad nu anförts synes ytterligare någon tids erfarenhet av utvecklingen på förevarande område böra avvaktas. Om så skulle visa sig erforderligt, torde frågan om en laglig reglering av farmaceuternas arbetstid kunna tagas under närmare omprövning vid utgången av giltighetstiden för den nu föreslagna lagen. I den mån motionerna I: 271 och II: 415 icke kunna anses besvarade genom vad utskottet nu anfört, böra desamma icke föranleda till någon riksdagens åtgärd.

4 §.

Denna paragraf innehåller huvudbestämmelserna om det ordinarie arbetet som motsvaras av 4 § i de sakkunnigas förslag.

Enligt gällande arbetstidslagarna kunna undantag från den principiella 48-

timmars arbetsveckan förekomma bland annat i så måtto att möjlighet erbjudes till överflyttning av arbetstid från en vecka till en annan såväl enligt allmänna arbetstidslagen som enligt lantarbetstidslagen i vad angår djurskötsel och trädgårdsskötsel. Beträffande det egentliga lantbruksarbetet har redan i lagen fastslagits olika längd för veckoarbetet under tre olika tidsperioder (41, 46 och 54 timmar); rätt till överflyttning av sådan arbetstid från en del av året till en annan förefinnes däremot icke.

Även 1930 års konventionsförslag innehåller en bestämmelse om rätt till överflyttning av arbetstid.

4 § i de sakkunnigas förslag hade följande lydelse:

Arbetsgivare må icke använda arbetstagare till arbete under längre tid, raster oräknade, än 48 timmar i veckan. Såvitt sammanlagda arbetstiden för tidrymd av högst åtta veckor, med utgångspunkt från den 1 augusti varje kalenderår, icke blir längre än att den motsvarar 48 timmar i veckan, må arbetstiden fördelas på annat sätt än i första punkten sägs. Dock må arbetet icke någon vecka överstiga 54 timmar.

Arbetet må ej något dygn överstiga 10 timmar.

De sakkunniga hava härom anfört:

Inom detaljhandelns flesta branscher är behovet av arbete ej lika fördelat över årets veckor, utan det finns en eller flera säsonger, då påfrestningen på personalen blir förhållandevis stor, men mellan dessa bruka ligga mer tysta perioder, då de anställda kunna erhålla större ledighet. Detsamma gäller även den verksamhet utanför detaljhandeln, som lagen skulle omfatta. Ur de anställdas synpunkt synes icke något vara att invända mot att en överflyttning av arbetstid mellan de olika veckorna kan ske, om blott arbetstiden i genomsnitt stannar vid 48 timmar i veckan. En bestämmelse härom bör dock utformas med tanke på att en sådan överflyttning icke får tillåtas i den utsträckning, att de anställda vissa veckor oskäligt betungas. Vidare kan det med visst fog anföras, att kontrollen över lagens efterlevnad försvåras, om den period inom vilken överflyttning får ske göres alltför lång. Men en överflyttningsrätt bör finnas, som icke är beroende av arbetsrådets tillstånd i varje särskilt fall utan kan tillgripas utan omgång och formalitet.

De sakkunniga hava vidare framhållit, att den i lantarbetstidslagen valda regleringen, enligt vilken arbetstiden i hög grad varierade efter olika årstider, icke passade för detaljhandeln, enär säsongerna inom de olika branscherna icke alltid infölle vid samma tid. Härom hava de sakkunniga yttrat:

För de flesta är visserligen tiden före jul den mest arbetstyngda, men vid sidan härav hava t. ex. manufakturhandeln och närbesläktade branscher säsong viss tid vår och höst. För vissa branscher är arbetet särskilt påfrestande omkring flyttningstiden i oktober. I allmänhet kan större ledighet beredas sommartid, men för vissa branscher och orter kan i stället denna tid vara särskilt arbetstyngd. Säsongernas längd kan även vara mycket olika, ibland blott ett par veckor men stundom två månader eller rentav mera. Vid sidan av säsongpåfrestningar må nämnas sådana, som orsakas av inventeringar och realisationer, men åtminstone de sistnämnda torde numera vara av förhållandevis mindre betydelse med hänsyn till behovet av arbetstidsöverflyttning.

Det skulle kunna göras gällande, att det här berörda ökade behovet av arbete vissa tider borde helt tillgodoses genom overtidsarbete, men i så

fall torde betydande svårigheter för arbetsgivarna inträda med tanke både på den begränsade övertidsramen och den lagstadgade övertidsersättningen enligt förslaget.

Beträffande bestämmelserna om överflyttning av arbetstid hava de sakkunniga vidare anfört:

Den föreslagna lösningen torde icke helt tillfredsställa önskemålen på köpmannahåll, där man vid förhandlingar inför de sakkunniga förordat periodens bestämmande till 13 veckor (ett kvartal). De sakkunniga förbise icke, att en period av åtta veckor för vissa branscher kan synas för kort, då vissa säsongpåfrestningar kunna räcka längre än denna tid. I regel torde dock en tid av åtta veckor vara tillräcklig, och skulle i enstaka fall svårigheter av större betydelse uppkomma, kan arbetsrådet enligt 5 § av lagförslaget medgiva undantag för visst företag eller Kungl. Maj:t enligt 11 § för hel bransch.

Vid förhandlingarna inför de sakkunniga hava å andra sidan vissa talesmän för de anställda förordat, att överflyttningsrätten, om den överhuvud taget skall finnas, bör inskränkas till en period av fyra veckor. — — — Det har vidare framhållits, att genom en längre gående överflyttningsrätt behovet av övertidsarbete och därmed också de anställdas övertidsersättning blir mindre. Men ur allmän synpunkt synes det närmast vara en fördel, om driften kan så rationaliseras, att ej så mycket övertidsarbete blir erforderligt.

I fråga om *yttrandena* över de sakkunnigas förslag i förevarande hänseende tillåter sig utskottet att hänvisa till den redogörelse, som lämnats å sid. 97—102 i propositionen.

Föredragande departementschefen har rörande 4 § yttrat bland annat följande:

De sakkunnigas förslag beträffande innehållet i huvudbestämmelserna rörande arbetstidens reglering, vilka innebära en ordinarie arbetstid av högst 48 timmar i veckan och högst 10 timmar för dygn, har godtagits i så gott som alla yttranden. Jag anser för egen del, att bestämmelser av sådant innehåll böra inflyta i lagen. Tillräckliga skäl för att genom direkta lagregler göra undantag för vissa slag av rörelser synas icke föreligga. Därest sådant undantag i vissa fall kan finnas erforderligt — vare sig beträffande veckoarbetstiden eller i fråga om dygnsarbetstiden — torde tillstånd till undantag böra sökas hos arbetsrådet enligt 5 § eller hos Kungl. Maj:t enligt 12 §.

I förevarande paragraf hava de sakkunniga, utöver huvudbestämmelserna, upptagit ett stadgande rörande rätt till överflyttning av arbetstid. — — — Denna rätt till överflyttning skulle få utövas enligt arbetsgivarens eget skön utan tillstånd av arbetsrådet. De sakkunniga hava ansett, att särskilda förhållanden inom detaljhandeln tarvade en dylik överflyttningsrätt, som kunde tillgripas utan omgång och formalitet, samt att det ur de anställdas synpunkt icke kunde vara något att invända däremot, om blott arbetstiden i genomsnitt stannade vid 48 timmar i veckan. Att direkt i lagen bestämma olika längd för den ordinarie arbetstiden under olika delar av året låte sig icke göra, enär säsongerna inom olika branscher icke alltid infölle vid samma tid. De sakkunniga hava vidare påvisat, att i sådana fall, då överflyttningstiden trots den föreslagna bestämmelsen kunde anses för kort, arbetsrådet kunde medgiva undantag för visst företag eller Kungl. Maj:t för hel bransch. — — —

Vid övervägande av vad som från olika håll anförts beträffande ifrågasvarande spörsmål har jag funnit de skäl, som åberopats för ett slopande av

den i paragrafen föreslagna överflyttningsrätten väga tyngst. Säsongpåfrestningar kunna, på sätt bland annat arbetsrådet och landsorganisationen anfört, icke anses vara något för detaljhandeln särskilt utmärkande. Sådana förekomma i stor utsträckning även inom den allmänna arbetstidslagens giltighetsområde. Å andra sidan får givetvis ej förbises, att arbetets natur icke är densamma inom industrien som inom detaljhandeln. För att bemästra den vid säsonger uppkommande anhopningen av arbete bör i första hand tillgripas den just för detta ändamål avsedda s. k. allmänna övertiden, vilken får uttagas av arbetsgivaren, då så anses erforderligt, utan tillstånd av arbetsrådet. Skulle detta visa sig otillräckligt, kan efter tillstånd av rådet ytterligare övertid få utnyttjas. För övertidsarbete skall emellertid — enligt vad jag under 8 § ämnar föreslå — övertidsersättning utgivas. Detta förhållande torde vara den viktigaste orsaken till att överflyttning av arbetstid från arbetsgivaresynpunkt synes fördelaktigare, i det att därigenom utbetalning av övertidsersättning i avsevärd mån kan undvikas. Ett viktigt skäl mot den föreslagna rätten till överflyttning av arbetstid är vidare, att genom en bestämmelse därom kontrollen över lagens efterlevnad i hög grad försvåras. Att märka är även, att det i praktiken visat sig, att rätt till överflyttning av arbetstid icke är oundgängligen erforderlig. I riksavtal mellan köpmännens garantiförening och handelsarbetareförbundet stadgas nämligen 48-timmars arbetsvecka utan någon genomsnittlig beräkning för längre period. Ett skäl, som jämväl kan hava sin betydelse vid avgörandet av förevarande spörsmål, är det av Daco åberopade, nämligen att det för de anställda måste vara av betydelse, att arbetstiden regelmässigt är begränsad på sådant sätt, att den på förhand tryggar en viss bestämd fritid. Slutligen — och detta torde hava stor betydelse — synes böra bemärkas, att medgivande av rätt till överflyttning av arbetstid skulle, på sätt de sakkunniga i 9 § föreslagit, föranleda föreskrift om journalföring av all arbetstid, ej blott övertid.

Med hänsyn till det anförda föreslår jag, att i förevarande paragraf icke upptages någon rätt för arbetsgivaren att fördela arbetstiden på annat sätt än huvudregeln medgiver.

I motionen *I: 268* har hemställts, att 4 § sista meningen måtte erhålla följande ändrade lydelse:

Arbetstiden må ej något dygn överstiga 11 timmar.

Den i motionen föreslagna ändringen har motiverats med att försäljningen inom vissa branscher, t. ex. charkuteribranschen, vore ojämnt fördelad på veckans olika dagar.

I likalydande motionerna *I: 273* och *II: 428* har yrkats, att 4 § måtte erhålla en med 4 § i de sakkunnigas förslag överensstämmande lydelse.

De sakkunniga hava i 4 §, utöver huvudbestämmelserna, upptagit ett stadgande rörande rätt till överflyttning av arbetstid, innebärande att arbetstiden under viss förutsättning skulle få fördelas på annat sätt än enligt huvudreglerna. Såsom ett viktigt skäl för en sådan överflyttningsrätt har anförts behovet av att kunna bemästra den under säsongerna uppkommande anhopningen av arbete. För sådant ändamål bör emellertid i första hand användas den s. k. allmänna övertiden enligt 7 § 2 mom. och, om denna skulle visa sig otillräcklig, med arbetsrådets tillstånd ytterligare övertid enligt 7 § 3 mom. I förevarande sammanhang må även erinras om den i propositionen förordade utökningen i förhållande till de sakkunnigas förslag

Utskottet.

av den i 7 § 1 mom. medgivna övertiden för förberedelse- och avslutningsarbeten m. m. samt om förefintliga dispensmöjligheter. Vad de sistnämnda beträffar äger arbetsrådet enligt 5 § viss befogenhet att medgiva såväl överflyttning som förlängning av den ordinarie arbetstiden. Utskottet förutsätter, att sistnämnda lagrum kommer att tillämpas med erforderlig smidighet. I sista hand öppnar 12 § möjlighet att under vissa förutsättningar erhålla dispens av Kungl. Maj:t. De nu berörda stadgandena synas utskottet ägnade att i avsevärd utsträckning tillgodose ändamålet med den ifrågasatta överflyttningsrätten.

Ett genomförande av de sakkunnigas förslag — till vilket motionerna I: 273 och II: 428 ansluta sig — skulle även medföra betydande kontrollsvårigheter och nödvändiggöra en mera omfattande journalföring.

I motionen I: 268 har framlagts förslag om sådan ändring av 4 §, att arbetstiden per dygn må uppgå till 11 timmar. Förslagställarna hava åsyftat att komma tillrätta med de svårigheter, som kunna uppstå därigenom, att arbetet inom vissa affärgrenar är ojämnt fördelat på veckans dagar. Sådana svårigheter synas emellertid icke böra föranleda en generell utsträckning av den längsta medgivna ordinarie arbetstiden för dygn. I stället torde, om i ett särskilt fall eller beträffande visst verksamhetsområde förutsättningar för tillämpning av 5 eller 12 § äro förhållande, dispens kunna utverkas.

Med hänsyn till vad sålunda anförts får utskottet tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag i förevarande hänseenden.

7 §.

Beträffande den i 7 § 1 mom. föreslagna rätten till uttagande av övertid för kundexpediering efter affärstid samt för förberedelse- och avslutningsarbeten må följande anföras.

För förberedelse- och avslutningsarbeten, som för driftens ohindrade gång nödvändigtvis måste utföras före eller efter den allmänna arbetstiden, får såväl enligt allmänna arbetstidslagen som enligt lantarbetstidslagen nödigt antal arbetare användas under högst sju timmar i veckan. *De sakkunniga* hava i anslutning härtill anført:

De sakkunniga hava kommit till den uppfattningen, att man för detaljhandeln och övrig under denna lag hörande verksamhet icke bör lämna så långt medgivande till uttagande av övertid för förberedelse- och avslutningsarbeten (vartill här hänföres expediering av kunder), som i de andra arbetstidslagarna. Särskilt har man därvid tagit i betraktande, att sådant arbete förekommer för flertalet här ifrågavarande arbetstagare, medan det inom industrien i allmänhet är mer ett undantag och icke kräves av mer än ett fåtal av de anställda. Det måste visserligen erkännas, att detta icke gäller genomgående för de företag, som äro underställda allmänna arbetstidslagen, och ej heller i full utsträckning beträffande jordbruket. Men de sakkunniga hava dock funnit förhållandena vara sådana, att en avvikelse i inskränkande riktning i de anställdas intresse kan vara berättigad. I någon mån har därvid tagits i betraktande, att den i förslaget medgivna möjligheten att överflytta ordinarie arbetstid mellan olika veckor gör det lättare för arbetsgivarna att inom denna arbetstids ram möta säsongpåfrestningar m. m. Men framför allt

har man tagit hänsyn till att det råder en tendens att anse ett mindre antal av arbeten än tidigare vara förberedelse- och avslutningsarbeten, och denna tendens bör understödjas. På det sättet bör icke så lång tid för dessa arbeten vara erforderlig.

Till de arbeten, för vilka här ifrågavarande övertid bör medgivas, hör i främsta rummet expediering av kunder, som inkommit i affärslokalen före stängningstid men ej dessförinnan hunnit betjänas. — — — Då kundexpediering efter stängningstid kanske icke kan anses som ett avslutningsarbete i egentlig mening — det gäller ju i allmänhet ett arbete av samma slag som det vanliga under den allmänna arbetstiden — har man ansett ett uttryckligt uttalande i lagtexten på denna punkt erforderligt. — — —

De sakkunniga hava kommit till den uppfattningen, att en inskränkning av den här medgivna övertiden gentemot den i de andra arbetstidslagarna stadgade tiden av sju timmar i veckan är möjlig utan allt för stor olägenhet för företagen. En sådan inskränkning är ju mycket önskvärd med hänsyn till intresset att bereda de anställda tillbörlig fritid. Efter ingående överväganden har man stannat vid att föreslå ett maximum av fyra timmar i veckan. — — — Det är obestriddligt, att den här föreslagna begränsningen för vissa branscher kan vålla svårigheter och tvinga till omläggning i nu utbildade sedvänjor, men man har icke ansett detta böra hindra en begränsning, som för de anställda är värdefull och dock torde giva en tillräcklig marginal för flertalet branscher.

För att undanröja den från de anställda framförda farhågan, att den för vecka medgivna tiden skulle kunna övervägande uttagas under en enda veckodag, varigenom de anställda denna dag skulle kunna oskäligt betungas, hava de sakkunniga dock kompletterat bestämmelsen så, att icke något dygn får uttagas mer än en timmes arbete av hithörande slag.

De sakkunniga hava föreslagit ett stadgande av denna lydelse:

Till betjäning av kunder, som vid stängning av butik, rakstuga, frisersalong, fotografiateljé eller badinrättning befinna sig i lokalen, samt till sådana förberedelse- eller avslutningsarbeten, som för driftens ohindrade gång nödvändigtvis måste utföras före eller efter den allmänna arbetstiden, må nödigt antal arbetstagare användas å övertid under högst fyra timmar i veckan, dock icke något dygn mer än en timme.

Beträffande *remissyttrandenas* innehåll i förevarande hänseende får utskottet hänvisa till sid. 109—112 i propositionen.

Föredragande departementschefen har uttalat bland annat följande:

För min del anser jag, att bestämmelserna om övertidsarbetets längd i hela förevarande paragraf böra nära ansluta sig till motsvarande stadganden i de andra arbetstidslagarna och närmast allmänna arbetstidslagen. Vad särskilt förberedelse- och avslutningsarbeten angår, synes en sådan överensstämmelse erforderlig med hänsyn därtill, att jag, på sätt förut angivits, föreslår, att rätt till överflyttning av arbetstid under åttaveckorsperioder icke skall medgivas. Att i förevarande lag helt borttaga maximigränsen beträffande tiden för förberedelse- och avslutningsarbeten torde däremot icke böra ifrågakomma.

Beträffande förberedelse- och avslutningsarbeten finnes maximitid för dygn icke bestämd i de andra arbetstidslagarna. På skäl, som anförts av de sakkunniga, synes emellertid ett stadgande härom böra införas i förevarande lag. En tid av en och en halv timme för dygn finner jag härutinnan lämplig. Övertid enligt detta moment synes mig dock icke böra få utan vidare tillfullo uttagas av sådan arbetstagare, vars ordinarie arbetstid under dagen mera avse-

vårt överstiger åtta timmar. Jag föreslår därför en bestämmelse, enligt vilken ordinarie arbetstid och övertid enligt 7 § 1 mom. tillhoppa icke skola utan tillstånd av arbetsrådet något dygn få överstiga 10 timmar.

I likalydande motionerna *I: 273* och *II: 428* har hemställts, att 7 § 1 mom. måtte erhålla samma lydelse som motsvarande lagrum i de sakkunnigas förslag.

I 7 § 2 och 3 mom. givas bestämmelser om allmänt övertidsarbete.

2 mom. motsvarar 7 § 2 mom. första stycket i allmänna arbetstidslagen samt 7 § 2 mom. i lantarbetstidslagen. 3 mom. överensstämmer med 7 § 3 mom. i allmänna arbetstidslagen, varemot någon motsvarighet därtill icke finnes i lantarbetstidslagen.

Beträffande den tid, under vilken övertidsarbete av den natur, som avses i 2 mom., får uttagas, stadgar allmänna arbetstidslagen högst 200 timmar för kalenderår och lantarbetstidslagen högst 260 timmar under tolv månader i följd. Den i sistnämnda lag medgivna tiden ökades 1937 från 200 timmar såsom en viss kompensation för de skärpningar, som denna lagstiftning samtidigt undergick.

I den för innevarande års riksdag framlagda propositionen nr 244 med förslag till lantarbetstidslag föreslås sådana ändrade bestämmelser, att den s. k. fria övertiden utmättes till allenast 200 timmar för tolv månader i följd samt föreskrift i allmänna drag meddelas, för vilket ändamål den må uttagas. Samtidigt föreslås, att om ytterligare eftergift är av trängande behov påkallad, sådan skall få meddelas av arbetsrådet, dock för högst 100 timmar under tolv månader i följd.

Beträffande *de sakkunnigas* förslag i förevarande hänseende och skälen därför samt i fråga om *remissyttranden*s innehåll får utskottet hänvisa till den redogörelse, som lämnats å sid. 112—115 i propositionen.

Föredragande departementschefen har i propositionen (sid. 118—119) anfört:

Vad angår allmänt övertidsarbete synes icke tillrädligt, att, även om stadganden rörande övertidsersättning införas i lagen, helt borttaga maximi-gränser. Anledning saknas enligt min mening att i fråga om bestämmelsernas utformning avvika, annat än i viss mån i formellt hänseende, från den reglering, som givits i allmänna arbetstidslagen. Jag tillstyrker därför, att övertidsarbete utan tillstånd av arbetsrådet skall få uttagas med 48 timmar under loppet av fyra kalenderveckor och 200 timmar under loppet av ett kalenderår. Att antalet timmar för år ansetts kunna bestämmas till 200 i stället för av de sakkunniga föreslagna 260 beror dels därpå, att den enligt 1 mom. medgivna övertiden icke i enlighet med de sakkunnigas förslag inskränkts i förhållande till motsvarande tid i allmänna arbetstidslagen, dels ock därpå, att de skäl, som beträffande lantarbetstidslagen föranlett bestämmandet av antalet övertidstimmar av nu ifrågavarande slag till 260, här icke föreligga. Då tidberäkning från den 1 augusti icke införts i 4 §, torde anledning icke förefinnas att införa sådan beräkning i förevarande paragraf.

Liksom enligt allmänna arbetstidslagen synas skäl föreligga att tiller-

känna arbetsrådet möjlighet att meddela tillstånd till uttagande av övertid med högst 150 timmar, därest ytterligare eftergift är påkallad av trängande behov.

Tillräckliga skäl för tillskapande av rätt till uttagande av särskild övertid för vissa speciella göromål, t. ex. årsinventering, hava icke förebragts. Med anledning av vad som anförts rörande blomsterhandelns särskilda svårigheter på grund av den föreslagna regleringen vill jag allenast erinra därom, att jämlikt 12 § möjlighet står öppen att hos Kungl. Maj:t begära förordnande om eftergifter eller medgivande av undantag.

I motionen II: 424 har föreslagits, att riksdagen måtte antaga 7 § med följande ändrade lydelse:

- 1 mom. Till betjäning — — — 10 timmar.
- 2 mom. Finner arbetsgivare — — — ett kalenderår. Häri inräknas även det övertidsarbete, som omnämnes i denna paragrafs 1 mom.
- 3 mom. Är ytterligare — — — av arbetsrådet.
- 4 mom. I fråga om — — — eller ohälsa.

I förevarande sammanhang må anmärkas, att enligt arbetsrådets tillämpning av de stadganden i allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen, som motsvara 7 § 2 mom. i det nu föreliggande lagförslaget, övertid som där avses får uttagas utan hinder av att vederbörande arbetare användas jämväl till sådant övertidsarbete, som avses i de lagrum, som motsvara 7 § 1 mom. i förevarande förslag (John Nordin: 8-timmarslagen sid. 352, Lantarbetstidslagen sid. 106, Arbetsrådet och lantarbetstidslagen sid. 151).

7 § 4 mom. innehåller bestämmelser rörande skyldighet att utföra övertidsarbete.

Detta moment överensstämmer nära med 4 mom. första stycket i de sakkunnigas lagförslag samt är i huvudsak likalydande med 7 § 5 mom. i allmänna arbetstidslagen och 7 § 3 mom. i lantarbetstidslagen.

Angående *de sakkunnigas* uttalanden i hithörande hänseenden, berörande bland annat spørsmålet om minderårigas användande till övertidsarbete, samt innehållet i remissyttrandena får utskottet hänvisa till redogörelsen å sid. 115—117 i propositionen.

Av intresse i förevarande sammanhang äro vissa föreskrifter om minderårig i *arbetarskyddslagen*. Regeln är, att minderårig ej får användas till arbete före fyllda 13 år och — utom under ferietid — innan den vanliga folkskolan genomgått (9 §). För industriellt arbete och viss annan likställd verksamhet är gränsen satt vid 14 år, men särskilt undantag är gjort för distribution av varor eller utträttande av bud eller ärenden (10 §).

I 13 § uttalas bland annat, att den minderåriga ej får användas så, att det kan medföra fara för överansträngning eller ha annan menlig inverkan på hälsan. Vidare skall lämnas ledighet för deltagande i viss fortsatt undervisning. Av särskild vikt är 14 §, enligt vilken arbetstiden — jämte eventuell undervisningstid — icke får vara mer än 10 timmar av dygnet eller 60 timmar i veckan, nödfallsarbete dock undantaget. I 14 § stadgas även om minderårigas raster samt gives ett visst förbud mot nattarbete.

Enligt 7 § 4 mom. i *allmänna arbetstidslagen* ankommer det på arbetsrådet att pröva i vad mån den, som fyllt 16 men ej 18 år, må användas till annat övertidsarbete än nödfallsarbete.

Föredragande departementschefen har i propositionen (sid. 119—120) be-
träffande frågan om rätten att använda minderåriga till övertidsarbete anfört i huvudsak följande:

Härvid må erinras om att *lantarbetstidslagen* icke lägger hinder i vägen för arbetsgivare att använda minderåriga till övertidsarbete i samma omfattning som vuxna, vilket däremot är fallet beträffande *allmänna arbetstidslagen*. Emellertid synes med fog kunna anföras, att arbetet i detaljhandel och därmed jämställda företag med hänsyn till den omväxling, som i olika hänseenden erbjudes, i stor utsträckning icke är så uttröttande för de minderåriga som det mera enformiga industriarbetet. Det arbete, varom i nu förevarande lagstiftning är fråga, torde i följd härav närmare vara att jämställa med det i *lantarbetstidslagen* reglerade arbetet än med *industriarbetet*. Att märka är jämväl, att de i *arbetarskyddslagen* givna skyddsbestämmelserna för minderåriga, bland annat rörande maximering av dygnsarbetstiden till 10 timmar (därest ej är fråga om nödfallsarbete), givetvis skola obetingat gälla. Ett särskilt stadgande härom har intagits i 18 §. Emellertid må erinras, att — på grund av de i 1 § intagna bestämmelserna rörande den nya lagens tillämpningsområde — den situationen kan inträffa, att en minderårig, åtminstone formellt, kan få sin ställning i någon mån försämrad ur skyddssynpunkt. Härvid torde emellertid böra beaktas, att den *allmänna bestämmelsen*, vilken föreslås intagen i 4 mom. av förevarande paragraf, att arbetsgivaren har att tillse, att arbetstagare icke genom användande till övertidsarbete utsättes för överansträngning eller ohälsa, samt *arbetarskyddslagens* nyss omförmälda bestämmelser rörande maximering av dygnsarbetstiden under alla förhållanden skola tillämpas.

Av det anförda torde framgå, att spørsmålet om de minderårigas användande till övertidsarbete icke utan vidare kan besvaras i den ena eller andra riktningen. För egen del har jag, om än med tvekan, funnit mig böra i förevarande hänseende biträda de sakkunnigas förslag, enligt vilket de minderåriga arbetstagarna jämställas med vuxna. Såvitt angår de minderårigas övertidsarbete har 7 § med hänsyn härtill avfattats i nära överensstämmelse med *lantarbetstidslagen*.

Den reglering av rätten att använda minderåriga till övertidsarbete, som sålunda föreslås, har särskilt stor betydelse av det skälet, att så avsevärd del som ungefär $\frac{1}{10}$ av de i detaljhandeln anställda utgöras av minderåriga.

Utskottet.

Utskottet har i annat sammanhang avstyrkt de i motionerna I: 273 och II: 428 förordade bestämmelserna om rätt till överflyttning av arbetstid. Vid sådant förhållande torde maximigränsen beträffande tiden för kundexpediering efter stängningstid samt förberedelse- och avslutningsarbeten icke böra sättas alltför lågt. Utskottet ansluter sig därför till det i propositionen framlagda förslaget i denna del och kan sålunda icke tillstyrka de i samma motioner med avseende på 7 § 1 mom. gjorda yrkandena.

Utskottet finner ej heller skäl tillstyrka det i motionen II: 424 framställda yrkandet om ändring i 7 § 2 mom. i *Kungl. Maj:ts förslag*. Därest en sådan ändring genomfördes, skulle detta innebära, att den nya lagen på denna punkt komme att avvika från vad som enligt arbetsrådets praxis gäller vid tillämpningen av *allmänna arbetstidslagen* och *lantarbetstidslagen*.

Liksom lantarbetstidslagen lägger den nu föreslagna lagen icke hinder i vägen för arbetsgivare att använda minderåriga till övertidsarbete i samma omfattning som vuxna. Annorlunda är förhållandet med allmänna arbetstidslagen, som visserligen tillåter, att minderåriga, som fyllt 16 år, användas till sådant arbete, men kräver arbetsrådets medgivande därtill. På grund av de i 1 § intagna bestämmelserna rörande den nya lagens tillämpningsområde kunna i vissa fall minderåriga, åtminstone formellt, få sin ställning i någon mån försämrade ur skyddssynpunkt. Utskottet har icke kunnat undgå att finna dessa förhållanden ägnade att ingiva vissa betänkligheter. Av betydelse i detta sammanhang är även, att ungefär $\frac{1}{9}$ av de i detaljhandeln anställda utgöres av minderåriga och att minimiåldern, såvitt angår sysselsättning inom detta arbetsområde, i arbetarskyddslagen satts till 13 år. Enligt utskottets mening tala goda skäl för att rätten att använda minderåriga till övertidsarbete inom detaljhandeln begränsas i högre grad än som följer av bestämmelserna i arbetarskyddslagen. Innan slutlig ståndpunkt toges till detta spörsmål, torde det emellertid böra klarläggas, i vad mån särskilt de yngsta minderåriga inom detaljhandeln användas till övertidsarbete. Utskottet vill sålunda icke för närvarande föreslå införande i den nya lagen av bestämmelser i angivna hänseende.

8 §.

I förevarande paragraf har, liksom i 7 § 4 mom. andra stycket av de sakkunnigas förslag, behandlats spörsmålet om övertidsersättning. 8 § äger icke någon motsvarighet i allmänna arbetstidslagen eller lantarbetstidslagen. Inom de näringsgrenar, som dessa båda lagar reglera, ankommer det helt på överenskommelse mellan parterna, om och på vad sätt övertidsersättning skall lämnas. I sjöarbetstidslagen däremot bestämmes, att ersättning för övertidsarbete skall utgå antingen i penningar eller — under vissa förutsättningar — beredas i form av fritid. Övertidsersättning, som utgår i penningar, skall för timme utgöra, när övertidsarbetet utförts å söckendag, minst $\frac{1}{150}$, och, när arbetet utförts å helgdag, minst $\frac{1}{75}$ av den kontanta månadslönen, oberäknat kostpenningar eller däremot svarande ersättning.

De sakkunniga hava förklarat, att det icke torde kunna bestridas, att man genom en lagregel om övertidsersättning komme något utanför det egentliga området för en lagstiftning, som skulle vara begränsad till att reglera arbetstiden. Något egentligt missnöje med att övertidsersättning icke vore lagstadgad i allmänna arbetstidslagen hade icke framträtt. Förevarande lagförslag vore i sina huvuddrag uppbyggt på samma sätt som nyssnämnda lag och lantarbetstidslagen, medan sjöarbetstidslagen hade en i mycket avvikande gestaltning. Inom detaljhandeln föreläge emellertid i fråga om övertidsarbetet och dess ersättning särskilda förhållanden, beträffande vilka de sakkunniga anfört följande:

Socialstyrelsens undersökning av 1931—1933 visar, att det är mycket vanligt, att särskild ersättning för arbete på övertid icke lämnas. Sammanfattningsvis kan sägas, att enligt de till denna undersökning inkomna personal-

uppgifterna i nära hälften av samtliga fall icke alls utgick någon övertidsersättning; för enbart den privata detaljhandeln var siffran över 60 procent. I de fall, där ersättning förekom, var denna — särskilt inom den privata handeln — oftast matpengar eller en t. ex. till jul lämnad gratifikation, i många fall icke ställd i direkt relation till övertidstimmarnas antal. Ersättning, bestående av timlön med förhöjning, rapporterades blott av ungefär $\frac{1}{5}$ av här ifrågakvarande personal, därav $\frac{1}{2}$ av de vid kooperativ och $\frac{1}{13}$ av de vid privat handel anställda. Ungefär $\frac{1}{20}$ av de anställda uppgåvo sig i stället ha fått ledighet å annan tid såsom ersättning. Enligt företagarnas uppgifter skulle läget varit något bättre, men om man ser på samtliga arbetsgivaruppgifter finner man dock, att ungefär $\frac{1}{2}$ av de privata och $\frac{1}{3}$ av de kooperativa företagen uttalat, att övertidsersättning icke alls förekommit samt att blott omkring $\frac{1}{8}$ av de privata företagen uppgivit, att timlön med förhöjning utbetalats.

Under de senaste åren har verklig övertidsersättning blivit mera vanlig inom detaljhandeln, vilket delvis sammanhänger med att kollektivavtalen fått större utbredning. I kollektivavtalen finnas nämligen i regel bestämmelser om övertidsersättning, ehuru de kunna vara mycket växlande både i fråga om räckvidd och innehåll. Så gäller i allmänhet för butiksbiträdena, att övertidsersättning icke utgår för förberedelse- och avslutningsarbete (inbegripet kundexpediering) m. m. I socialstyrelsens redogörelse redovisas som den vanliga ersättningen för annat övertidsarbete timlön med 50 procents förhöjning; den gällde för nära $\frac{3}{4}$ av de privat och mer än $\frac{9}{10}$ av de kooperativt anställda. Timlön med 25 procents förhöjning förekom för ungefär $\frac{1}{10}$ av de privat och $\frac{1}{20}$ av de kooperativt anställda. Det var vanligt, att förhöjningen var större, 75—100 procent, då arbetet utfördes å sön- och helgdag; stundom även när arbetet var förlagt efter viss tid på kvällen eller fortgick utöver visst timantal under dagen. — Enligt 1937 års riksavtal mellan köpmännens garantiförening och svenska handelsarbetareförbundet är övertidsersättningen 35 procent högre än den normala lönen å vardagar och 75 procent högre än den vanliga lönen å sön- och helgdagar.

Vad nu sagts gäller närmast detaljhandelns butikspersonal men är i viss mån även tillämpligt å där anställda kontorister. För handelsarbetare torde övertidsersättning vara vanligare liksom också kollektivavtalen, och enligt dessa torde regelmässigt utgå ersättning även för förberedelse- och avslutningsarbete.

Beträffande områdena utanför den egentliga detaljhandeln må nämnas, att förhållandena torde vara skiftande. Där det finns kollektivavtal, stipuleras i allmänhet övertidsersättning. För t. ex. frisörbiträden utgår 50 procents förhöjning av den vanliga ersättningen, dock endast för nytt arbete, som påbörjas minst en halvtimme efter stängningstid.

Om kollektivavtalen på detta område må till sist framhållas, att det ofta förekommer, att ersättning i penningar efter parternas överenskommelse får utbytas mot ersättning i fritid. Denna skall då stundom vara ökad i samma proportion som penningersättningen.

De sakkunniga hava förklarat, att de vid beaktande av det föreliggande läget och de framförda önskemålen kommit till det resultatet, att man i de anställdas intresse här borde ingripa med en tvingande regel. Särskilt måste hänsyn tagas till den stora massan oorganiserad personal, som i annat fall ofta även i framtiden torde bliva helt utan övertidsersättning.

De sakkunniga hava emellertid icke föreslagit, att särskild ersättning skall utgå för alla slag av övertidsarbete. De hava nämligen ansett, att

skälen för en tvångsregel om sådan ersättning vore tillräckligt starka endast när det gällde övertidsarbete enligt 2 och 3 mom. i 7 §. Här kunde även åberopas, att sådant övertidsarbete kanske eljest skulle uttagas i fall, då det ej vore alldeles ofrånkomligt, varigenom den anställde skulle bliva obehörigt betungad.

Vid övertidsarbete enligt 7 § 1 mom., alltså kundexpediering och egentligt förberedelse- och avslutningsarbete, kunde det däremot enligt de sakkunnigas mening knappast vara lämpligt att tvångsvis bestämma, att särskild övertidsersättning alltid skulle utgå. Det kunde med visst fog anföras, att det ej sällan berodde på den anställde själv — åtminstone delvis — om arbete å övertid av detta slag erfordrades och hur länge det behövde fortgå. En tvingande regel om övertidsersättning skulle därför här kunna fresta den anställde att förlänga arbetet. Det finge också erinras, att gällande kollektivavtal för butiksbiträden i allmänhet ej stipulerade övertidsersättning i detta fall. 1930 års konvention föreskrev ej övertidsersättning för förberedelse- och avslutningsarbete, ej heller de norska och tyska arbetstidslagarna.

Vidare hade det icke syntts de sakkunniga tilltalande, att arbetsgivaren skulle tvingas att betala särskild övertidsersättning efter förhöjd taxa vid övertidsarbete, som krävdes i nödfallssituationer och vore medgivet enligt 6 § i lagförslaget.

Beträffande övertidsersättningens storlek hava de sakkunniga anført:

Det har inför de sakkunniga ifrågasatts, att man skulle kunna nöja sig med att i lagen fastslå, att särskild övertidsersättning skall utgå, utan att bestämma något visst minimum för denna. På det sättet skulle dock knappast tillräcklig trygghet för de anställda kunna vinnas. Det kunde ju då överenskommas om övertidsersättning, som icke vore högre än den vanliga lönen. De sakkunniga föreslå därför, att ersättningen skall vara minst 25 procent högre än den vanliga lönen för motsvarande arbete under ordinarie arbetstid. Det är visserligen sant, att ersättningen i kollektivavtalen oftast är högre och att de anställdas representanter med hänvisning till detta påyrkat ett högre minimum. Den föreslagna regeln överensstämmer emellertid med 1930 års konvention och med t. ex. de norska och tyska lagarna på området. Vid regelns formulering får man vidare ej bara tänka på förefintliga kollektivavtal utan även på det stora flertalet fall, där det icke lämnas någon övertidsersättning alls eller blott i begränsad omfattning. Detta gör, att även den av de sakkunniga föreslagna regeln torde innebära en allvarlig ekonomisk påfrestning för åtskilliga arbetsgivare.

De sakkunniga hava vidare föreslagit, att övertidsersättning i penningar genom överenskommelse mellan parterna skulle kunna utbytas mot ledighet å ordinarie arbetstid, vilken ledighet då skulle vara minst 25 procent längre än den tid, som övertidsarbetet tagit i anspråk. Här om hava de sakkunniga yttrat:

Att utbyta kontant övertidsersättning mot ersättning i tid praktiseras redan nu med gott resultat, stundom med stöd av kollektivavtal. Det flera gånger nämnda riksavtalet innehåller sålunda, att parterna kunna överenskomma, att i stället för vanlig övertidsersättning skall lämnas ledighet å

ordinarie arbetstid med 50 procents förhöjning. De hörda organisationerna hava ej heller haft något att invända mot en sådan utbytesregel.

Det kan visserligen sägas, att därmed beredes möjlighet att överflytta arbetstid från en del av året till en annan i större utsträckning än vad som är medgivet enligt 4 § av lagförslaget. Detta torde emellertid ej behöva möta betänkligheter. En arbetsgivare har knappast intresse av här ifrågakvarande utbyte i större omfattning, enär han genom det förlorar mer i ordinarie arbetstid än han vinner i övertid. För att skapa större klarhet i övertidsförhållandena parterna emellan och undvika farhågan, att stadgandet skulle försvåra kontrollen över lagens efterlevnad, har emellertid föreslagits, att den ledighet, som skall ersätta övertiden, skall vara lämnad senast inom åtta veckor efter det övertidsarbetet utfördes. Av den valda formuleringen torde framgå, att intet hindrar att ledigheten lämnas så att säga i förskott med tanke på behov av övertidsarbete, som förväntas senare uppkomma.

Förutsättning för det nu nämnda utbytet är, att parterna i det konkreta fallet äro ense därom. Det räcker ej, att flertalet arbetstagare inom visst företag äro med om utbytet, för att detta skall få tillämpas rörande övriga arbetstagare. Men naturligtvis kan överenskommelsen vara träffad i kollektivavtal.

I detta sammanhang hava de sakkunniga framhållit, att parterna icke i annat fall än det nu berörda kunde ens genom kollektivavtal bestämma, att kontant övertidsersättning icke skulle utgå eller att den skulle sättas till lägre belopp än det som med ledning av lagbestämmelsen skulle betalas. Det vore med avsikt, som man sålunda gjort regeln helt tvingande till den anställdes förmån. Det hade nämligen från vissa organisationer av anställda framförts farhågor, att en möjlighet att genom kollektivavtal göra avvikelser från lagen skulle kunna missbrukas och i sådana fall, där arbetsgivarna hade ett övermäktigt inflytande, lända till arbetstagarnas nackdel. Men naturligtvis kunde genom kollektivavtal eller på annat sätt överenskommas om övertidsersättning i andra fall än det i lagen reglerade eller till högre belopp än det där satta minimum.

De i förevarande paragraf berörda spörsmålen hava berörts i åtskilliga yttranden. En ingående redogörelse för dessas innehåll har lämnats å sid. 124—131 i propositionen. Utskottet tillåter sig att hänvisa till denna redogörelse. Här må endast nämnas, att *arbetsrådet* i anslutning till sin kritik av 4 § i de sakkunnigas lagförslag anfört bland annat följande:

Om sålunda redan bestämmelserna i 4 § äro ägnade att ingiva allvarliga betänkligheter, gäller detta i ännu mycket högre grad om föreskrifterna i 7 § 4 mom. andra stycket rörande kompenserings av övertid genom förlängd ledighet å ordinarie arbetstid. Dylig kompenserande ledighet skulle kunna lämnas under en period av åtta veckor efter övertidsarbetets uttagande. Här avses sålunda icke de fasta åttaveckorsperioder, varom bestämmelser meddelats i 4 §, utan godtyckligt valda åttaveckorsperioder, räknade från varje dag, då övertidsarbete utförts. Men kompensation skulle även kunna lämnas »i förskott» under en icke begränsad tidsperiod. En uttagen övertid av exempelvis 4 timmar skulle med andra ord — visserligen endast med arbetstagarens medgivande — kunna anses kompenserad genom att arbetstagaren vid något tidigare tillfälle, vilket icke nödvändigtvis behöver hava infallit under samma år, haft en ordinarie arbetstid, som med 5 timmar understigit den i 4 § angivna ordinarie arbetstiden. Enligt arbetsrådets uppfattning skulle

ifrågavarande bestämmelser definitivt omintetgöra varje möjlighet att öva kontroll över arbetstiden.

Föredragande departementschefen har i propositionen rörande 8 § yttrat följande:

Beträffande spörsmålet, huruvida bestämmelser om övertidsersättning skola upptagas i den nya lagen eller icke, hava under förarbetena skilda uppfattningar kommit till uttryck. Det må erinras, att stadganden om övertidsersättning upptagits i 1930 års internationella konvention beträffande de affärs- och kontorsanställda ävensom i sjuarbetstidslagen. Motsvarighet härtill finnes däremot ej i de övriga arbetstidslagarna. Då emellertid, enligt vad utredningen givit vid handen, förhållandena inom detaljhandeln äro sådana, att särskild ersättning för det tämligen vanliga övertidsarbetet ofta icke utgår, synes — trots att vid lagstiftningen eljest i regel iakttagits principen att lämna bestämmandet av arbetslönens storlek utanför regleringen — i förevarande lag böra upptagas ett stadgande av innehåll, att ersättning skall utgå för arbete å övertid. Även om, vilket jag för närvarande anser lämpligt, den lagliga regleringen uti ifrågavarande hänseende inskränkes härtill, synes dock förefintligheten i lagen av ett dylikt stadgande hava viss betydelse; bland annat torde en bestämmelse härom verka i någon mån hämmande på arbetsgivarnas vilja att uttaga övertidsarbete. Däremot är det enligt min mening icke lämpligt att nu fastställa något visst minimibelopp för övertidsersättningens storlek. En dylik minimibestämmelse tenderar ofta att bliva normerande. Minimibestämmelse beträffande övertidsersättning torde för övrigt ej vara lämplig, då grundlönen ej är bestämd i lag. Då lagens regler inskränkas till ett fastslående av att övertidsersättning skall utgå, överlämnas åt parterna att genom avtal bestämma storleken å nämnda ersättning. Någon garanti för att övertidsersättningen därvid kommer att fastställas till högre belopp än den för vanlig arbetstid bestämda — vilket givetvis bör vara fallet — finnes visserligen icke, men i de kollektivavtal, som för närvarande gälla, är så händelsen. Kollektivavtalsregleringen vinner, såsom förut framhållits, alltmera insteg även på förevarande arbetsområde; kollektivavtalens bestämmelser bliva även ofta normerande i fråga om storleken av avlöningar till arbetstagare utanför kollektivavtalens tillämplighetsområde.

Det gäller härefter att avgöra, beträffande vilka slag av övertidsarbete särskild ersättning skall föreskrivas i lagen. Enighet synes råda därom, att ersättning skall utgå för övertidsarbete enligt 7 § 2 och 3 mom. Bestämmelse härom torde böra inflyta i lagen. I det stora hela råder enighet jämväl därom, att ersättning icke skall i lag föreskrivas för nödfallsarbete enligt 6 §. I yttrandena har endast *Daco* i sistnämnda hänseende anfört avvikande mening. För egen del ansluter jag mig emellertid härutinnan till *Daco*. Skälig anledning att icke tillförsäkra arbetstagare ersättning för dylikt slags övertidsarbete synes icke föreligga.

Beträffande övertid enligt 7 § 1 mom. äro meningarna delade. Innan jag angiver min ståndpunkt härutinnan må erinras, att bestämmelser om övertidsersättning i sistnämnda fall icke finnas vare sig i 1930 års konvention eller i regel i gällande kollektivavtal. Mot förslag att fastställa övertidsersättning även för arbete enligt 7 § 1 mom. har anförts, att dylikt arbete åtminstone delvis är av den natur, att det beror på den anställde själv, i vilken utsträckning sådant arbete skall behöva uttagas. För egen del har jag eiter övervägande av spörsmålet stannat för att föreslå, att bestämmelsen om övertidsersättning skall avse även arbete enligt 7 § 1 mom. Härmed är emellertid icke

sagt, att ersättningen för allt slags övertidsarbete måste utgå efter enahanda grunder.

Undantag från den föreslagna regleringen för vissa slag av övertidsarbete, t. ex. sådant som avser juls skyltning eller årsinventering, torde — i enlighet med de sakkunnigas förslag — icke böra föreskrivas. Tillräckliga skäl att införa undantagsbestämmelse beträffande inventering för kontroll av anförtrodda medel eller dylikt synas mig ej heller föreligga.

Rätt att, i enlighet med de sakkunnigas förslag, kompensera övertidsarbete med ledighet under ordinarie arbetstid, lämnad i förväg eller under viss tid efter det att övertidsarbetet utförts, synes icke böra föreskrivas i lagen, enär, såsom i flera yttranden påvisats, kontroll av lagens efterlevnad därigenom skulle bliva ytterligt försvårad.

Liksom de sakkunniga anser jag, att det utan oskäligen tidsutdräkt bör uppläras, om arbetstagare har anspråk på övertidsersättning. Jag föreslår därför bestämmelser — i viss överensstämmelse med stadgandena i 25 § lagen den 11 september 1936 om förenings- och förhandlingsrätt — av innehåll, att anspråk på ersättning skall framställas inom två månader från det att övertidsarbetet utförts, ävensom att talan skall anhängiggöras inom ett år från samma tidpunkt. En tid av två år för anhängiggörande av talan, på sätt föreskrives i nyssnämnda lag, synes mig nämligen alltför lång.

Lagrådet har beträffande 8 § uttalat bland annat följande:

Genom första stycket i denna paragraf fastslås i princip, att arbetsgivare är pliktig att utgiva ersättning för arbete å övertid. Bestämmelsen läser så till vida få anses såsom tvingande att därigenom laga verkan fränkännes avtal, enligt vilket sådan ersättning över huvud icke skall utgå. Däremot torde den icke utgöra hinder för att arbetsgivare och arbetstagare fritt överenskomma om ersättningsens storlek. — — —

Förslaget innebär, att det är förbudet att genom avtal bestämma att övertidsarbete kan i viss utsträckning kompenseras med ledighet under ordinarie arbetstid, lämnad i förväg eller under viss tid efter det att övertidsarbetet utförts. Då en sådan anordning enligt de sakkunniga för närvarande praktiseras med gott resultat, stundom med stöd av kollektivavtal, synes det böra övervägas huruvida icke genom en övergångsbestämmelse undantag från förbudet borde göras för avtal som på grund av kollektivavtal träffats innan lagen trätt i kraft.

Lagrådets ifrågasättande av en särskild övergångsbestämmelse i anslutning till 8 § — till vilken fråga utskottet i annat sammanhang återkommer — har icke föranlett upptagande i propositionsförslaget av något dylikt stadgande.

I likalydande motionerna *I: 274* och *II: 427* har hemställts, att riksdagen måtte avslå vad Kungl. Maj:t föreslagit under nu ifrågavarande paragraf.

I motionen *II: 424* har yrkats, att 8 § måtte erhålla följande lydelse:

För arbete å övertid är arbetsgivare pliktig att utgiva särskild ersättning, för de första två timmarna per dag minst 50 procent och därefter samt sönd- och helgdagar minst 100 procent högre än vad arbetstagaren erhåller för motsvarande arbete under ordinarie arbetstid.

Vill arbetstagare — — — rätt förlustig.

I likalydande motionerna *I: 273* och *II: 428* har hemställts, att från regeln om arbetsgivarens skyldighet att utgiva särskild ersättning för arbete å övertid skola undantagas dels nödfallsarbeten enligt 6 § och dels förberedelse- och avslutningsarbeten enligt 7 § 1 mom. i av motionärerna föreslagen lydelse

samt att övertidsersättning, så framt arbetsgivare och arbetstagare äro därom ense, må utbytas mot ledighet å ordinarie arbetstid, att uttagas senast inom tolv månader efter det övertidsarbetet utförts.

I motionen I: 268 har hemställts, att 8 § sista stycket måtte erhålla följande lydelse:

Vill arbetstagare — — — skall han dels inom *sex veckor* — — — dels ock inom *sex månader* — — — förlustig.

Den förebragta utredningen visar, att inom detaljhandeln särskild ersättning ofta icke utgår för övertidsarbete, oaktat sådant förekommer i ej ringa utsträckning. Med hänsyn härtill ansluter sig utskottet till den av föredragande departementschefen uttalade meningen, att i förevarande lag bör åtminstone tills vidare upptagas ett stadgande av innehåll, att ersättning skall utgå för arbete å övertid. Däremot torde av skäl, som departementschefen anfört, något visst minimibelopp för övertidsersättningens storlek icke böra fastställas. Det ligger emellertid i sakens natur, att ersättningen för övertid i regel sättes till högre belopp än den för vanlig arbetstid bestämda.

För närvarande torde ersättning för särskilda slag av övertidsarbeten, som kunna beräknas regelmässigt återkomma, stundom på förhand fastställas till ett för viss löneperiod fixerat belopp. Även efter den nya lagens ikraftträdande synes ett sådant förfarande kunna av praktiska skäl ifrågakomma, då det gäller övertidsarbete enligt 7 § 1 mom.

De sakkunniga hava föreslagit, att övertidsersättning skulle få utbytas mot ledighet under ordinarie arbetstid, lämnad i förväg eller under viss tid efter det övertidsarbetet utförts. Detta förslag har emellertid med hänsyn till väntade kontrollsvårigheter icke upptagits i propositionen. Eftersom lagens bestämmelser äro tvingande, är ett avtal, varigenom arbetstagaren på förhand generellt medgiver ersättningens utbytande mot ledighet å ordinarie arbetstid, icke bindande. Enligt utskottets mening får inskränkingen i avtalsfriheten däremot icke sträcka sig så långt, att överenskommelse parterna emellan i det särskilda fallet om kvittning av övertidsarbete mot ledighet skulle sakna verkan.

I fråga om den i 8 § andra stycket givna preskriptionsbestämmelsen finner utskottet ej skäl frångå Kungl. Maj:ts förslag.

9 §.

Denna paragraf, som har sin motsvarighet i 8 § 1 mom. i de sakkunnigas förslag, behandlar frågan om visst minimum för rastetid.

Med raster förstås sådana avbrott i arbetstiden, vilkas varaktighet är på förhand bestämd och under vilka arbetstagarna fritt förfoga över sin tid samt icke äro skyldiga att kvarstanna på arbetsplatsen. I allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen finnas icke några bestämmelser om att rastetiden skall uppgå till visst minimum; sådana föreskrifter ingå däremot ej sällan i främmande länders arbetstidslagar.

Arbetarskyddslagen innehåller — fränsett vad som kan följa av dess särskilda föreskrifter rörande minderårigas arbete — den allmänna regeln i

Utskottet.

5 § i), att arbetet bör, där dess natur det medgiver, avbrytas genom en eller flera lämpligt förlagda raster av tillräcklig varaktighet.

De sakkunniga hava funnit bestämmelserna i arbetarskyddslagen icke vara tillfyllest för detaljhandeln. De hava framhållit, att en arbetsdag av ordinär längd bleve för de anställda onödigt påfrestande, om den icke avbrötes av en ordentlig rastetid, under vilken arbetstagaren kunde känna sig fullt ledig och hade möjlighet att på regelbundna tider intaga måltid eller vistas utomhus. Förhållandena inom detaljhandeln — för vilka redogörelse lämnats å sid. 157 i betänkandet — vore enligt de sakkunnigas åsikt för närvarande icke genomgående tillfredsställande.

8 § 1 mom. i de sakkunnigas förslag hade följande lydelse:

Fortgår arbetstagares arbete under minst åtta timmar av dygnet, skall, såframt ej är fråga om arbete varom i 6 § förmåles, under arbetstiden infalla en sammanhängande rast av minst en timme. Sådan rast må utbytas mot två raster av sammanlagt minst en timme 15 minuter, om arbetsgivare och arbetstagare äro ense därom.

Beträffande skälen för de sakkunnigas förslag samt innehållet i de avgivna yttrandena i förevarande del får utskottet hänvisa till redogörelsen å sid. 134—137 i propositionen.

Föredragande departementschefen har i propositionen rörande 9 § yttrat bland annat följande:

De stadganden, som de sakkunniga föreslagit i denna paragraf, hava otvivelaktigt ett visst värde ur arbetarskyddssynpunkt. I flera yttranden har också anförts — och enligt min mening med rätta — att de ur principiell synpunkt borde erhålla plats i arbetarskyddslagen. Allmängiltiga bestämmelser i förevarande hänseende lära emellertid icke på grundval allenast av vad som förekommit vid den nu verkställda utredningen kunna införas i nämnda lag. Att däri upptaga en speciell regel härutinnan för detaljhandeln och därmed jämställd verksamhet torde icke vara lämpligt. Med hänsyn till att nu förevarande lag avses vara provisorisk, synas emellertid betänkligheter icke behöva möta mot att tillsvidare låta stadganden rörande raster få plats däri.

I enlighet med förslag i yttrandena anser jag sådan ändring av bestämmelserna erforderlig, att rast om minst en timme föreskrives, så snart arbetet fortgår under minst sex timmar. Denna bestämmelse skall dock ej gälla, där fråga är om arbete, varom förmåles i 6 §, eller då sjukdomsfall eller annan oförutsedd händelse tillfälligtvis föranleder till undantag. Med hänsyn till att så preciserade bestämmelser, som sålunda föreslås, innebära en nyhet i lagstiftningen, vars verkningar icke kunna fullt överblickas, synes dispensmöjlighet böra beredas. Innan dispens härutinnan meddelas, synes, i den mån så anses erforderligt, samråd böra äga rum mellan arbetsrådet och yrkesinspektionens chefsmyndighet.

I likalydande motionerna I: 273 och II: 428 har hemställts, att 9 § måtte ändras i överensstämmelse med 8 § 1 mom. i de sakkunnigas förslag. I motiveringen till dessa motioner har framhållits, att det genom propositionen framlagda förslaget rörande raster jämfört med de sakkunnigas förslag innebure, att butiksbiträden jämväl skola äga åtnjuta en timmes rast å helgdags-

aftnar — då affärerna enligt förslaget till butikstängningslag skola stängas klockan 16 — om vederbörande exempelvis arbetade i ett sträck från klockan 9. Å helgdagsaftnar vore arbetet i detaljaffärerna i allmänhet särskilt intensivt, och biträdena åtnjöte sådana dagar vanligen endast kortare måltidsrast. Att anskaffa s. k. avbytare mötte å helgdagsaftnar hart när oöverstigliga svårigheter. Härtill komme, att arbetstagare, som vore bosatt utom den ort, där den affärsrörelse bedreves, där vederbörande vore anställd, ofta plögade göra framställning om att få sluta något tidigare för att hinna resa hem över helgen med ett tidigt tåg. Sådana framställningar sökte arbetsgivarna i allmänhet tillmötesgå. Skulle emellertid förslaget om att rast å en timme skulle åtnjutas redan vid sex timmars arbete biträdas av riksdagen, syntes möjligheten att medgiva personal att å helgdagsaftnar hemresa tidigare avsevärt försvåras.

I motionen II: 424 har hemställts, att 9 § måtte erhålla följande lydelse:

Fortgår arbetstagares arbete — — — 15 minuter.

Arbetstagare skall ha minst en hel dags ledighet varje kalendervecka. Vid kontinuerlig tjänstgöring sön- och helgdagar skall arbetstagare vara ledig minst varannan sön- och helgdag.

Arbetsrådet må — — — första stycket.

Tillika har, såsom i annat sammanhang här ovan anmärkts, i sistnämnda motion yrkats, att underrubriken närmast före 9 § måtte få lydelsen »Raster m. m.».

I likhet med föredragande departementschefen anser utskottet, att bestämmelser om raster böra upptagas i lagen. Därvid må dock icke förbises, att den omständigheten, att rast skall utgå, medför en mot rasten svarande förskjutning av den tid, då arbetet för dagen avslutas. Detta torde innebära en olägenhet särskilt för anställda, som bo så långt från arbetsplatsen, att de icke hinna begiva sig hem under rasten. Med hänsyn härtill och oavsett föreliggande dispensmöjlighet anser utskottet, att minimitiden för rast lämpligen bör sättas till 30 minuter. I samband därmed torde andra meningen i 9 § första stycket böra utgå ur lagtexten. Däremot kan utskottet icke tillstyrka det i motionerna I: 273 och II: 428 framlagda förslaget om sådan ändring i 9 §, att rast skall infalla under arbetstiden, om arbetstagares arbete fortgår under minst åtta timmar av dygnet.

Utskottet, som visserligen anser, att behovet av söndagsledighet bör tillgodoses i den mån så lämpligen kan ske, finner ej heller skäl att tillstyrka det i motionen II: 424 framställda yrkandet om ändring av 9 § i sådant avseende.

10 §.

Förevarande paragraf innehåller stadganden rörande anteckning om övertid m. m. I paragrafens tredje stycke har intagits föreskrift, att beslut av arbetsrådet enligt 6 eller 7 § skall biläggas journal eller annan handling, däri anteckning enligt första stycket skall göras, samt att journalen eller handlingen

jämte bilagda beslut skall förvaras å arbetsstället under minst tre år, räknat beträffande journalen eller handlingen från den tid, då sista anteckningen gjordes däri, och beträffande beslutet från detsammes datum.

Denna föreskrift, som har motsvarighet i såväl allmänna arbetstidslagen som lantarbetstidslagen, an knyter till en av de sakkunniga föreslagen bestämelse. Rörande denna hava de sakkunniga anfört, att det visserligen kunde synas väl strängt, att arbetstidsjournal m. m. skulle behöva förvaras under tre år men att man icke på denna punkt velat föreslå någon nyhet.

I motionen I: 268 har hemställts, att 10 § sista stycket måtte erhålla följande lydelse:

Beslut av — — — förvaras å arbetsstället under minst ett år — — — datum.

Utskottet.

Preskriptionstiden i fråga om åtal för förseelse mot den föreslagna lagen kommer enligt 5 kapitlet 14 § strafflagen att bliva två år. Med hänsyn härtill torde det vara erforderligt, att övertidsjournal och andra i paragrafen avsedda handlingar bevaras något längre tid. Utskottet kan följaktligen icke biträda det i motionen I: 268 gjorda yrkandet om ändring av förevarande lagrum i Kungl. Maj:ts förslag.

14 §.

Propositionsförslaget innehåller under denna paragraf stadganden om straff för arbetsgivare, som använder arbetstagare till arbete i strid mot vad i denna lag är stadgat eller mot föreskrift, som meddelats med stöd av lagen.

I anledning av en av lagrådet gjord erinran har *föredragande departementschefen* rörande sambandet mellan 8 och 14 §§ uttalat, att lagen icke finge givas sådan tolkning, att det vid straffansvar skulle åligga arbetsgivare att genom avtal ikläda sig förpliktelse att utgiva övertidsersättning.

Utskottet.

Utskottet har icke någon erinran mot förevarande paragraf men vill understryka föredragande departementschefens uttalande, att lagen icke får givas sådan tolkning, att det vid straffansvar skulle åligga arbetsgivare att genom avtal ikläda sig förpliktelse att utgiva övertidsersättning.

Ikraftträdelse- och övergångsbestämmelser.

I några remissyttranden har till behandling upptagits ett i de sakkunnigas betänkande icke direkt berört spørsmål.

Köpmännens garantiförening har hemställt, att, därest en arbetstidslag för detaljhandeln ansåges böra genomföras, lagen icke måtte göras tillämplig, i den mån de handelsanställdas arbetstid vore reglerad i kollektivavtal. I denna del har föreningen anfört följande:

Ett genomförande av lagen utan denna restriktion skulle leda till ett sönderbrytande av grundvalen för arbetstidsbestämmelserna i de riksöverenskommelser, som träffats mellan föreningen och de handelsanställdas huvudorganisationer. Dessa bestämmelser äro i jämförelse med stadgandena i den föreslagna lagen i vissa avseenden förmånligare för arbetsgivarna, i andra avseenden förmånligare för de anställda och utgöra i sin helhet resultatet av ömsesidiga eftergifter från parternas sida. Skulle lagen antagas i oförändrat skick, skulle visserligen de bättre villkoren för de anställda

kvarstå men därav betingade förmåner för arbetsgivarna försvinna. Bortsett från den orättvisa gentemot arbetsgivarparten, som ett sådant förfarings sätt innebure, kunde det näppeligen undgå att förorsaka skadliga störningar inom förhandlingsverksamheten.

Därest lagens tillämplighet icke ansåges kunna begränsas till de avsnitt av detaljhandeln, som stode utanför den organisationsmässigt genomförda arbetstidsregleringen, har garantiföreningen i andra hand föreslagit, att tidsbestämda kollektivavtal, som gällde vid lagens ikraftträdande, i varje fall skulle tillerkännas rättsgiltighet mot lagen till förebyggande av svårartade rubbningar inom handelsarbetet. De skäl, som föranlett införandet av sådan klausul i semesterlagstiftningen, torde i lika hög grad här göra sig gällande.

Aven *Sveriges köpmannaförbund* har på de av garantiföreningen anförda skälen förordat, att, därest lagförslaget upphöjdes till lag, denna icke måtte bliva tillämplig i sådana fall, då de handelsanställdas arbetstid reglerades i kollektivavtal.

Med anledning av vad i nämnda yttranden anförts rörande den nya lagens tillämplighet i fall, då de anställdas arbetstid vid lagens ikraftträdande vore reglerad i kollektivavtal, har inom socialstyrelsen utarbetats en promemoria rörande giltighetstiden för vissa kollektivavtal. Beträffande innehållet i denna promemoria, i vilken redovisats 14 kollektivavtal, får utskottet hänvisa till sid. 147—148 i propositionen.

Föredragande departementschefen har uttalat, att nyssnämnda promemoria syntes honom ådagalägga, att något nämnvärt praktiskt behov icke kunde anses föreligga av en undantagsbestämmelse, innebärande att lagen icke skulle verka rubbning i avtal mellan arbetsgivare och arbetstagare, som gällde för viss, vid lagens ikraftträdande ännu icke tilländalupen tid. Dylik undantagsbestämmelse hade med hänsyn härtill icke upptagits i lagen.

Såsom ovan anmärkts har *lagrådet* i anslutning till 8 § framhållit, att det syntes böra övervägas, huruvida icke genom en övergångsbestämmelse undantag från förbudet att träffa avtal om övertidsarbetets kompensation med ledighet borde göras för avtal, som på grund av kollektivavtal träffats innan lagen trätt i kraft.

I anledning härav har *föredragande departementschefen* uttalat, att vad *lagrådet* anført icke vore av beskaffenhet att böra förändra den ståndpunkt, han intagit till frågan om ett allmänt undantagsstadgande beträffande bestämmelser i kollektivavtal, som träffats innan lagen trätt i kraft.

I likalydande motionerna *I: 273* och *II: 428* har hemställts, att arbetstidslagen för detaljhandeln icke skall verka rubbning i avtal mellan arbetsgivare och arbetstagare, som gälla för viss, vid lagens ikraftträdande ännu icke tilländalupen tid.

I lagen den 17 juni 1938 om semester finnes ett stadgande med motsvarande innehåll.

Motionärerna hava motiverat sin nyssnämnda hemställan sålunda:

Socialstyrelsens utredning ger emellertid icke tillnärmelsevis en fullständig bild av, hur avtalsläget inom detaljhandeln kan förväntas gestalta sig vid

nästa årsskifte. Därest man velat påvisa, vilka kollektivavtal, som, *då undersökningen verkställdes*, utlöpte först efter årsskiftet 1939—40, måste det sägas, att undersökningen varit ganska meningslös. Inom handeln råder för närvarande en ytterst livlig avtalsverksamhet, och varje vecka slutas nya kollektivavtal för ett flertal detaljhandelsföretag. Härtill komma de många hundratal kollektivavtal, som i år kunna förutses bli automatiskt prolongerade på ytterligare ett år. Antalet tidsbestämda kollektivavtal inom detaljhandeln, vilka komma att löpa in på nästa år, torde approximativt kunna uppskattas till inemot tvåtusen. Vid sådant förhållande måste det vara välbetänkt att giva de avtalslutande parterna möjlighet att anpassa sina kollektiva överenskommelser efter det nya läge, som arbetstidslagen skapar. Att med ett penndrag försätta viktiga bestämmelser i gällande kollektivavtal ur kraft — bestämmelser, som kanske äro avgörande för avtalens utformning i andra delar — anse vi vara både principiellt oriktigt och till skada för relationerna mellan arbetsgivare och arbetstagare. På så sätt förfor man inte heller vid semesterlagens antagande. Det finnes icke någon anledning att visa mindre hänsynfullhet nu. Vi föreslå därför, att i en övergångsbestämmelse stadgas, att lagen icke skall bryta för viss tid gällande avtal, som löpa vid lagens ikraftträdande. Liksom vid semesterlagens införande förutsätta vi, att denna regel tillämpas sålunda, att arbetstidslagen dock skall gälla, därest avtalen utan uppsägning förlängas.

Utskottet har vid sin behandling av förevarande spörsmål haft tillgång till vissa kompletterande uppgifter rörande antalet kollektivavtal på förevarande område. Dessa uppgifter hava sammanfattats i nedanstående inom socialstyrelsen upprättade tabell, utvisande antalet avtal för handelskontors- och butikspersonal den 1 januari 1939, fördelade efter utlöpningsdag, samt under januari och februari 1939 träffade avtal (uppgifter rörande avtalsuppgörelser, som skett efter februari månads utgång, hava icke varit tillgängliga).

Avtalen gälla till	Nya avtal träffade		Prolongerade avtal
	år 1938 eller tidigare	år 1939	
Den 31 december 1939 eller tidigare dag	246	10	515
» 15 januari 1940	—	—	1
» 20 »	—	—	1
» 1 februari »	2	7	44
» 15 »	—	—	1
» 1 mars »	1	4	88
» 1 april »	2	5	106
» 1 maj »	6	2	—
» 1 juni »	6	—	1
» 1 juli »	9	2	—
» 1 augusti »	1	—	—
» 1 september »	2	—	—
» 1 oktober »	1	—	—
» 1 november »	2	1	—
» 1 december »	—	—	—
» 31 »	—	—	—
» 1 februari 1941	1	3	—

Av tabellen framgår, att vid utgången av februari månad innevarande år antalet på ifrågavarande område förefintliga kollektivavtal, gällande utöver årsskiftet 1939/40, utgjorde tillhoppa 299. Avtalen äro redovisade på basis av socialstyrelsens samling av kollektivavtal och en förteckning av de vid ut-

gången av år 1938 för svenska handelsarbetareförbundet gällande avtalen. Anmärkas må jämväl, att de i tabellen redovisade avtalen avse handelskontors- och butikspersonal men i allmänhet icke handels lagerarbetare. I tabellen hava sålunda medtagits vissa avtal, avseende parthandelskontorister, medan å andra sidan icke medtagits vissa avtal, avseende detaljhandels lagerarbetare.

I anslutning till ovannämnda stadgande i *semesterlagen* må erinras om följande.

Vid remissbehandlingen av sakkunnigförslaget till lag om semester anförde *arbetsdomstolens ordförande*, att det under alla förhållanden syntes nödvändigt, att avtal, som upprättats före lagens ikraftträdande, icke finge rubbas genom lagen. Härför talade också det skälet, att ett sådant ingrepp i redan slutna avtal torde strida mot vanliga och hittills alltid tillämpade rättsgrundsatser. Åtminstone gällde detta omdöme, när såsom i fråga om det då föreliggande förslaget lagstiftningen byggde på privaträttslig grund — i det den innefattade en tvångsreglering av arbetsavtalet — och icke såsom exempelvis arbetstidslagen vore konstruerad på grundval av ett övervakande från det allmännas sida. Såsom jämförelse kunde framhållas, att kollektivavtalslagen enligt uttalanden i motiven icke gällde avtal slutna före lagens ikraftträdande.

Dåvarande chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, anförde i propositionen nr 286/1938 med förslag till lag om semester m. m. bland annat följande:

Genom den av socialstyrelsen verkställda utredningen av gällande kollektivavtals giltighetstid är visshet vunnen om att endast ett mycket ringa antal kollektivavtal gälla till den normala semesterperioden år 1940, under vilket år full semester om tolv dagar först kan utgå enligt lagen. I det betydelsefullaste av de kollektivavtal, som hava så lång löptid, är för övrigt en semester om tre veckor stadgad. Vidare är att märka, att vid träffandet under den senaste tiden av alla de betydelsefullaste riksavtalen hänsyn tagits till att en lagstiftning om semester kunde förväntas inom den närmaste framtiden. I avtalen har sålunda intagits en bestämmelse, att en blivande lag om semester skulle gälla i stället för avtalens bestämmelser om semester.

Under sådana omständigheter borde visserligen några allvarligare betänkligheter icke behöva hysas mot att semesterlagen bestämdes att avse jämväl alla arbetstagare, för vilka löpande arbetsavtal vore gällande vid lagens ikraftträdande. Då det emellertid, såsom arbetsdomstolens ordförande påpekat, torde överensstamma med rådande rättsuppfattning, att vid lagens ikraftträdande gällande avtal icke rubbas genom lagens bestämmelser, har jag ansett mig böra införa en särskild föreskrift härom i övergångsbestämmelserna. Ett sådant stadgande torde dock böra avse endast tidsbegränsade avtal. Utan att särskild föreskrift därom lämnas torde det vara klart, att lagens bestämmelser skola gälla, så snart den för ett avtal bestämda tiden gått till ända, även om avtalet på grund av att uppsägning ej skett prolongeras på viss tid.

Semesterlagen innehåller bestämmelsen, att lagen icke skall verka rubbning i sådant avtal mellan arbetsgivare och arbetstagare, som gäller för viss,

vid lagens ikraftträdande ännu icke tilländalupen tid. Förslag om införande av en sådan bestämmelse framlades i propositionen i ämnet för 1938 års riksdag. De skäl, som dåvarande chefen för socialdepartementet åberopade till stöd för förslaget, synas utskottet äga giltighet även med avseende på nu ifrågavarande lagförslag. I den föreliggande propositionen har föredragande departementschefen framhållit, att något nämnvärt praktiskt behov av en sådan undantagsbestämmelse icke kunde anses föreligga. Den livliga avtalsverksamhet, som på senaste tid rått och alltjämt synes råda på det närmast berörda arbetsområdet, torde dock hava i viss mån förändrat läget. Med hänsyn härtill föreslår utskottet, att i arbetstidslagen intages ett stadgande av i stort sett samma innebörd som det nyssnämnda i semesterlagen. Enligt utskottets mening bör dock stadgandet lämpligen begränsas till att gälla allenast beträffande avtal, som slutits före den 1 juni 1939. Den i semesterlagen införda bestämmelsen gäller som ovan nämnts endast för tidsbegränsade avtal. Anledning att i det föreliggande fallet träffa en därifrån avvikande reglering torde knappast föreligga.

II. Lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning.

För ernående av en lämplig gräns mellan tillämpningsområdet för den nya arbetstidslagen för detaljhandeln, å ena sidan, samt allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen, å andra sidan, har *dels* i förevarande proposition föreslagits, att i allmänna arbetstidslagen skall införas en bestämmelse av innebörd, att från dess tillämpning skall undantagas arbete, varå arbetstidslagen för detaljhandeln äger tillämpning, *dels ock* i propositionen nr 244 med förslag till lantarbetstidslag föreslagits införande i sistnämnda lag av en motsvarande bestämmelse.

Utskottet.

Utskottet, som i annat sammanhang tagit ställning till frågan om den lämpliga gränsdragningen mellan de olika arbetstidslagarna, har ingen erinran emot den föreslagna ändringen i allmänna arbetstidslagen.

III. Butikstängningslag.

Historik.

I den av de sakkunniga lämnade historiska översikten över svenska lagstiftningsåtgärder och förslag till sådana på det område, som de sakkunnigas uppdrag omfattat, hava å sid. 32—57 i betänkandet behandlats åtgärder och förslag, som hava samband med butikstängningslagstiftningen. Beträffande dessa spörsmål torde utskottet få hänvisa till betänkandet.

Behovet av butikstängningslag om arbetstidslag för detaljhandeln tillskapas.

De sakkunniga hava framhållit, att — när den högsta arbetstid, som finge uttagas av personalen, vore i lag föreskriven — det ur principiell synpunkt knappast finnes större anledning beträffande detaljhandel och annan därmed sammanhörande rörelse än för övriga näringsgrenar att med hänsyn till personalen meddela föreskrifter om arbetstidens förläggning under dygnet samt fördelning å söckendagar samt sön- och helgdagar.

Man kunde fråga, om en butikstängningslag över huvud taget borde bibehållas, sedan direkt arbetstidsreglering för personalen införts. Både vid tillkomsten av den nuvarande lagen av 1919 och i samband med införandet av vår första lag på området av 1909 var det i främsta rummet hänsynen till de anställda, som framfördes såsom motivering för lagstiftningen. Men vid sidan härav betonades dock butikstängningslagstiftningens betydelse för beredande av fritid åt butiksinnehavarna själva och likartade konkurrensförhållanden mellan olika företag. Dessa skäl för en butikstängningslag torde få anses så vägande, att de ensamma kunde motivera denna lagstiftning. Dessutom kunde ju även i framtiden anföras hänsyn till de anställda vid de allra minsta företagen, vilka enligt de sakkunnigas förslag skulle ställas utanför arbetstidslagen.

Uti de till de sakkunniga inkomna svaren på de utsända frågeformulären hade endast någon enstaka röst höjts för butikstängningslagens avskaffande. Lagen värdesattes tydligen allmänt, icke minst av de berörda näringsidkarna själva. Men denna lag borde då ej göras strängare än vad näringsidkarna övervägande ansåge vara lämpligt och som kunde anses förenligt med allmänhetens intresse. Ur denna synpunkt hade de sakkunniga behandlat frågan om den lämpliga regleringen av affärstiderna.

För remissyttrandenas innehåll i förevarande hänseende har redogörelse lämnats å sid. 150 i propositionen.

Föredragande departementschefen har yttrat, att i enlighet med den uppfattning, vilken omfattats av de sakkunniga och kommit till uttryck i praktiskt taget alla remissyttranden, syntes honom starka skäl föreligga för bibehållandet av särskild butikstängningslag även sedan arbetstidslag för detaljhandeln införlivats med lagstiftningen.

Även om en särskild butikstängningslag icke för framtiden kan i främsta rummet motiveras med hänsyn till de anställda, synas dock de övriga skäl, som av de sakkunniga anförts till stöd för deras förslag om bibehållande av en sådan lag, vägande. De sakkunnigas uppfattning har även vunnit anslutning i praktiskt taget alla remissyttranden samt i propositionen. Utskottet finner ej anledning att härvidlag företräda någon avvikande mening.

Utskottet.

Specialmotivering.

Utskottet övergår härefter till att under de särskilda paragraferna verkställa detaljgranskning av förslaget till butikstängningslag. Därvid kommer redogörelse att lämnas för de särskilda spörsmål, som avses i motionerna. I den mån de särskilda bestämmelserna i lagförslaget icke i det följande beröras hava de av utskottet lämnats utan erinran.

1 §.

Stadgandena i butikstängningslagen hava enligt propositionsförslaget gjorts i princip tillämpliga även å rakstugor, frisersalonger och fotografiateljéer. *Föredragande departementschefen* har i anslutning därtill framhållit, att lagens förbud gällde öppethållande av lokalerna, däremot ej utförande av arbete av ifrågavarande art. Frisering eller fotografering kunde därför få äga rum före öppningstid eller efter stängningstid, t. ex. i hemmen, oberoende av bestämmelserna i lagen.

Utskottet.

Butikstängningslagens huvudregel, som kommit till uttryck i 1 § 2 mom., är att butik — i den mening detta ord har i den föreslagna lagen — må hållas öppen för allmänheten endast under tid, då det enligt bestämmelserna i lagen är medgivet. Regeln tager alltså ej sikte på utförandet av arbete inom ifrågavarande näringsgrenar. Såsom *föredragande departementschefen* framhållit kan därför frisering eller fotografering få äga rum före öppningstid eller efter stängningstid t. ex. i hemmen, oberoende av bestämmelserna i lagen. Att så bör vara fallet synes ligga i sakens natur.

2 §.

I punkt 3) av denna paragraf i propositionsförslaget har föreskrivits, att lagen icke skall äga tillämpning å försäljning av motor- eller smörjoljor eller andra för framförande av motorfordon nödvändiga varor, såframt försäljningen sker från upplagsställe, där andra varor ej saluföras.

I 15 § fjärde stycket gällande butikstängningslag stadgas undantag för försäljning av motor- och smörjoljor samt andra för framförande av motorfordon nödvändiga varor, såframt försäljningen sker från upplagsställe, där försäljning av andra varor ej förekommer. Detta stadgande infördes genom en år 1923 företagen lagändring. Enligt ett av socialstyrelsen upprättat förslag, som låg till grund för lagändringen, skulle undantag från lagen på vissa villkor kunna göras beträffande försäljning av motorförnödenheter, som bedrives »utan samband med annan handel». Kommerskollegium fann detta uttryck otydligt och föreslog i stället formuleringen »försäljning från upplagsställe, där försäljning av andra varor ej förekommer». Sistnämnda uttryck återfinnes även i det genom propositionen nr 20/1923 framlagda lagförslaget. Andra lagutskottet framhöll i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 9/1923, att bensin för hithörande ändamål endast undantagsvis utminuterades direkt från handelsbutik, enär pump till underjordisk cistern ur säkerhetssynpunkt måste monteras utanför butikslokal, antingen i det fria eller i därför avsedd

tappningskiosk, samt förråd och upplag av besindunkar författningsenligt fordrade särskilt för ändamålet inrättade magasin eller öppna lagerplatser. I tappningskiosk och stundom även i dunkmagasin förvarades i försäljnings-syfte flerstädes jämväl smörjoljor, gummiringar och andra för drivande av motorfordon erforderliga förnödenheter. Utskottet anförde vidare, att lag-ändringen med hänsyn till vad som nämnts rörande sättet för försäljning av ifrågakvarande förnödenheter borde inskränkas att avse försäljning allenast från upplagsplats, där försäljning av andra varor ej förekomme.

I den i anledning av nu förevarande proposition väckta motionen *II: 381* har hemställts, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i förslaget 2 § 3), att satserna »såframt försäljningen sker från upplagsställe, där andra varor ej saluföras» utgå.

I motionen har anförts bland annat, att den föreslagna bestämmelsen skulle innebära förbud mot försäljning av bensin i samband med diverseaffärer och dylikt å andra tider än de, som angåves i eller fastställdes enligt 3—5 §§ i lagen. Vidare hava uttalats farhågor för att ett stort antal av de mindre bensinpumparna komme att nedläggas.

Enligt 2 § punkt 6) i Kungl. Maj:ts förslag skall från lagens tillämpning undantagas försäljning av konfektyrer eller tobaksvaror i förpackning, tändstickor eller färsk frukt från automatapparat, som är uppsatt utanför butik, där sådana varor saluföras, och som handhaves av butiksinnehavaren.

Gällande butikstängningslag innehåller icke något särskilt stadgande beträffande automathandeln men det där i 15 § upptagna undantaget för försäljning utomhus och allenast i mindre omfattning av matvaror, läskedrycker, blommor eller dylikt har ansetts tillämpligt. Anmärkas bör, att högsta domstolen förklarar försäljning av tobak från automatskåp å husvägg ej undantagen från lagen. (N. J. A. 1927:658.)

Angående automathandelns nuvarande omfattning hava *de sakkunniga* anført följande:

I praktiken förekommer försäljning från utomhusautomater nästan blott med konfektyrer och frukt. *De sakkunniga* hava från ortsmyndigheterna inhämtat uppgifter om hela antalet utomhusautomater, och enligt dessa uppgifter skulle det finnas bortåt 6,000 sådana automater. Uppskattningen har kanske dock icke på alla håll kunnat bliva fullständig. Enligt upplysningar från de största tillverkarna av utomhusautomater skulle antalet snarare ligga omkring 8,000 med ett sammanlagt värde av omkring 7,200,000 kronor. Med ledning av sistnämnda siffror samt en från fabrikanthåll för några år sedan företagen undersökning skulle man kunna beräkna hela den årliga omsättningen i utomhusautomaterna till ungefär 12,000,000 kronor, varav omkring $\frac{2}{3}$ konfektyrer och $\frac{1}{3}$ frukt.

De sakkunniga hava förklarar, att de icke kunnat biträda framförda önskemål om ett generellt förbud. Till stöd för detta krav hade särskilt åberopats, att försäljningen från utomhusautomaterna skulle innebära en frestelse speciellt för den uppväxande ungdomen, som man ansåge lockas att på sötsaker m. m. från utomhusautomaterna bortslösa sina tillgångar. Vidare hade anförts, att ungdom i vissa fall frestades att försöka komma åt varorna utan betal-

ning genom bedrägliga manövrer eller inbrott i automaterna. De nu anförda synpunkterna förtjänade utan tvivel beaktande, men de sakkunniga hade dock kommit till den uppfattningen, att de framförda farhågorna vore i viss mån överdrivna. Man kunde knappast effektivt skydda ungdomen mot att slösa bort sina tillgångar på sötsaker m. m. Ett förbud mot försäljning från utomhusautomater skulle ej få så stor betydelse, då samma varor utom butikstid stode till buds t. ex. i kioskerna. Och de moderna automaterna torde vara mindre tillgängliga än de äldre för försök att få ut varorna genom yttre åverkan eller med begagnande av plåtbitar och dylikt i stället för mynt.

Enligt de sakkunnigas mening måste i detta sammanhang anses vara av betydelse, att utomhusautomaterna i vårt land mestadels tillkommit såsom ett försvar från den ordnade butikshandelns sida gentemot den under senare år alltmer framväxande kioskhandeln. Sedan butiksinnehavarna i stort antal lagt ned tillgångar på anskaffande av automatapparater, kunde det knappast vara rättvist att nu förbjuda automaternas användande utom butikstid.

De sakkunniga hava vidare framhållit, att även om anledning icke finnes att förbjuda automathandeln, den å andra sidan knappast borde lämnas frihet att utveckla sig mera än som hittills skett. I viss mån hade de sakkunniga dock funnit en utvidgning — utöver handel med konfektyrer och frukt — erforderlig. Detta gällde tobaksvaror. Om kioskhandeln reglerades på det sätt de sakkunniga föreslagit, komme allmänhetens tillgång till tobaksvaror under den tid, då butikerna hölles stängda, utan tvivel att i praktiken avsevärt minskas. En lämplig ersättning syntes då vara att tillåta försäljning av tobaksvaror från utomhusautomater. I sådant fall borde man lämpligen medgiva även försäljning av tändstickor från utomhusautomat.

Särskilda sakliga skäl syntes tala för att medgiva automathandel utom butikstid med just de fyra uppräknade varuslagen och å andra sidan endast med dessa. Det gällde här varor, som vore föremål för tillfällig och omedelbar förbrukning och som å andra sidan utan större hygieniska vådor kunde saluföras i utomhusautomaterna. I anslutning till ett uttalande av medicinalstyrelsen år 1931 hava de sakkunniga ansett sig böra föreskriva, att konfektyrer och tobaksvaror, som saluföras i automaterna, skola vara förpackade.

Socialstyrelsen har i sitt yttrande över de sakkunnigas förslag uttalat, att styrelsen med hänsyn till de allvarliga sociala och moraliska olägenheter, som även den nu medgivna automathandeln fört med sig, icke tvekade att för sin del förorda förbud mot automathandel över huvud, således även i vad den avsåge försäljning av konfektyrer, frukt och dylikt. En mera ingående redogörelse för såväl detta som övriga yttranden i förevarande del har lämnats å sid. 177—179 i propositionen.

Föredragande departementschefen har i propositionen yttrat:

Beträffande undantaget för automathandeln — — — hava i yttrandena — — — vitt skilda meningar kommit till uttryck. För egen del har jag med

hänsyn till den motivering, som de sakkunniga anfört, funnit mig kunna till alla delar godtaga de sakkunnigas förslag och vill härutinnan allenast anföra, att, då i departementsförslaget — av skäl, för vilka redogörelse lämnas i det följande — tobaksförsäljning i kiosker, åtminstone för närvarande, icke kommer att medgivas, allmänhetens intresse av att äga tillgång till tobaksvaror efter affärstid synts mig påkalla, att även tobak skall få försäljas i automater. Jag vill emellertid tillägga, att visserligen all anledning finnes att uppmärksamma, vad socialstyrelsen anfört rörande de moraliska vådor för det uppväxande släktet, som automathandeln innebär, men att det dock enligt min mening icke låter sig göra, att av hänsyn därtill helt förbjuda dylik handel.

Utöver vad i propositionen anförts må här erinras, att 1937 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t anhållit om utredning om ungdomsbrottslighetens omfattning, dess orsaker samt utvecklingen under senare år. *Fångvårdsstyrelsen*, som på Kungl. Maj:ts uppdrag verkställt sådan utredning, har den 10 mars 1939 till Kungl. Maj:t överlämnat resultatet av undersökningen. I sin redogörelse har fångvårdsstyrelsen uttalat bland annat att erfarenheten visat, att de många utomhusautomaterna innebure en allvarlig frestelse till brott. Den, som ville tillgripa något av innehållet — för ungdom så frestande varor som choklad, frukt och cigarretter — mötte ej några större hinder; han måste emellertid göra våld på automaten och brottet rubricerades till följd därav som inbrottsstöld och straffades som sådan.

I motionen *I: 277* har hemställts, att 2 § 6) i butiksstängningslagen måtte få följande lydelse:

Försäljning av konfektyrer i förpackning, tändstickor eller färsk frukt från automatapparat, som är uppsatt utanför butik, där sådana varor saluföras, och som handhaves av butiksinnehavaren.

I motionen *II: 372* har yrkats, att ifrågavarande punkt måtte erhålla denna lydelse:

Försäljning av konfektyrer och färsk frukt från automatapparat, som är uppsatt utanför butik, där sådana varor saluföras, och som handhaves av butiksinnehavaren.

Motionen *II: 373* utmynnar i yrkandet, att riksdagen måtte besluta att avslå den del av 2 § 6), som stadgar att tobaksvaror i förpackning få försäljas från automatapparat.

Slutligen har i motionen *II: 413* föreslagits, att riksdagen ville ur Kungl. Maj:ts förslag till butiksstängningslag utesluta orden »tobaksvaror i förpackning» i förslaget 2 § punkt »3)».

Det i 2 § 3) i Kungl. Maj:ts förslag gjorda undantaget för viss försäljning av motor- eller smörgoljor eller andra för framförande av motorfordon nödvändiga varor har — bortsett från några formella jämkningar — hämtats från gällande butiksstängningslag. Vad som förekommit vid införandet av det nuvarande stadgandet giver enligt utskottets mening icke stöd för antagandet, att det skulle vara förbjudet att utom affärstid sälja bensin exempelvis från pump, som uppmonterats utanför handelsbod. Däremot är det icke tillåtet att då sälja bensin direkt från boden. Motsvarande gäller beträffande övriga i

Utskottet.

punkten angivna varor. Med hänsyn härtill finner utskottet ej skäl att tillstyrka motionen II: 381.

Vad därefter angår den i punkt 6) föreslagna regleringen av automathandeln hava från skilda håll anförts betänkligheter mot sådan handel. Bland andra hava socialstyrelsen och fängvårdsstyrelsen framhållit de allvarliga sociala och moraliska vådor, som redan den nu medgivna automathandeln medfört. Dessa och andra olägenheter hava även understrukits i fyra i anledning av propositionen väckta motioner. Enligt utskottets mening föreligga icke tillräckliga skäl att såsom i propositionen föreslagits utvidga automathandeln till att avse jämväl tobaksvaror. Vid sådant förhållande torde det knappast finnas anledning att tillåta automatförsäljning av tändstickor.

3 §.

Denna paragraf överensstämmer i huvudsak med motsvarande paragraf i de sakkunnigas förslag.

Det må erinras, att gällande butikstängningslag i 1 § föreskriver som huvudregel, att handelsbod å sökendag får hållas öppen för allmänheten från kl. 8 till kl. 19 med undantag för tiden 10—23 december, då stängning skall äga rum senast kl. 20. Bestämmelser om tidigare stängningstid vissa helgdagsaftnar finnas ej. Däremot stadgas undantag för bod, där handel idkas med mejeriprodukter, ägg, margarin eller bageri- och konditorivaror. Sådan bod får nämligen för försäljning enbart av de uppräknade varorna öppnas en timme tidigare och hållas öppen en timme längre än vanlig affärstid. Undantag gäller även i fråga om rakstuga, frisersalong eller varmbad-inrättning, som får hållas öppen för allmänheten å sökendag från kl. 8 till kl. 20.

I propositionen (sid. 186—203) har redogjorts för vissa *statistiska uppgifter* samt för innehållet i *de sakkunnigas* förslag och däröver avgivna *yttranden* såvitt rör 3 §. Till denna redogörelse får utskottet hänvisa. Här må endast beröras vissa särskilda spörsmål, som i förevarande sammanhang aktualiserats.

De sakkunniga hava omnämnt, att enligt uppgifterna år 1936 från köpmannaföreningarna möjlighet till förlängning av tiden för öppet hållandet 10—23 december i flertalet fall utnyttjades. Mycket vanligt vore dock, att man redovisat längre affärstid icke hela tiden utan endast viss del av denna tid. Ungefär hälften av de föreningar, som redovisat utsträckt affärstid under december, hade dock uppgivit, att den längre affärstiden förekom hela perioden 10—23 december. Endast en tämligen liten minoritet av uppgiftslämnarna uttalade önskemål om förändring av det nuvarande medgivandet. Det var blott bland personalföreningarna, som yrkandena om borttagande eller inskränkning av detta medgivande vunnit starkare anslutning. Av köpmannaföreningarna uttalade sig ungefär 5 procent för borttagande av den längre tiden och omkring 15 procent för medgivandets begränsning till en vecka eller tio dagar. Det stora flertalet önskade dock bibehållande av det

nuvarande tillståndet, och ett antal föreningar föreslog, att senare stängningstid skulle medgivas även under andra säsongtider.

De sakkunniga hava för egen del uttalat, att även om medgivandet för affärerna att under tiden 10—23 december hålla öppet till kl. 20 icke för närvarande överallt toges i anspråk fullt ut, syntes det dock icke vara skäl att göra någon begränsning, t. ex. till mindre antal dagar.

Beträffande innehållet i *yttrandena* rörande detta spörsmål må hänvisas till sid. 196—197 i propositionen.

I frågan, om butikstängning mitt på dagen bör föreskrivas, hade de sakkunniga anfört:

De sakkunniga hava haft att överväga ännu ett sätt att inskränka den nu medgivna försäljningstiden, nämligen genom att föreskriva butikernas stängning viss tid mitt på dagen. Därmed skulle man då även söka verka för genomförande av gemensamma måltidstimmar i vårt land. De inkomna svaren visa emellertid ytterst ringa intresse för en sådan reform. Den har endast tillstyrkts av 40 av de sammanlagt omkring 1,600 myndigheter och föreningar, som inkommit med uppgifter. Med anledning härav hava de sakkunniga kommit till det resultatet, att förutsättningarna för en generell regel om stängning mitt på dagen för närvarande icke föreligga; från många håll har uttalats, att man därigenom skulle vålla både detaljhandlarna och allmänheten allvarlig skada. Å vissa orter och för vissa branscher kunna dock kommunala beslut om middagsstängning visa sig lämpliga, och man har sökt lägga reglerna om de kommunala avvikelserna så, att sådana beslut icke motverkas. I övrigt har man genom ett särskilt stadgande i 8 § av den föreslagna arbetstidslagen velat trygga viss rastetid för de anställda. Detta kommer nog att i någon mån bidra till förverkligande av den i och för sig så önskvärda tanken om gemensamma måltidstimmar.

Även *yttrandena* utvisa, att denna fråga varit föremål för mycket ringa intresse. Endast *stadsfullmäktige i Trelleborg* hava uttalat sig särskilt härutinnan och förordat skyldighet för butiker, kontor, banker och dylika inrättningar att hålla stängt exempelvis mellan kl. 12 och kl. 14, varigenom det aktuella spörsmålet om gemensamma måltidstimmar lättare skulle kunna lösas.

Föredragande departementschefen har beträffande 3 § yttrat bland annat följande:

Förevarande paragraf innehåller huvudbestämmelserna rörande affärstiden å söckendagar. Vad öppningstiden för affärer i allmänhet beträffar, har densamma liksom i gällande lag bestämts till kl. 8, vilket i *yttrandena* tillstyrkts praktiskt taget enhälligt.

Bod, där handel idkas med mejeriprodukter, ägg, margarin eller bageri- och konditorivaror, får enligt nuvarande butikstängningslag öppnas för försäljning enbart av dylika varor redan kl. 7. Den möjlighet till tidigare öppnande, som sålunda erbjudes, har emellertid, enligt vad utredningen i ärendet givit vid handen, endast i tämligen ringa utsträckning tagits i anspråk.

Att ett behov å vissa orter föreligger för allmänheten att tidigt på morgonen kunna inköpa livsförnödenheter, särskilt mjölk och bröd, har vitsordats i åtskilliga *yttranden*. Jag föreslår därför, att bestämmelser skola intagas i lagen,

som möjliggöra dylika inköp. I likhet med de sakkunniga finner jag emellertid ett allmänt stadgande i lagen om rätt till tidigare öppnande för ifrågavarande livsmedelsaffärer icke erforderligt, utan anser, att beslut härom bör fattas för de orter, där en dylik anordning anses lämplig, av de kommunala organen. Stadganden härom hava intagits i 5 §.

Vid fastställandet av affärernas stängningstid synes hänsyn i första hand böra tagas därtill, att allmänheten lämnas möjlighet att verkställa inköp efter arbetstidens slut. Ur denna synpunkt torde ett bibehållande av den nuvarande stängningen kl. 19 åtminstone tillsvidare vara erforderligt. Härvid måste den relativt sett fåtaliga butikspersonalens intresse av att sluta sitt arbete tidigt på dagen få stå tillbaka. Det är vidare ur konkurrenssynpunkt av vikt, att stängningstiden för affärerna är enhetligt reglerad. I flera yttranden har framhållits, att ett undantag i arbetstidslagen för detaljhandeln för de minsta affärerna — vilket ju, om än icke i samma utsträckning som i sakkunnigförslaget, föreslås i departementsförslaget — ur nyssnämnda synpunkt skulle göra stängning kl. 18 än mera motiverad. Emellertid torde böra beaktas, att stängningstiden i fråga om vissa slag av affärer, framför allt de, som handla med tobak samt bageri- och konditorivaror, icke utan mycket stora olägenheter skulle kunna bestämmas till kl. 18. Med hänsyn jämväl härtill torde en huvudregel, innefattande stängning kl. 19, äga företräde. Hinder bör emellertid icke föreligga att inom de orter eller i fråga om sådana branscher, där en mera utbredd opinion för stängning kl. 18 förefinnes, få sådan till stånd. Möjlighet härtill föreligger också genom kommunalt beslut enligt bestämmelserna i 5 §. För övrigt kunna även affärsmännen själva genom frivilliga överenskommelser besluta tidigare stängning.

Bestämmelse i lagen om rätt för mjölkbutiker och därmed jämställda affärer att stänga en timme senare än den allmänna stängningstiden synes icke behöva bibehållas. Att sådan stängningstid likväl kan fastställas genom kommunalt beslut — genom ändrad förläggning av tiden för öppethållandet — framgår av 5 §.

Anledning till ändring beträffande den enligt gällande lag förefintliga möjligheten att under veckorna närmast före jul — tiden 10—23 december — hålla öppet till kl. 20 synes icke föreligga. Enligt departementschefens mening syntes vidare anledning icke föreligga att i lagen föreskriva allmän stängning vid viss tid mitt på dagen. Befunnes sådan anordning lämplig beträffande viss bransch — i fråga om bland annat mjölkbutiker syntes så i viss utsträckning vara fallet — lämnade 5 § möjlighet därtill genom beslut av de kommunala organen.

I motionen *I:268* har hemställts, att riksdagen måtte besluta att göra följande ändring i 3 § i Kungl. Maj:ts förslag:

Å söckendag må butik hållas öppen för allmänheten från klockan 8 till klockan 12 och mellan klockan 13.30 (ev. 14) och klockan 19. Dock må rakstuga och frisersalong hållas öppna från klockan 8 till klockan 19. Under tiden — — — klockan 16.

I likalydande motionerna *I:273* och *II:428* har hemställts, att 3 § första stycket i Kungl. Maj:ts förslag måtte erhålla följande ändrade lydelse:

Å söckendag må butik hållas öppen för allmänheten från klockan 8 till klockan 19. Under tiden från och med den 15 till och med den 23 december må dock tiden för öppethållandet utsträckas till klockan 20.

I förevarande sammanhang må erinras, att innevarande års riksdag i anledning av väckta motioner (*I:182* av herrar Andrén och Domö samt *II:268* av

fröken Andersson m. fl.) beslutat i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om att överståthållarämbetet och länsstyrelserna måtte få i uppdrag att taga initiativ till frivilliga förhandlingar mellan representanter för olika myndigheter och olika parter på arbetsmarknaden samt för husmödrarna i syfte att genom frivilliga överenskommelser uppnå en *större* enhetlighet i fråga om måltidstiderna än den, som för närvarande råder. Utlåtanden hava i ämnet avgivits av första kammarens första tillfälliga utskott (utlåtande nr 4) och andra kammarens femte tillfälliga utskott (utlåtande nr 4).

Utskottet har vid behandlingen av förevarande paragraf uppmärksammat det fall, att en mjölkproducent före affärstid levererar mjölk till ett mejeri och i samband därmed avhämtar mejeriprodukter. Dessa torde i dylikt fall i regel gå i likvid mot mjölken. Detta förhållande framhäves även därigenom, att de ekonomiska mellanhavandena mellan mjölkleverantören och mejeriet vanligen torde ordnas genom en avräkning. Med hänsyn härtill kan ett förfarande som det antydda enligt utskottets mening icke betecknas såsom ett öppethållande för allmänheten.

Utskottet.

Beträffande frågorna om utsträckt affärstid närmast före jul och om butikstängning mitt på dagen, vilka frågor ingående behandlats under förarbetena till propositionen, har utskottet icke funnit tillräckliga skäl att frångå Kungl. Maj:ts förslag. Utskottet kan sålunda icke tillstyrka motionerna I: 268, I: 273 och II: 428 i hithörande delar.

4 §.

Enligt huvudregeln i gällande butikstängningslag är söndagshandel ej tillåten. Dock medgives öppethållande mellan kl. 7 och kl. 10 å sön- och helgdag för försäljning av mejerivaror, ägg, margarin, bageri- och konditorivaror, färsk frukt och levande blommor; nämnda tid kan genom kommunala beslut utsträckas.

De sakkunniga hava föreslagit en bestämmelse av följande lydelse:

Å sön- eller helgdag må butik ej hållas öppen för allmänheten.

För försäljning av mejerivaror, ägg, margarin, bageri- och konditorivaror, pilsnerdricka, alkoholfria drycker, färsk frukt och levande blommor må dock butik hållas öppen mellan kl. 8 och kl. 10, om andra varor under försäljningstiden ej finnas förvarade å försäljningsstället eller äro undanlåsta, övertäckta eller på annat sätt ej synliga för kunderna.

Om sön- och helgdagar inträffa i följd, må rakstuga och frisersalong hållas öppen en av dessa dagar mellan kl. 8 och kl. 10.

De sakkunniga hava förklarat, att deras utgångspunkt varit, att söndagshandeln borde inskränkas, så långt detta kunde ske utan särskild olägenhet för allmänheten. De hade dock funnit, att ett undantag borde medgivas för handel med vissa varor, som allmänheten ansåge särskilt angeläget att kunna få köpa även sön- och helgdagar. Begränsning av de enligt gällande butikstängningslag tillåtna varuslagen syntes icke utan olägenhet kunna ske. Tvärtom hade det ansetts lämpligt att bland de medgivna varuslagen även upptaga alkoholfria drycker och pilsnerdricka. Däremot hade de sakkunniga funnit, att tiden för denna söndagshandel borde inskränkas till kl. 8—10 samt härom an-

fört, att det icke syntes följdriktigt att i lagen medgiva öppethållande kl. 7—8 å söndagar, när detta ej finge ske å söckendagar. För övrigt hade tiden kl. 7—8 endast i ringa utsträckning kommit till användning. Å andra sidan hade man icke funnit skäl att medgiva öppethållande efter kl. 10 redan i lagen. Liksom för närvarande borde i så fall förutsättas kommunalt beslut. En viktig inskränkning gentemot det nuvarande tillståndet har av de sakkunniga föreslagits såtillvida, att rätt till öppethållande skulle vara beroende av att andra varor än de medgivna ej funnes förvarade å försäljningsstället eller vore undanlåsta, övertäckta eller på annat sätt dolda för kunderna. De sakkunniga hade därmed velat komma till rätta med det missförhållandet, att för närvarande även andra varor än de medgivna torde säljas å söndagarna. Om dessa andra varor vore på vanligt sätt tillgängliga i butiken, fordrade allmänheten ofta att få köpa dem, och på det sättet ställdes butiksinnehavaren i en obehaglig mellanställning. De sakkunniga hoppades, att genom den föreslagna bestämmelsen frestelsen till missbruk skulle väsentligen minskas.

Beträffande *yttrandena* i hithörande spörsmål må hänvisas till sid. 207—209 i propositionen.

Föredragande departementschefen har i propositionen yttrat:

I likhet med de sakkunniga anser jag, att den regeln i princip bör bibehållas, att butiker i allmänhet skola hållas stängda å sön- och helgdagar. Med hänsyn till allmänhetens behov av att även sådana dagar kunna inköpa mjölk, bröd och vissa andra livsfrnödenheter samt blommor synes emellertid viss tid böra medgivas för öppethållande av butiker, i vilka försäljning av dylika varor äger rum. Jag anser mig även kunna biträda sakkunnigförslaget såvitt angår fastställandet i förevarande paragraf av tiden för nyssnämnda öppethållande till kl. 8—10, under erinran dock att bestämmelser komma att i 5 § föreslås, enligt vilka genom kommunala beslut icke blott förflyttning av denna tid i enlighet med de sakkunnigas förslag utan även utvidgning i viss mån av densamma skall få äga rum.

Enligt gällande lag innefattar tillståndet för de butiker, som sälja de i lagen uppräknade livsmedlen m. m., att hålla öppet å sön- och helgdagar endast rätt att sälja just de uppräknade varorna men däremot icke andra varor, som eljest hållas till salu i samma butiker. Med anledning därav, att även sist omnämnda varor mot lagens stadgande i viss utsträckning sålts å sön- och helgdagar, hava de sakkunniga för att förhindra ett sådant förfarande föreslagit en bestämmelse av innehåll, att i butikerna befintliga varor, vilkas försäljande icke skulle vara tillåtet, skulle hållas undanlåsta, övertäckta eller på annat sätt ej synliga för kunderna. Ur skilda i yttrandena omnämnda synpunkter finner jag emellertid en dylik bestämmelse olämplig och jag har därför icke ansett mig böra upptaga densamma i departementsförslaget. De butiker, som huvudsakligen försälja de ifrågasvarande livsfrnödenheterna m. m. — jag räknar härtill, i likhet med de sakkunniga, mejerivaror, ägg, margarin, bageri- och konditorivaror, till vilka sistnämnda även konfektyrer äro att hänföra, pilsnerdricka, alkoholfria drycker, färsk frukt och levande blommor — torde utan större olägenhet fritt kunna få försälja de varor, vilka de överhuvud hålla till salu, under de timmar av sön- och helgdagar, då de få hålla öppet. På sätt framhållits i flera yttranden, synes en dylik ordning icke ur konkurrenssynpunkt bliva till alltför stort men för övriga affärsidkare; från allmänhetens synpunkt sett skulle densamma vara enbart till fördel.

I likalydande motionerna I: 273 och II: 428 har hemställts, att bestämmelserna för öppethållande av butik under sön- och helgdag måtte utformas i anslutning till 4 och 5 §§ i arbetstidsutredningens lagförslag.

I motionen II: 425 har yrkats, att 4 § i förslaget till butikstängningslag måtte ändras sålunda, att butik som i nämnda paragraf avses må ha öppet kl. 8—11 f. m.

I motionerna I: 273 och II: 428 hava vissa betänkligheter anförts mot den möjlighet att hålla vissa slag av butiker öppna fem timmar å sön- och helgdag, som på grund av 4 och 5 §§ i Kungl. Maj:ts förslag föreligger. Att märka är dock, att den vanliga affärstiden å söndagar för de avsedda butikerna enligt Kungl. Maj:ts förslag är två timmar, vilket i förhållande till gällande lag innebär en förkortning med en timme. För en utsträckning av affärstiden därutöver kräves beslut av kommunal myndighet. Vad vid remissbehandlingen av sakkunnigförslaget förekommit synes utskottet utgöra ett gott stöd för Kungl. Maj:ts förslag om vissa uppmjukningar i de sakkunnigas förslag i hithörande delar. Utskottet kan därför icke tillstyrka det i nämnda motioner framställda yrkandet om återgång till sakkunnigförslaget, såvitt angår öppethållande av butik å sön- och helgdag.

Utskottet.

I motionen II: 425 har yrkats, att den i 4 § av Kungl. Maj:ts förslag bestämda tiden för öppethållande av vissa butiker å sön- och helgdag måtte utsträckas till att avse även tiden mellan kl. 10 och kl. 11. Även Kungl. Maj:ts förslag bereder möjlighet att hålla öppet sön- och helgdag under denna tid, men därvid förutsättes liksom enligt gällande lag medgivande av vederbörande kommunala myndighet. I motionen har framhållits, att det måste anses onödigt betungande för yrkesutövarna att i varje särskilt fall behöva ingiva ansökan om rätt att hålla butiken öppen under berörda tid. I anledning härav vill utskottet erinra om stadgandena i 5 § sista stycket. Där utsäges, att bestämmelse om kommunal avvikelse från eljest gällande affärstid icke må begränsas till en eller flera angivna butiker utan i regel skall gälla hela kommunen eller eventuellt butiker av visst eller vissa slag. En annan sak är, att tillstånd enligt 11 § skall sökas i det särskilda fallet. Med hänsyn till det anförda kan utskottet icke tillstyrka motionen II: 425 i förevarande del.

5 §.

Enligt gällande butikstängningslag är förutsättningen för att affärstiderna genom kommunalt beslut skola få ändras, att sådant påkallas av särskilt förhållande inom kommunen. Å sön- och helgdagar finnes för hela riket möjlighet att medgiva utsträckning av tiden för den handel, som överhuvud enligt lagen är tillåten dessa dagar, till dels tiden mellan kl. 10 och kl. 11, dels ock högst två timmar efter kl. 13. Vidare må medgivas öppet-hållande alla sön- och helgdagar av rakstuga och frisersalong högst två timmar samt av varmbadinrättning högst fyra timmar. Å andra sidan får tiden för öppethållandet inskränkas. Sön- och helgdag kan öppethållandet helt förbjudas.

5 § första stycket i de sakkunnigas förslag hade följande lydelse:

Inom kommun må, om det finnes lämpligt ur allmän synpunkt och prövas kunna ske utan otillbörligt förfång för flertalet av de företag inom kommunen, som driva rörelse i butik, eller av de företag, som driva sådan rörelse av visst slag, träffas beslut om att den tillåtna tiden för öppethållande skall inskränkas eller delvis förläggas till annan del av dygnet. Genom sådant beslut får ej medgivas utsträckning av den i 3 och 4 §§ för dygn stadgade längsta tiden för öppethållande, dock att öppethållande av fotografiateljé å sön- eller helgdag under högst två timmar för fotografering må tillåtas, om särskilda skäl därtill äro. I övrigt må ej medgivas öppethållande å sön- eller helgdag i andra fall än i 4 § sägs. Det må ej beslutas att butik å sådan dag får hållas öppen mellan klockan 11 och klockan 13.

I andra stycket av 5 § i sakkunnigförslaget upptogos stadganden av i sak samma innehåll som bestämmelserna i 5 § sista stycket i Kungl. Maj:ts förslag.

Enligt de sakkunnigas åsikt skulle således kommunalt beslut angående butikstängningstiden i princip icke få avse annat än *inskränkning* av tiden för öppethållandet eller dess förläggning till annan del av dygnet än den i 3 eller 4 § föreskrivna. *Utsträckning* av tiden för öppethållandet skulle få medgivas allenast i ett specialfall.

En redogörelse för det nuvarande läget, framkomna önskemål, skälen för de sakkunnigas förslag samt innehållet i remissyttrandena, allt såvitt angår förevarande spörsmål, har lämnats å sid. 211—216 i propositionen.

Föredragande departementschefen har i propositionen uttalat bland annat följande:

De sakkunnigas huvudbestämmelse har i departementsförslaget intagits i ett första stycke av paragrafen. Förutsättning för meddelande av kommunalt beslut härutinnan har, i viss anslutning till sakkunnigförslaget, angivits vara, att det finnes lämpligt ur allmän synpunkt och prövas kunna ske utan otillbörligt förfång för de företag inom kommunen, som driva rörelse i butik, eller för de företag, som driva sådan rörelse av visst slag. Genom iakttagande av att dessa förutsättningar äro uppfyllda synas såväl allmänhetens som de närmast berörda affärsmännens intressen bliva på lämpligt sätt tillgodosedda.

Såsom redan i tidigare sammanhang omnämnts, har jag emellertid ansett erforderligt, att affärstiden genom kommunala beslut skall kunna i vissa fall utsträckas. I flertalet av dessa synas förutsättningarna för beslut böra vara desamma, som i första stycket föreskrivits för där omförmålt beslut. De fall, som härvid åsyftas, hava i ett andra stycke upptagits under tre punkter. Enligt punkten 1) må butik, där handel idkas *huvudsakligen* med mejerivaror, ägg, margarin eller bageri- och konditorivaror å söckendag hållas öppen under en timmes tid före den vanliga öppningstiden, d. v. s. mellan kl. 7 och kl. 8. Härigenom tillmötesgås de i flera yttranden framställda kraven på att möjlighet bör finnas att, särskilt med hänsyn till skolbarnens behov, tidigt på morgnarna inköpa framförallt mjölk och bröd. De affärer, som få hålla öppet, skola emellertid få sälja alla varor, som de saluföra. Detsamma gäller affärer, som avses i punkten 2), vari upptagits en mot vissa stadganden i gällande butikstängningslag nära svarande bestämmelse, nämligen den, att butik, där handel idkas *huvudsakligen* med mejerivaror, ägg, margarin, bageri- och konditorivaror, alkoholfria drycker, färsk frukt eller levande blommor — däremot ej pilsnerdricka, som jämlikt den särskilda förordningen angående försäljning därav överhuvud icke får å sön- och helgdagar försäljas efter kl. 10 — å sön- eller helgdag skall, utan att

annan förläggning av den enligt 4 § medgivna affärstiden behöver genomföras, få hållas öppen — utöver de två timmar, som stadgas i 4 § — dels mellan kl. 10 och kl. 11 och dels under högst två timmar å tid, då högmässogudstjänst icke hålles. I punkten 3) har med viss jämkning upptagits den av de sakkunniga föreslagna möjligheten att medgiva rätt för fotografiateljéer att hålla öppet två timmar å sön- och helgdagar. I ett tredje stycke har upptagits en särskild bestämmelse, som saknar motsvarighet i gällande lag. Den har syntts erforderlig med hänsyn till vad i några yttranden anförts rörande de svårigheter, som förefinnas för särskilt skogs- och flottningsarbetare att å tillåten affärstid göra erforderliga inköp. Beslut enligt detta stycke synes kunna gälla öppethållande under allenast viss del av året. Längre affärstid än två timmar å sön- eller helgdag lärer för nu ifrågavarande ändamål ej vara erforderlig. Inskränkning av rätten till försäljning till att avse vissa uppräknade slag av varor har ansetts icke lämpligen kunna göras. I förevarande sammanhang må bemärkas, att ytterligare eftergift från lagens reglering under vissa särskilda förhållanden kan medgivas av Konungen enligt 12 §.

Liksom i vissa fall föreskrives i nuvarande butikstängningslag, hava i departementsförslaget intagits bestämmelser, att butik ej får hållas öppen under högmässogudstjänst. Sådan hålles visserligen i allmänhet mellan kl. 11 och kl. 13 — varför de sakkunniga föreslagit förbud för öppethållande mellan nämnda klockslag — men så är dock ej fallet i alla kommuner alla sön- eller helgdagar. Vidare må bemärkas, att högmässogudstjänst överhuvud icke hålles den 1 maj — därest söndag ej då infaller — vilken dag numera skall vara likställd med allmän helgdag; förbud mot öppethållande av butiker mellan kl. 11 och kl. 13 den dagen synes olämpligt.

I likalydande motionerna I: 273 och II: 428 har — såsom redan under 4 § anmärkts — hemställts, att bestämmelserna för öppethållande av butik under sön- och helgdag måtte utformas i anslutning till 4 och 5 §§ i arbetstidsutredningens lagförslag.

I fråga om de i motionerna I: 273 och II: 428 framställda yrkandena med avseende å 5 § får utskottet hänvisa till vad utskottet anfört under 4 §.

Utskottet.

Det förutsättes givetvis, att det i 10 § gjorda undantaget skall beaktas vid tillämpningen av 5 § sista stycket.

6 §.

I förevarande paragraf utsäges, att den myndighet, som utövar kommunens beslutanderätt, beslutar om bestämmelse enligt 5 §. När fråga om sådan bestämmelse uppkommit hos den kommunala myndigheten, skall tillfälle beredas näringsidkare och arbetstagare, som skulle beröras av bestämmelsen, att genom sina sammanslutningar eller på annat sätt uttala sig i ärendet. Enligt lagrummets lydelse skall tillbörlig hänsyn tagas till därvid framförda synpunkter.

Förevarande paragraf i Kungl. Maj:ts förslag innehåller i sista meningen ett stadgande av innebörd, att vid avgörande av fråga om bestämmelse enligt 5 § tillbörlig hänsyn skall tagas till de synpunkter, som därav berörda näringsidkare och arbetstagare framfört. Att så skall ske torde knappast behöva uttryckligen angivas. Vidare böra naturligen även allmänhetens intressen be-

Utskottet.

aktas. Med hänsyn härtill föreslår utskottet, att nyssnämnda mening skall utgå ur lagtexten.

11 §.

Denna paragraf, som i huvudsak motsvarar 11 § i sakkunnigförslaget, reglerar vissa viktiga slag av försäljning, som i större eller mindre utsträckning enligt 15 § i gällande butikstängningslag äro undantagna från denna lags tillämpning. Främst är detta fallet med kioskhandeln. Enligt det föreliggande lagförslaget skall näringsidkare i vissa fall kunna erhålla tillstånd att hålla butik öppen eller att annorstädes idka försäljning till allmänheten å tid, då sådant eljest icke är förenligt med bestämmelserna i butikstängningslagen. Närmare föreskrifter om sådant tillstånd hava intagits i 11 §.

Enligt *sakkunnigförslaget* skulle den beslutande myndigheten vara länsstyrelsen. De sakkunniga hava förklarat, att de av flera skäl icke funnit lämpligt att låta prövningen av frågan, om tillstånd borde givas, ankomma på de kommunala myndigheterna; bland annat skulle omgång och tidsutdräkt bliva följden. De sakkunniga hade övervägt, om icke prövning i första instans skulle kunna anförtros magistrat, kommunalborgmästare eller landsfiskal. Det hade dock ansetts önskvärt, att behandlingen av här ifrågavarande ansökningar redan från början skedde efter enhetliga synpunkter beträffande större områden. Eljest skulle lätt ojämnheter och därmed orättvisa konkurrensförhållanden kunna uppstå. Ehuru genom de sakkunnigas förslag ganska omfattande nya arbetsuppgifter skulle läggas på länsstyrelserna, som redan ansåges vara alltför arbetstyngda, hade de sakkunniga ej ansett sig kunna förorda något annat alternativ.

Länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands, Östergötlands, Kronobergs, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro samt Västmanlands län hava i sina yttranden påpekat, att det av de sakkunniga föreslagna tillståndsförfarandet komme att icke oväsentligt öka länsstyrelsernas arbetsbelastning. Länsstyrelsen i Södermanlands län har tillagt, att det med hänsyn till de detaljerade bestämmelserna i förevarande paragraf icke torde vara förenat med några olägenheter, att tillståndsprövningen i städerna uppdroges åt magistrat eller kommunalborgmästare. Samma uttalande har gjorts av *magistraten i Sölvesborg*. Länsstyrelsen i Kronobergs län och *poliskammaren i Malmö* hava ansett, att sådan prövning utan våda kunde anförtros även landsfiskalerna. Länsstyrelserna i Östergötlands och Kristianstads län hava funnit, att prövningsrätten, åtminstone i städerna, kunde i första hand tilläggas de lokala polismyndigheterna. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län har däremot förklarat sig icke vilja ifrågasätta någon ändring av lagförslaget i denna del. *Stadsfullmäktige i Uppsala* hava ansett, att prövningen av ifrågavarande ärenden, vad anginge magistratsstäder, utan olägenhet kunde anförtros magistraten. Fullmäktige hava som skäl härför åberopat bland annat, att redan nu tillstånd till utomhusförsäljning i mindre omfattning meddelades av magistraten med stöd av ordningsstadgan för rikets städer. *Poliskammaren i Norrköping* har förordat, att förevarande frågor i första instans skulle prövas av poliskammaren i städer, där sådan funnes.

Beträffande remissyttrandenas innehåll i övrigt må hänvisas till sid. 231—232 i propositionen.

Föredragande departementschefen har i propositionen anfört:

I överensstämmelse med vad de sakkunniga anfört synes det uppenbart, att möjlighet till undantag från den reglering av affärstiderna, som följer av de i lagförslaget 10 första paragrafer givna bestämmelserna, i någon form bör tillskapas. Såvitt angår tillstånd för enskild näringsidkare att hålla butik öppen för allmänheten eller att annorstädes idka försäljning till allmänheten å tid, då sådant icke är förenligt med nyss omnämnda bestämmelser, hava stadganden upptagits i sakkunnigförslaget 11 §. De sakkunnigas förslag härutinnan innefattar, såsom framgår av redogörelsen därför i det föregående, i mångt och mycket nyheter på förevarande lagstiftningsområde. Huvudprinciperna för förslaget hava vid remissbehandlingen på det hela taget blivit godkända. För egen del finner jag desamma innefatta ett behjärtansvärt försök att komma till rätta med förevarande svårordnade spörsmål och anser anledning föreligga att låta den ifrågasatta regleringen — dock med vissa modifikationer — bliva prövad under den tid av tre år, för vilken den nya lagen, på sätt framgår i det följande, avses skola till en början äga giltighet.

På sätt de sakkunniga föreslagit synas vissa särskilt viktiga former av verksamhet — upptagna i fem punkter under 3 mom. — böra kunna få bedrivas efter tillstånd, som utan särskilda svårigheter torde kunna av näringsidkare erhållas, varemot tillstånd till avvikelser i andra fall från lagens huvudreglering skulle meddelas, allenast om synnerliga skäl föreläge därtill. Viss återhållsamhet i tillståndsgivningen synes dock även i fråga om förstnämnda fall böra iakttagas.

Ur enhetlighetens synpunkt sett skulle det säkerligen, såsom ock de sakkunniga uttalat, vara förmånligast, om den tillståndsgivande myndigheten i nu ifrågavarande avseende vore vederbörande länsstyrelse. Med hänsyn till länsstyrelsernas redan förut väldiga arbetsbördas synes dock utvägen att belasta dem med jämväl den tämligen omfattande tillståndsgivning, varom nu är fråga, icke böra tillgripas, förrän andra utvägar visat sig vara stängda. Jag har därför ansett mig böra föreslå, att tillståndsgivningen enligt förevarande paragraf skall uppdragas åt polismyndigheterna i orterna. Med polismyndighet avser jag därvid i Stockholm överståthållarämbetet, i annan stad, där poliskammare finnes, denna, i övriga städer magistrat eller, där sådan ej finnes, kommunalborgmästare samt å landet polischefen i orten (landsfiskalen).

Beträffande reglerna för tillståndsgivningen har jag i huvudsak följt de sakkunnigas förslag. Med hänsyn till att därvid tämligen detaljerade bestämmelser lämnas, synas svårare olägenheter av att tillståndsgivningen uppdragits åt polismyndigheterna i stället för åt länsstyrelserna icke vara att befara.

På det att de kommunala myndigheternas inställning till ansökningar, varom i förevarande paragraf är fråga, skall få komma till uttryck, har bestämmelse införts, att polismyndigheten skall lämna stads- eller kommunalfullmäktige eller, där kommunalfullmäktige icke finnas, kommunalnämnden tillfälle att avgiva yttrande över gjord ansökning. Undantag synes dock böra göras för de fall, där fråga är om öppethållande eller försäljning allenast under helt kort tid.

I likalydande motionerna *I: 273* och *II: 428* har hemställts, att sådant tillstånd som i 11 § 1 mom. omförmäles skall beviljas av länsstyrelse.

Bestämmelser rörande den typiska kioskhandeln hava meddelats i 11 § 3 mom. andra stycket 1).

Angående det enligt *sakkunnigförslaget* tillåtna varusortimentet — konfektyrer, alkoholfria drycker, färsk frukt, levande blommor, periodiska skrifter, smärre trycksaker och tändstickor — hava de sakkunniga anfört följande:

Det är just dessa varor, som äro de vanligaste kioskvarorna, och de uppräknade varuslagen utgöra vidare huvudparten av de varor, som kunna anses hänförliga under den flera gånger berörda bestämmelsen i sista stycket av 15 § i 1919 års lag. Och de här angivna varorna äro vidare just sådana för omedelbar och mer tillfällig konsumtion avsedda varor, vilka i allmänhetens intresse böra finnas lätt tillgängliga även under kvällar och söndagar. Det har därför stadgats att kioskförsäljning av sådana varor må medgivas, om icke särskilda skäl tala i annan riktning.

Den milda bedömningen enligt punkt 1) gäller dock endast till förmån för försäljningsställe, som under hela försäljningsdagen endast saluför de angivna varuslagen, och motsvarande gäller vid försäljning annorledes än från särskilt försäljningsställe. Om även andra varor saluhållas å försäljningsstället eller av försäljaren under den tid, då vanliga butiker få hålla öppet, blir frestelsen stor att även under den utsträckta tiden tillhandahålla dessa varor. Här liksom i andra fall hava de sakkunniga sökt komma ifrån sådana bestämmelser, enligt vilka försäljning under viss tid får bedrivas i fråga om vissa varor men icke beträffande andra, som dock finnas på platsen och säljas under annan tid. För söndagshandeln enligt 4 § har man visserligen nöjt sig med den mildare bestämmelsen, att dessa varor i så fall skola vara undanlåsta, övertäckta eller på annat sätt ej synliga för kunderna. Men denna reglering har där blott tillgripits såsom en nödfallsåtgärd och i betraktande av att det endast gäller försäljning ett par timmar en enstaka veckodag. Situationen i det fall, varom nu är fråga, är en helt annan och möjligheterna till missbruk långt större. För övrigt kan det med fog sägas, att man knappast har anledning att beträffande försäljningstiden så starkt gynna de kiosker m. m., som icke nöja sig med de uppräknade varorna utan vilja hava en rikligare varusortering för att under vanlig butikstid kunna i vidgad omfattning konkurrera med den egentliga butikshandeln. Om kiosker vilja komma i åtnjutande av utsträckt affärstid enligt denna punkt, få de begränsa sig till de uppräknade varorna. Det står dem fritt i och för sig att sälja vilka varor som helst, men då få de i gengäld i regel nöja sig med de vanliga butikstiderna.

De sakkunniga hava erinrat om att vad som sagts om kiosk även gällde stånd, bord eller annat sådant försäljningsställe. Någon anledning att här draga upp en gräns, som alltid måste bliva i viss mån artificiell, syntes icke föreligga. Vad beträffade motsvarande försäljning annorstädes än från särskilt försäljningsställe, hade man däremot ansett sig böra ställa strängare krav. I sådant fall skulle tillstånd givas blott, om särskilda skäl därtill vore.

Vidare hava de sakkunniga förklarat, att det kunde ifrågasättas, om länsstyrelses prövning vore erforderlig beträffande den i denna punkt avsedda försäljningen från kiosker, enär det här i viss mån torde bliva regeln, att utsträckt försäljningstid medgäves. Länsstyrelsens prövning fyllde dock även i detta fall en viktig funktion, bland annat därigenom att en granskning av sökandens kvalifikationer kunde vidtagas och att medgivandet kunde indragas vid missbruk.

Förevarande stadgande har behandlats i ett stort antal *yttranden*. Rörande innehållet i dessa får utskottet hänvisa till redogörelsen å sid. 235—238 i propositionen.

I förevarande sammanhang må omnämnas, att chefen för finansdepartementet den 8 april 1938 jämlikt Kungl. Maj:ts samma dag givna bemyndigande tillkallat vissa sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning rörande import- och detaljhandeln med tobaksvaror. Närmare uppgifter rörande denna utredning hava lämnats å sid. 246—247 i propositionen.

Föredragande departementschefen har om hithörande spörsmål i propositionen anført:

Vad de sakkunniga i fråga om innehållet av bestämmelserna i förevarande avseende föreslagit finner jag mig böra i det stora hela godtaga. Ändring föreslås allenast därutinnan, att utvidgning göres såtillvida, att »periodiska skrifter» och »smärre trycksaker» utbyts mot det vidare begreppet »tryckta skrifter». Att märka är, att försäljning av glass — som ju räknas till konfektyrer — faller under förevarande punkt. Vad frågan om tobakshandeln i kiosker i allmänhet angår, finner jag mig för närvarande icke kunna till prövning upptaga spörsmålet om att i lagen inskriva rätt att giva tillstånd till sådan handel i dessa kiosker — vilket skulle innebära, att tobaksförsäljarnas antal med säkerhet skulle bli i mycket hög grad ökat — då arbetet för närvarande pågår inom en av Kungl. Maj:t för utredning rörande import- och detaljhandeln med tobaksvaror tillsatt kommitté, till grund för vars verksamhet en utredning föreligger, enligt vilken en effektiv och varaktig hjälp åt tobakshandeln torde kunna åstadkommas endast genom en begränsning av tobaksförsäljarnas antal. Så snart denna kommitté fullgjort sitt uppdrag, synes emellertid fråga om tobakshandeln i kiosker i allmänhet böra upptagas till prövning och avgörande.

I motionen *I: 277* har hemställts, att 11 § 3 mom. andra stycket 1) måtte få följande lydelse:

Försäljning av konfektyrer, alkoholfria drycker, färsk frukt, levande blommor, tryckta skrifter och tändstickor, vilken bedrivs från kiosk, stånd, bord eller annat sådant försäljningsställe, där under den vanliga affärstiden inga andra varor än dessa samt tobaksvaror saluhållas, må medgivas, såframt icke särskilda skäl till annat föranleda, i allmänhet dock icke någon veckodag längre än till klockan 22; sådant medgivande må ock lämnas för försäljning av dessa varor annorledes än från särskilt försäljningsställe, om försäljningen icke är förbunden med handel med andra varor och i övrigt skäl därtill anses föreligga.

Motionen *II: 430* utmynnar i en hemställan, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i lagförslaget, att tobaksvaror intoges i uppräknningen av de s. k. kioskvarorna i 11 § 3 mom. andra stycket 1).

I likalydande motionerna *I: 267* och *II: 414* har hemställts,

att riksdagen ville besluta att giva 11 § 3 mom. andra stycket 1) av förslaget till butikstängningslag nedanstående formulering:

1) försäljning av konfektyrer, alkoholfria drycker, färsk frukt, levande blommor, tryckta skrifter och tändstickor, vilken bedrivs från kiosk, stånd, bord eller annat sådant försäljningsställe, där under hela försäljningsdagen endast dessa varor saluhållas samt försäljning av konfektyrer, alkoholfria drycker, färsk frukt och periodiska skrifter från butik, där under hela försäljningsdagen endast dessa varor saluhållas, må medgivas, såframt icke särskilda skäl till annat föranleda, i allmänhet dock icke någon veckodag längre än till kl. 22; sådant medgivande må ock lämnas för försäljning av dessa varor annorledes

än från särskilt försäljningsställe, om försäljningen icke är förbunden med handel med andra varor och i övrigt skäl därtill anses föreligga.

Vad angår s. k. trafikförsäljning torde få hänvisas till den redogörelse för *de sakkunnigas* förslag och däröver avgivna *yttranden*, som lämnats å sid. 239—242 i propositionen.

Föredragande departementschefen har yttrat, att trafikförsäljningen icke, på sätt järnvägsstyrelsen föreslagit, helt eller delvis kunde undantagas från lagens reglering. Sådan försäljning skulle emellertid enligt departementsförslaget efter polismyndighetens tillstånd kunna få ske i den utsträckning, som ansåges betingad av de resandes behov, vid alla järnvägs- och lufttrafikstationer men — vad anginge spårvägs-, buss- eller sjötrafik — endast vid de stationer, som med hänsyn till trafiken vore mera betydande.

I likalydande motionerna *I: 273* och *II: 428* har hemställts, att 11 § 3 mom. 3) måtte erhålla följande ändrade lydelse:

Försäljning i direkt anslutning till station för lufttrafik eller för mer betydande järnvägs-, sjö-, spårvägs- eller busstrafik må medgivnas i den utsträckning, som kan anses betingad av de resandes behov; dock må tillstånd i regel avse försäljning endast av de under 1) nämnda varuslagen samt lagad mat, tobaksvaror och mindre pappersartiklar.

I 11 § 5 mom. hava på lagrådets hemställan meddelats vissa bestämmelser om rätt till klagan över beslut enligt 11 §.

Utskottet.

Enligt *de sakkunnigas* förslag skulle tillståndsgivningen enligt förevarande paragraf vara förlagd till länsstyrelserna. Genom en sådan anordning torde kravet på enhetlighet vid prövningen av ansökningar om tillstånd bliva bäst tillgodosett. Å andra sidan måste hänsyn tagas till länsstyrelsernas redan förut mycket betydande arbetsbörda. Under remissbehandlingen av det föreliggande ärendet hava betänkligheter yppats mot att ytterligare öka denna. *De sakkunniga* hade emellertid föreslagit, att tillstånd skulle meddelas för högst ett år i sänder, under det att enligt propositionen tillstånd må meddelas för viss tid eller tills vidare. Om Kungl. Maj:ts förslag härutinnan godtages, blir tillståndsprövningen givetvis icke så ofta återkommande som enligt sakkunnigförslaget.

Efter överbägande av olika på saken inverkan omständigheter har utskottet stannat vid att i anslutning till förslag av bland andra länsstyrelsen i Södermanlands län förorda, att tillståndsprövningen uppdrages för Stockholm åt överståthållarämbetet, för annan stad åt magistrat eller kommunalborgmästare samt för landet åt länsstyrelsen. Härav föranledas vissa ändringar i 1, 3, 4 och 5 mom.

I fall, som avses i 10 §, skall givetvis 11 § 1 mom. fjärde stycket tillämpas så, att under där angivna förutsättningar vederbörande kommunala myndighet inom den köping eller det municipalsamhälle, varom fråga är, får tillfälle att yttra sig över ansökning om tillstånd enligt 11 §.

Bortsett från de i 3 mom. särskilt angivna fallen må tillstånd till annan

affärstid än den vanliga givas endast om synnerliga skäl därtill äro. Synnerliga skäl torde stundom kunna anses ligga däri, att fråga är om försäljning av varor, som äro underkastade hastig försämring.

Med hänsyn till pågående utredning rörande import- och detaljhandeln med tobaksvaror har föredragande departementschefen funnit sig för närvarande icke kunna till prövning upptaga spørsmålet om att i lagen inskriva rätt att giva tillstånd till sådan handel i kiosker i allmänhet. I stället utsåges i 3 mom. 1) i Kungl. Maj:ts förslag, att vid tillståndsprovningen en mildare bedömning skall ske under förutsättning att det är fråga om kiosk eller annat liknande försäljningsställe, där under hela försäljningsdagen endast vissa angivna varuslag, bland dem icke tobaksvaror, försäljas. Detta skulle emellertid innebära en rubbning i de för närvarande rådande faktiska förhållandena. Utskottet föreslår därför i närmare anslutning till nuvarande förhållanden och i avvaktan på utredningens slutförande, att kiosker och liknande försäljningsställen skola få sälja även tobaksvaror, dock endast under den vanliga affärstiden. Detta förslag föranleder ändring av 3 mom. 1) samt formella jämkningar i de i Kungl. Maj:ts förslag med 2) och 3) betecknade punkterna.

I motionerna I: 267 och II: 414 har yrkats, att sådana specialaffärer, som under hela försäljningsdagen saluhålla endast konfektyrer, alkoholfria drycker, färsk frukt och periodiska skrifter, skola jämställas med kiosker. Enligt utskottets mening tala goda skäl för att en utjämning av konkurrensförhållandena mellan de nämnda slagen av försäljningsställen bör äga rum. Utskottet föreslår därför, att såsom en ny punkt 2) insättes ett stadgande i nära anslutning till det i sistnämnda motioner framlagda förslaget. Härav föranledas ändringar i numreringen av de följande punkterna.

Utskottet anser i likhet med föredragande departementschefen, att s. k. trafikförsäljning bör kunna få ske vid alla järnvägsstationer, ej blott — såsom i sakkunnigförslaget samt motionerna I: 273 och II: 428 föreslagits — vid de mera betydande. Utskottet erinrar i detta sammanhang om att även då fråga är om trafikförsäljning tillstånd skall lämnas i det särskilda fallet och att de i motionerna anförda synpunkterna därvid i viss mån kunna vinna beaktande.

13 §.

Denna paragraf innehåller straffbestämmelser. I motsvarande paragraf i de sakkunnigas förslag, 14 § fjärde stycket, har intagits ett stadgande, att avskrift av utslag, varigenom den som erhållit tillstånd enligt 11 § dömts för förseelse mot butikstängningslagen, skall utan dröjsmål översändas till den länsstyrelse, som meddelat tillståndet.

Föredragande departementschefen har uttalat, att på grund av den av honom föreslagna omläggningen av bestämmelserna i 11 § syntes icke heller det av de sakkunniga föreslagna fjärde stycket av 14 § böra inflyta i förevarande lagförslag.

Utskottet har under 11 § föreslagit, att tillståndsgivningen enligt samma lagrum i vissa fall skall förläggas till länsstyrelserna. Det kan icke förut sättas, att en länsstyrelse utan vidare skall få kännedom om utslag, varigenom

Utskottet.

den, som av länsstyrelsen erhållit tillstånd enligt 11 §, dömts för förseelse mot butikstängningslagen. Ej heller annan tillståndsmyndighet torde alltid få sådan vetskap. Utskottet föreslår därför i anslutning till de sakkunnigas förslag ett tillägg till 13 § av innebörd, att avskrift av dylikt utslag skall utan dröjsmål översändas till vederbörande tillståndsmyndighet.

Ikraftträdelse- och övergångsbestämmelser.

Beträffande lagens ikraftträdande och giltighetstid hava de sakkunniga föreslagit samma bestämmelser för butikstängningslagen som beträffande arbetstidslagen för detaljhandeln. Även den förra lagen skulle alltså blott få provisorisk giltighet, vilket kanske kunde föranleda vissa betänkligheter, då den nuvarande lagen i ämnet icke hade sådan karaktär. Det hade emellertid ansetts, att de båda lagarna stode i så nära förhållande till varandra, att de borde följa samma regler. Med hänsyn till den snabbt fortskridande utvecklingen mot allmän stängning klockan 18 och tidigare lördagsstängning kunde det för övrigt vara lämpligt, att den nu föreslagna regleringen efter några år underkastades förnyad prövning.

Angående de föreslagna övergångsbestämmelserna hava de sakkunniga yttrat bland annat:

Den i 11 § föreslagna regleringen beträffande särskilt kioskhandeln kan föranleda svårigheter för vissa nu bestående företag. För att underlätta övergången hava de sakkunniga därför ansett sig böra föreslå, att någon rubbning i de nuvarande förhållandena icke inträder förrän två år efter lagens ikraftträdande. Detta gäller ej blott kioskhandeln utan all rörelse, som bedrivs med stöd av undantagsbestämmelserna i 15 § av 1919 års lag, ehuru medgivandet torde få största betydelse för kioskhandeln.

Man har för övrigt icke ansett sig böra stanna vid detta medgivande. Här ifrågavarande rörelse skall även i fortsättningen kunna få bedrivas på oförändrat sätt, om rörelsen idkas av person, som på grund av sjuklighet, invaliditet eller hög ålder har särskilt stort behov av att någon begränsning icke sker. I detta fall förutsättes särskild prövning av länsstyrelse, och tillståndet får meddelas endast för ett år i sänder. Men länsstyrelsen är vid denna prövning icke bunden av de i 11 § uppställda begränsningarna utan kan sträcka sig längre.

De nu berörda medgivandena för kioskhandel m. m. gälla emellertid endast till förmån för näringsidkare, som driva här ifrågavarande rörelse vid lagens ikraftträdande och drivit den minst sedan den 1 juni 1937. Vid denna tidpunkt torde en viss kännedom om vad de sakkunnigas förslag kunde väntas innebära för kioskhandeln m. m. hava varit ganska spridd, och senare tillkomna företag torde därför ej med fog kunna göra anspråk på samma gynnade ställning. Om rörelsen övergår i andra händer, bortfalla dessa medgivanden. Dock kan medgivandet utsträckas till avliden näringsidkares maka eller make.

Beträffande *yttranden*as innehåll i förevarande hänseende må hänvisas till sid. 256—257 i propositionen.

Föredragande departementschefen har i enlighet med de sakkunnigas förslag tillstyrkt att den nya butikstängningslagen erhöles provisorisk karaktär med en giltighetstid av tre år, räknat från och med den 1 januari 1940. På de skäl, som de sakkunniga anført, har departementschefen funnit av dem före-

slagna övergångsbestämmelser — med allenast smärre jämkningar — böra upptagas i departementsförslaget.

I motionen *II:422* har hemställts, att riksdagen med ändring av Kungl. Maj:ts förslag till övergångsbestämmelser till butikstängningslagen måtte för sin del besluta, att näringsidkare, som vid nya lagens ikraftträdande med stöd av 15 § lagen den 30 maj 1919 bedriver rörelse under längre tid av dygnet än nya lagen medgiver och som drivit sådan rörelse minst sedan den 1 juni 1938, må utan särskilt tillstånd fortsätta rörelsen på oförändrat sätt till och med den 31 december 1942.

I motionen *II:382* har hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts förslag till butikstängningslag måtte besluta sådant tillägg till lagens övergångsbestämmelser, att de näringsidkare, som på grund av sjuklighet, invaliditet, hög ålder *eller som i övrigt för sin och sin familjs försörjning* ha särskilt stort behov av att även i fortsättningen få bedriva rörelsen utan ändring, beredas tillfälle härtill och att dylikt tillstånd icke inskränkes till ett år i sänder samt att vederbörande utskott vittager de ändringar av lagtexten, som äro erforderliga på grund av detta yrkande.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag må näringsidkare, som vid nya lagens ikraftträdande med stöd av 15 § i gällande butikstängningslag bedriver rörelse under längre tid av dygnet än nya lagen medgiver och som drivit sådan rörelse sedan den 1 juni 1937, utan särskilt tillstånd fortsätta rörelsen på oförändrat sätt till den 1 januari 1941. Utskottet anser, att denna övergångstid skäligen bör göras något längre. Lämpligen torde tiden kunna utgå den 1 januari 1942.

Utskottet.

I propositionen har vidare föreslagits, att rörelse av nyss angiven art även i fortsättningen skall kunna få bedrivas på oförändrat sätt, om rörelsen idkas av person, som på grund av sjuklighet, invaliditet eller hög ålder har särskilt stort behov av att någon begränsning icke sker. Enligt utskottets mening bör, på sätt i motionen *II:382* yrkats, sådan möjlighet beredas även den, som i övrigt för sin egen och sin familjs försörjning har särskilt stort behov därav. Enligt propositionen må tillstånd att på sådant sätt fortsätta rörelsen lämnas endast för ett år i sänder. Härutinnan torde ändring icke böra ske.

Utskottets hemställan.

Under åberopande av vad i det föregående anförts får utskottet hemställa,

- A.** att riksdagen, med förklarande att det i propositionen framlagda förslaget till arbetstidslag för detaljhandeln icke kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga följande förslag till

Arbetstidslag för detaljhandeln.

Härigenom förordnas som följer:

Lagens tillämpningsområde.

1 §.

Denna lag äger tillämpning å rörelse, som avser detaljhandel och i omedelbar anslutning därtill bedriven verksamhet eller som drives å rakstuga, frisersalong, fotografiateljé eller badinrättning, för såvitt i rörelsen till arbete av annat slag än nedan i a)–g) avses för arbetsgivares räkning i regel användas flera än en arbetstigare.

Från lagens tillämpning undantagas:

- a) arbete, som utföres under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande;
- b) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider;
- c) arbete såsom handelsresande eller platsförsäljare;
- d) arbete, som bedrives av staten;
- e) husligt arbete;
- f) sådant arbete i samband med hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande, under förutsättning att arbetstigaren uteslutande sysselsättes med nämnda arbete; samt
- g) arbete, varå sjöarbetstidslagen äger tillämpning.

2 §.

Vad nedan i denna lag stadgas äger icke tillämpning å arbetstigare, som är

- a) medlem av arbetsgivarens familj;
- b) företagsledare eller annan befattningshavare i överordnad ställning; eller
- c) anställd å apotek såsom farmaceut.

3 §.

På begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den, vars rätt därav beröres, åligger det arbetsrådet att avgöra, om eller i vad mån lagen äger tillämpning å visst arbete eller viss arbetstigare.

Är mål, som handlägges vid domstol, beroende av fråga, varom i första stycket förmåles, skall domstolen hänskjuta frågan till arbetsrådet, när part sådant äskar eller domstolen finner det nödigt, och må slutligt utslag av domstolen ej meddelas, förrän arbetsrådets beslut kommit domstolen tillhanda.

I annan fråga rörande lagens tillämpning än som i första stycket avses har arbetsrådet att på begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den, vars rätt av frågan beröres, avgiva utlåtande.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Ordinarie arbetstid.**4 §.**

Arbetsgivare må icke använda arbetstagare till arbete under längre tid, raster oräknade, än 48 timmar i veckan. Arbetstiden må ej något dygn överstiga 10 timmar.

5 §.

1 mom. Arbetsrådet må, när skäl därtill äro, medgiva, att den i 4 § angivna arbetstiden, utan att förlängas för år räknat, fördelas på annat sätt än i nämnda paragraf sägs.

2 mom. Finnes i visst fall av särskilda skäl påkallat, att arbetstiden utsträcker längre än i 4 § sägs, äger arbetsrådet lämna medgivande därtill.

3 mom. Undantag från de i 4 § angivna begränsningarna må ock av arbetsrådet medgivas, då det av uttalande av arbetstagarnas sammanslutning eller sammanslutningar eller annorledes framgår, att det stora flertalet av de arbetstagare, som skulle beröras av undantaget, finner detsamma önskvärt och arbetstiden ej därigenom kommer att oskäligt utsträckas.

Arbete å övertid.**6 §.**

Har natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i ett företags drift eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å liv, hälsa eller egendom, må arbetstagare, i den mån så är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete å övertid. Om sådant arbete samt dess anledning, omfattning och varaktighet åligger det arbetsgivaren att senast inom två dygn från dess början göra anmälan till arbetsrådet.

Arbetet må icke fortsättas utöver sist angivna tid, utan att tillstånd därtill sökts hos nämnda myndighet. Angående sådan ansökan har arbetsrådet att ofördröjligen meddela beslut.

Anmälan eller ansökan, varom här är sagt, må anses gjord, när densamma i betalt brev avlämnats till allmänna posten.

7 §.

1 mom. Till betjäning av kunder, som vid stängning av försäljningslokal, rakstuga, frisersalong, fotografiateljé eller badinrättning befinna sig i lokalen, samt till sådana förberedelse- eller avslutningsarbeten, som för driftens ohindrade gång nödvändigtvis måste utföras före eller efter den allmänna arbetstiden, må nödigt antal arbetstagare användas å övertid under högst sju timmar i veckan, dock icke något dygn mer än en och en halv timme. Ordinarie arbetstid och övertid enligt detta moment må tillhoppa icke utan tillstånd av arbetsrådet något dygn överstiga 10 timmar.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

2 mom. Finner arbetsgivare i annat fall än som avses i 6 § med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetstagare till arbete å övertid, vare därtill berättigad för högst 48 timmar under loppet av fyra kalenderveckor och 200 timmar under loppet av ett kalenderår.

3 mom. Är ytterligare eftergift av trängande behov påkallad, må sådan, dock för högst 150 timmar under loppet av ett kalenderår, meddelas av arbetsrådet.

4 mom. I fråga om arbetstagares skyldighet att utföra arbete, som avses i denna paragraf, gäller vad därom kan anses vara med arbetsgivaren överenskommet, men åligger det arbetsgivaren tillse, att icke arbetstagaren genom användande till dylikt arbete utsättes för överansträngning eller ohälsa.

8 §.

För arbete å övertid är arbetsgivare pliktig att utgiva särskild ersättning.

Vill arbetstagare fordra sådan ersättning, skall han dels inom två månader från det att arbetet utförts underrätta arbetsgivaren om sitt anspråk, dels ock inom ett år från samma tidpunkt anhängiggöra sin talan. Underlåtes det, vare arbetstagaren sin rätt förlustig.

Raster.

9 §.

Fortgår arbetstagares arbete under minst sex timmar av dygnet skall, såframt ej är fråga om arbete, varom i 6 § förmåles, eller sjukdomsfall eller annan oförutsedd händelse tillfälligtvis föranleder till undantag, under arbetstiden infalla en sammanhängande rast om minst *en timme*. *Sådan rast må, om arbetsgivare och arbetstagare äro ense därom, utbytas mot två raster om sammanlagt minst en timme 15 minuter.*

Fortgår arbetstagares arbete under minst sex timmar av dygnet skall, såframt ej är fråga om arbete, varom i 6 § förmåles, eller sjukdomsfall eller annan oförutsedd händelse tillfälligtvis föranleder till undantag, under arbetstiden infalla en sammanhängande rast om minst *30 minuter*.

Arbetsrådet må, när skäl därtill äro, medgiva undantag från föreskrifterna i första stycket.

Anteckning om arbetstid m. m.

10 §.

Rörande arbetstagares användande till arbete å övertid åligger det arbetsgivaren att senast den första söckendagen i näst därpå följande kalendervecka göra anteckning i särskild journal, upprättad enligt formulär, som fast-

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

ställes av arbetsrådet. Nämda myndighet äger dock föreskriva, att anteckning om arbete å övertid får verkställas å annan tid och på annat sätt än nu angivits. I fråga om sådant arbete å övertid, som avses i 7 § 1 mom., är arbetsgivaren icke pliktig att göra dylik anteckning, där övertiden finnes behörigen upptagen å arbetstidsschema, anslaget å arbetsstället och angivande tiden för det dagliga arbetets början och slut samt längden av raster, som infalla under arbetstiden.

Arbetstagare äge rätt att själv eller genom utsedd representant på anfordran erhålla del av övertidsjournalen såvitt honom rör.

Beslut av arbetsrådet enligt 6 eller 7 § skall biläggas journal eller annan handling, däri anteckning enligt första stycket skall göras, och skall journalen eller handlingen jämte bilagda beslut förvaras å arbetsstället under minst tre år, räknat beträffande journalen eller handlingen från den tid, då sista anteckningen gjordes däri, och beträffande beslutet från detsammes datum.

Allmänna bestämmelser.

11 §.

För tjänstgöring i arbetsrådet vid handläggning av ärende, som avses i denna lag, utser Konungen för viss tid två med detaljhandelns förhållanden förtrogna ledamöter. En ledamot skall utses bland personer, som kunna anses företråda arbetsgivarna, och vid tjänstgöring i arbetsrådet ersätta en av dess ledamöter, som utsetts efter förslag av arbetsgivarsammanslutningar; en ledamot skall utses bland personer, som kunna anses företråda arbetstagarna, samt vid tjänstgöring i arbetsrådet ersätta en av dess ledamöter, som utsetts efter förslag av arbetarsammanslutningar. För var och en av ledamöterna utses minst två suppleanter, förtrogna med förhållandena inom detaljhandel eller annan verksamhet, som avses i denna lag.

Vid arbetsrådets behandling av ärende, som avses i denna lag, skola, med iakttagande av vad i 9 § 6 mom. lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning stadgas, närvara båda de ledamöter, vilka utsetts i här nämnd ordning, eller för dem utsedda suppleanter. I övrigt skola bestämmelserna i nämnda paragraf i tillämpliga delar äga motsvarande giltighet.

12 §.

1 mom. Äro sådana rikssammanslutningar av arbetsgivare och arbetstagare, som kunna anses företråda flertalet arbetsgivare och arbetstagare inom visst verksamhetsområde, som i denna lag avses, ense om viss eftergift i något avseende, varom stadgas i 5 § eller 7 § 3 mom., må Konungen på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande förordna, att eftergiften må inom verksamhetsområdet i fråga allmänt tillgodonjutas.

2 mom. Skulle tillämpningen av denna lag medföra särskilda svårigheter inom viss del av riket eller ock sådana svårigheter för visst arbete eller

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

företag, att dess fortsatta bedrivande därigenom äventyras, m& Konungen på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande medgiva av förhållandena påkallat undantag från lagens tillämpning.

13 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionen. Därvid skall i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd.

14 §.

Använder arbetsgivare arbetstagare till arbete i strid mot vad i denna lag är stadgat eller mot föreskrift, som meddelats med stöd av lagen, straffes med dagsböter. Var arbetstagaren under 18 år vare den, som har vårdnaden om arbetstagaren, där användandet skett med hans vetskap och vilja, förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

15 §.

Försummar arbetsgivare att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrives i 6 §, eller att iakttaga vad enligt 10 § åligger honom, straffes med dagsböter.

Har arbetsgivare mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift i anteckning, som avses i 10 §, straffes med dagsböter ej under fem.

16 §.

Förseelse mot denna lag åtalas vid polisdomstol, där sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

17 §.

Beträffande verksamhet, som bedrivs av kommun, skall vad i denna lag är stadgat angående arbetsgivare gälla arbetsföreståndaren.

Lag samma vare, där arbetsrådet efter framställning av arbetsgivare godtagit viss person såsom arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe.

18 §.

Där i lag eller författning ytterligare begränsning stadgats beträffande användande av minderårig eller kvinna till arbete, skall sådan begränsning lända till efterrättelse.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Denna lag träder i kraft, såvitt den avser arbetsrådets befogenhet och verksamhet, den 1 oktober 1939 och i övrigt den 1 januari 1940 samt gäller till och med den 31 december 1942. Beträffande förseelse mot lagen, som begåtts under tiden för dess giltighet, skall dock vad i lagen är stadgat fortfarande att gälla efter sistnämnda dag.

Denna lag träder i kraft, såvitt den avser arbetsrådets befogenhet och verksamhet, den 1 oktober 1939 och i övrigt den 1 januari 1940 samt gäller till och med den 31 december 1942. *Lagen skall dock icke verka rubbning i sådant före den 1 juni 1939 träffat avtal mellan arbetsgivare och arbetstagare, som gäller för viss, den 1 januari 1940 ännu icke tilländalupen tid.* Beträffande förseelse mot lagen, som begåtts under tiden för dess giltighet, skall vad i lagen är stadgat fortfarande att gälla efter den 31 december 1942.

B. att riksdagen måtte antaga Kungl. Maj:ts i propositionen framlagda, nedan intagna förslag till

L a g

angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning.

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning skall under tiden från och med den 1 januari 1940 till och med den 31 december 1942 hava ändrad lydelse på sätt nedan angives:

1 §.

Denna lag — — — här nedan.

Från lagens tillämpning undantagas:

- a) arbete, som — — — allmän trafik,
- j) arbete, varå arbetstidslagen för detaljhandeln äger tillämpning,
- k) sådant arbete — — — hans bostad.

C. att riksdagen, med förklarande att det i propositionen framlagda förslaget till butikstängningslag icke kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga följande förslag till

Butikstängningslag.

Härigenom förordnas som följer:

Lagens tillämpningsområde m. m.

1 §.

1 mom. Med butik förstås i denna lag försäljningsställe, där detaljhandel idkas. Såsom butik betraktas i denna lag även rakstuga, frisersalong och fotografiateljé.

2 mom. Butik må hållas öppen för allmänheten endast under tid, då det enligt denna lag är medgivet (affärstid).

Utan hinder av bestämmelserna i lagen må dock kund betjänas, som inkommit i försäljningslokal, rakstuga, frisersalong eller fotografiateljé å affärstid, samt vara utlämnas eller försändas, som sålts i butik å tid, då försäljning lagligen kunnat ske.

3 mom. Yrkesmässig försäljning till allmänheten av viss vara annorstädes än i butik må ske endast å affärstid för handel med dylik vara.

2 §.

Denna lag äger icke tillämpning å:

1) försäljning, som bedrives under utövning av eller i samband med ordnad restaurang-, kafé- eller konditorirörelse, såframt därvid till avhämtning eller försändning icke försäljas andra varor än lagad mat, bageri- och konditorivaror, alkoholfria drycker eller tryckta skrifter;

2) försäljning å apotek;

3) försäljning av motor- eller smörjoljor eller andra för framförande av motorfordon nödvändiga varor, såframt försäljningen sker från upplagsställe, där andra varor ej saluföras;

4) försäljning i järnvägsvagn eller å annat trafikmedel till resande;

5) försäljning av program eller liknande trycksaker, konfektyrer, färsk frukt eller levande blommor i teatrar, biografier och andra nöjeslokaler;

6) försäljning av konfektyrer eller tobaksvaror i förpackning, tändstickor eller färsk frukt från automatapparat, som är uppsatt utanför butik, där sådana varor saluföras, och som handhaves av butiksinnehavaren;

7) försäljning, som lantbrukare, trädgårdsodlare eller fiskare i ringa omfattning och utan samband med annan handel bedriver med egna lantmanna- eller trädgårdsprodukter eller fisk av egen fångst;

8) försäljning av leksaksballonger eller andra smärre leksaker, om försälj-

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

ningen sker utomhus och i ringa omfattning samt utan samband med annan handel;

9) försäljning, utan samband med annan handel, av periodiska skrifter eller av dylika eller andra tryckta skrifter, där försäljningen sker utomhus;

10) försäljning av kataloger, fotografier, minnessaker eller dylikt i museer eller utställningslokaler eller å andra sådana platser; samt

11) tillfällig försäljning för välgörande eller annat ideellt ändamål.

Den vanliga affärstiden.

3 §.

Å söckendag må butik hållas öppen för allmänheten från klockan 8 till klockan 19. Under tiden från och med den 10 till och med den 23 december må dock tiden för öppethållandet utsträckas till klockan 20.

Å påskafton, pingstafton, midsommarafton, julafton och nyårsafton må butik ej hållas öppen för allmänheten efter klockan 16.

4 §.

Å sön- eller helgdag må butik ej hållas öppen för allmänheten. Butik, där handel idkas huvudsakligen med mejerivaror, ägg, margarin, bageri- och konditorivaror, pilsnerdricka, alkoholfria drycker, färsk frukt eller levande blommor må dock hållas öppen för allmänheten mellan klockan 8 och klockan 10.

Inträffa sön- eller helgdagar i följd, må rakstuga eller frisersalong hållas öppen för allmänheten en av dessa dagar mellan klockan 8 och klockan 10.

Kommunala avvikelser.

5 §.

I kommun må, där det finnes lämpligt ur allmän synpunkt och prövas kunna ske utan otillbörligt förfång för företag inom kommunen, som driva rörelse i butik, eller för företag, som driva sådan rörelse av visst slag, bestämmas, att den vanliga affärstiden skall inskränkas eller helt eller delvis förläggas till annan del av dygnet än den i 3 eller 4 § föreskrivna, å sön- eller helgdag dock ej under högmässogudstjänst.

Utsträckning av den vanliga affärstiden må, under i första stycket angivna villkor, medgivas i följande omfattning:

1) butik, där handel idkas huvudsakligen med mejerivaror, ägg, margarin eller bageri- och konditorivaror må å söckendag hållas öppen mellan klockan 7 och klockan 8;

2) butik, där handel idkas huvudsakligen med mejerivaror, ägg, margarin, bageri- och konditorivaror, alkoholfria drycker, färsk frukt eller levande blommor, må å sön- eller helgdag hållas öppen mellan klockan 10 och klockan 11 samt därutöver under högst två timmar å tid, då högmässogudstjänst icke hålles; samt

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

3) fotografiateljé må hållas öppen å sön- eller helgdag under högst två timmar, dock ej under högmässogudstjänst.

Där det inom viss kommun kan anses erforderligt för att möjliggöra för skogs- och flottningsarbetare samt andra långt från hemmet sysselsatta personer att göra inköp å fritid, må bestämmas, att butik å sön- eller helgdag får hållas öppen under högst två timmar, dock ej under högmässogudstjänst.

Bestämmelse, varom i denna paragraf förmåles, skall gälla hela kommunen, där ej synnerliga skäl till annat föranleda. Olika bestämmelser må meddelas för butiker av skilda slag. Bestämmelser må även meddelas för endast butiker av visst slag men må däremot icke begränsas till en eller flera angivna butiker.

6 §.

Om bestämmelse enligt 5 § beslutar den myndighet, som utövar kommunens beslutanderätt.

När fråga om sådan bestämmelse uppkommit hos den kommunala myndigheten, skall tillfälle beredas näringsidkare och arbetstagare, som skulle beröras av bestämmelsen, att genom sina sammanslutningar eller på annat sätt uttala sig i ärendet. *Tillbörlig hänsyn skall tagas till därvid framförda synpunkter.*

När fråga om sådan bestämmelse uppkommit hos den kommunala myndigheten, skall tillfälle beredas näringsidkare och arbetstagare, som skulle beröras av bestämmelsen, att genom sina sammanslutningar eller på annat sätt uttala sig i ärendet.

7 §.

Beslut om bestämmelse enligt 5 § skall underställas länsstyrelsen och för sådant ändamål överlämnas, där det avser annan stad än Stockholm, till magistraten eller kommunalborgmästaren och beträffande kommun å landet till landsfiskalen i orten. Magistraten, kommunalborgmästaren eller landsfiskalen skall insända beslutet till länsstyrelsen med eget utlåtande, sedan tillfälle beretts dem, vilkas rätt beröres av beslutet, att avgiva yttrande över detsamma. I Stockholm skall sådant tillfälle beredas av överståthållarämbetet.

8 §.

Länsstyrelsen äger att helt eller delvis fastställa eller ock ogilla beslut om bestämmelse enligt 5 §. Fastställt beslut skall ofördröjligen allmängöras genom dess införande i länskungörelserna. Därjämte skall genom vederbörande kommunala myndighets försorg tillkännagivande om kungörelsen med angivande av dess huvudsakliga innehåll införas i minst en tidning inom orten, varförutom beträffande landskommun tillkännagivande om kungörelsen skall ske i kyrkan.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

9 §.

Med avseende å ändring eller upphävande av beslut om bestämmelse enligt 5 § skall gälla vad i 5—8 §§ är stadgat.

10 §.

I fråga om köping, som icke utgör egen kommun, samt municipalsamhälle skall vad i denna lag sägs om kommun äga motsvarande tillämpning; och må förty av kommunen enligt denna lag fattat beslut ej gälla köpingen eller samhället.

Särskilt tillstånd till annan affärstid än den vanliga.

11 §.

1 mom. *Polismyndigheten må, under nedan i denna paragraf angivna förutsättningar meddela näringsidkare tillstånd att hålla butik öppen för allmänheten eller att annorstädes idka försäljning till allmänheten å tid, då sådant eljest icke är förenligt med bestämmelserna i denna lag.*

Med polismyndighet förstås i denna lag för Stockholm överståthållarämbetet, för annan stad, där poliskammare finnes, denna, för övriga städer magistrat eller, där sådan ej finnes, kommunalborgmästare och för landet polischefen i orten.

Ansökning om tillstånd, *varom i första stycket förmåles*, skall innehålla uppgift om den tid och de varuslag, som framställningen avser, samt de närmare omständigheter, under vilka öppethållandet eller försäljningen avses skola äga rum.

Tillfälle att avgiva yttrande över gjord ansökning skall, där ej fråga är om öppethållande eller försäljning under allenast kort tid, av *polismyndigheten* beredas stads- eller kommunalfullmäktige eller, där kommunalfullmäktige ej finnas, kommunalnämnden.

1 mom. Under nedan i denna paragraf angivna förutsättningar *må tillstånd meddelas näringsidkare att hålla butik öppen för allmänheten eller att annorstädes idka försäljning till allmänheten å tid, då sådant eljest icke är förenligt med bestämmelserna i denna lag.*

Tillstånd, varom i första stycket förmåles, meddelas för Stockholm av överståthållarämbetet, för övriga städer av magistrat eller, där sådan ej finnes, av kommunalborgmästare och för landet av länsstyrelse (tillståndsmyndighet).

Ansökning om tillstånd skall innehålla uppgift om den tid och de varuslag, som framställningen avser, samt de närmare omständigheter, under vilka öppethållandet eller försäljningen avses skola äga rum.

Tillfälle att avgiva yttrande över gjord ansökning skall, där ej fråga är om öppethållande eller försäljning under allenast kort tid, av *tillståndsmyndigheten* beredas stads- eller kommunalfullmäktige eller, där kommunalfullmäktige ej finnas, kommunalnämnden.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

2 mom. Ansökning om tillstånd, varom i 1 mom. förmäles, skall avslås, om sökanden icke uppfyller de villkor, som gälla för idkande av handel i allmänhet, eller anledning finnes till antagande, att han icke är lämplig att utöva verksamheten, så ock om hinder prövas föreligga ur hälsovårds-, ordnings-, säkerhets- eller liknande synpunkt.

3 mom. Föreligger ej hinder enligt 2 mom., skall *polismyndigheten* pröva, om det sökta tillståndet ur andra synpunkter lämpligen bör meddelas, därvid tillbörlig hänsyn skall tagas till å ena sidan det gagn för allmänheten och å andra sidan de olägenheter för annan handel, som skulle uppkomma vid bifall till framställningen.

Tillstånd, varom i 1 mom. sägs, må endast givas, om synnerliga skäl därtill äro, med mindre ansökningen avser något av nedannämnda fall. I sådan händelse skola följande regler lända till efterrättelse:

1) försäljning av konfektyrer, alkoholfria drycker, färsk frukt, levande blommor, tryckta skrifter och tändstickor, vilken bedrives från kiosk, stånd, bord eller annat sådant försäljningsställe, där under *hela försäljningsdagen* endast dessa varor saluhållas, må medgivas, såframt icke särskilda skäl till annat föranleda, i allmänhet dock icke någon veckodag längre än till klockan 22; sådant medgivande må ock lämnas för försäljning av *dessa varor* annorledes än från särskilt försäljningsställe, om försäljningen icke är förbunden med handel med andra varor och i övrigt skäl därtill anses föreligga;

3 mom. Föreligger ej hinder enligt 2 mom., skall *tillståndsmyndigheten* pröva, om det sökta tillståndet ur andra synpunkter lämpligen bör meddelas, därvid tillbörlig hänsyn skall tagas till å ena sidan det gagn för allmänheten och å andra sidan de olägenheter för annan handel, som skulle uppkomma vid bifall till framställningen.

Tillstånd, varom i 1 mom. sägs, må endast givas, om synnerliga skäl därtill äro, med mindre ansökningen avser något av nedannämnda fall. I sådan händelse skola följande regler lända till efterrättelse:

1) försäljning av konfektyrer, alkoholfria drycker, färsk frukt, levande blommor, tryckta skrifter och tändstickor, vilken bedrives från kiosk, stånd, bord eller annat sådant försäljningsställe, där under *den vanliga affärstiden* endast dessa varor *och tobaksvaror* saluhållas, må medgivas, såframt icke särskilda skäl till annat föranleda, i allmänhet dock icke någon veckodag längre än till klockan 22; sådant medgivande må ock lämnas för försäljning av *nämnda varor med undantag av tobaksvaror* annorledes än från särskilt försäljningsställe, om försäljningen icke är förbunden med handel med andra varor och i övrigt skäl därtill anses föreligga;

2) försäljning av konfektyrer, alkoholfria drycker, färsk frukt och *periodiska skrifter från annan butik än under 1)* sägs, där under *hela för-*

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

säljningsdagen endast dessa varor saluhållas, må medgivas, såframt icke särskilda skäl till annat föranleda, i allmänhet dock icke någon veckodag längre än till klockan 22;

2) försäljning i samband med nöjes-tillställning, idrottstävling, friluftsbad eller dylikt må medgivas i den utsträckning, som med hänsyn till förhållandena anses erforderlig; dock må tillståndet i regel avse försäljning endast av de under 1) nämnda varuslagen samt lagad mat och tobaksvaror;

3) försäljning i direkt anslutning till station för järnvägs- eller lufttrafik eller för mer betydande sjö-, spårvägs- eller busstrafik må medgivas i den utsträckning, som kan anses betingad av de resandes behov; dock må tillståndet i regel avse försäljning endast av de under 1) nämnda varuslagen samt lagad mat, tobaksvaror och mindre pappersartiklar;

4) försäljning utomhus av varm korv samt bröd, potatis och senap, som tillhandahållas i samband med korven, må medgivas i den utsträckning, som anses lämplig, dock endast från fastställd plats;

5) öppethållande av lokal, där utställningar av verk av bildande konst ävensom alster av konsthantverk och konstindustri, avsedda för försäljning, anordnas, må för visning av dessa konstverk medgivas i den utsträckning så anses lämpligt.

3) försäljning i samband med nöjes-tillställning, idrottstävling, friluftsbad eller dylikt må medgivas i den utsträckning, som med hänsyn till förhållandena anses erforderlig; dock må tillståndet i regel avse försäljning endast av de under 1) nämnda varuslagen samt lagad mat;

4) försäljning i direkt anslutning till station för järnvägs- eller lufttrafik eller för mer betydande sjö-, spårvägs- eller busstrafik må medgivas i den utsträckning, som kan anses betingad av de resandes behov; dock må tillståndet i regel avse försäljning endast av de under 1) nämnda varuslagen samt lagad mat och mindre pappersartiklar;

5) försäljning utomhus av varm korv samt bröd, potatis och senap, som tillhandahållas i samband med korven, må medgivas i den utsträckning, som anses lämplig, dock endast från fastställd plats;

6) öppethållande av lokal, där utställningar av verk av bildande konst ävensom alster av konsthantverk och konstindustri, avsedda för försäljning, anordnas, må för visning av dessa konstverk medgivas i den utsträckning så anses lämpligt.

4 mom. Tillstånd meddelas för viss tid eller tills vidare och må återkallas, när skäl därtill äro.

I tillståndet skall angivas den tid på dygnet, under vilken öppethållande eller försäljning får äga rum, samt de

I tillståndet skall angivas den tid på dygnet, under vilken öppethållande eller försäljning får äga rum, samt de

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

varuslag, som därunder få försäljas. *Polismyndigheten* äger meddela de ytterligare föreskrifter rörande försäljningens anordnande, som finnas erforderliga.

Polismyndigheten skall till den, som erhåller tillstånd, utfärda bevis härom, vari villkoren för tillståndet skola angivas. Detta bevis skall, om rörelsen drives å särskilt försäljningsställe, vara uppsatt å väl synlig plats därstädes, samt i annat fall ständigt vara tillgängligt hos den, som bedriver försäljningen.

5 mom. Klagan över beslut, som enligt denna paragraf meddelas av *annan polismyndighet än överståthållarämbetet*, må föras hos länsstyrelsen i den ordning, som för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut är bestämd. Klagan över beslut, som enligt denna paragraf meddelas av överståthållarämbetet, må föras hos Konungen i vederbörande statsdepartement i den ordning, som nyss sagts.

Beslut, varigenom meddelas tillstånd, som i 1 mom. sägs, skall utan hinder av besvär lända till efterrättelse, intill dess annorlunda kan varda förordnat.

12 §.

Är eftergift från vad i denna lag är stadgat påkallad av särskilt trängande behov, äger Konungen förordna, att sådan eftergift må tillgodonjutas för visst tillfälle, viss plats eller visst slag av rörelse. I förordnandet skola meddelas de närmare föreskrifter, som i samband med eftergiften finnas erforderliga.

Allmänna bestämmelser.

13 §.

Hälles butik öppen för allmänheten eller idkas försäljning till allmänheten, när sådant enligt denna lag eller enligt föreskrift, som meddelats med stöd av lagen, icke är tillåtet, straffes näringsidkaren med dagsböter.

Har näringsidkare tidigare, dock ej mer än två år före det stämning del-

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

givits, dömts för förseelse mot denna lag, må antalet dagsböter ej sättas under fem.

Avskrift av utslag, varigenom den, som erhållit tillstånd enligt 11 §, dömts för förseelse mot denna lag, skall utan dröjsmål översändas till vederbörande tillståndsmyndighet.

14 §.

Förseelse mot denna lag åtalas vid polisdomstol, där sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol. Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

15 §.

Beträffande verksamhet, som bedrivs av staten eller kommun, skall vad i 13 § är stadgat angående näringsidkare gälla verksamhetens föreståndare. Lag samma vare, där länsstyrelsen efter framställning av näringsidkare godtagit viss person såsom verksamhetens föreståndare i näringsidkarens ställe.

16 §.

Där i lag eller författning ytterligare begränsning stadgats beträffande öppethållande eller försäljningstid, skall sådan begränsning lända till efterrättelse.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1940 och gäller till och med den 31 december 1942. Beträffande förseelse mot lagen, som begåtts under tiden för dess giltighet, skall dock vad i lagen är stadgat fortfara att gälla efter sistnämnda dag.

Genom denna lag upphäves lagen den 30 maj 1919 om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse samt beslut, som fattats med stöd av nämnda lag. Därvid skall dock iakttagas följande:

1) beslut, varigenom i kommun fastställts kortare affärstid än den i 3 eller 4 § av nya lagen medgivna, förbliver i denna del giltigt till dess det upphävs i den ordning, som nya lagen föreskriver;

2) näringsidkare, som vid nya lagens ikraftträdande med stöd av 15 § lagen den 30 maj 1919 bedriver rörelse under längre tid av dygnet än nya lagen medgiver och som drivit sådan rörelse sedan den 1 juni 1937, må utan särskilt tillstånd fortsätta rörelsen på

2) näringsidkare, som vid nya lagens ikraftträdande med stöd av 15 § lagen den 30 maj 1919 bedriver rörelse under längre tid av dygnet än nya lagen medgiver och som drivit sådan rörelse sedan den 1 juni 1937, må utan särskilt tillstånd fortsätta rörelsen på

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

oförändrat sätt till den 1 januari 1941; och må *polismyndigheten*, när det gäller näringsidkare, som på grund av sjuklighet, invaliditet eller hög ålder har särskilt stort behov av att även i fortsättningen få bedriva rörelsen utan ändring, efter särskild prövning kunna giva tillstånd härtill utan hinder av de i 11 § av nya lagen uppställda villkoren, dock endast för ett år i sänder. Vad nu sagts om näringsidkare, gälle ock dennes efterlevande make.

oförändrat sätt till den 1 januari 1942; och må *tillståndsmyndigheten*, när det gäller näringsidkare, som på grund av sjuklighet, invaliditet eller hög ålder eller som *eljest för sin egen och sin familjs försörjning* har särskilt stort behov av att även i fortsättningen få bedriva rörelsen utan ändring, efter särskild prövning kunna giva tillstånd härtill utan hinder av de i 11 § av nya lagen uppställda villkoren, dock endast för ett år i sänder. Vad nu sagts om näringsidkare, gälle ock dennes efterlevande make.

Beslut enligt 5, 8, 11 och 12 §§ av nya lagen samt enligt nästföregående stycke må meddelas efter den 1 oktober 1939, dock med verkan tidigast från nya lagens ikraftträdande.

D. att motionerna I: 258, 267, 268, 272, 273, 274 och 277 samt II: 372, 373, 381, 382, 395, 413, 414, 422, 424, 425, 426, 427, 428, 429 och 430, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet ovan under A. och C. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd;

E. att motionerna I: 271 och II: 415, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet i sin motivering anført, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt

F. att motionen II: 423 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 17 maj 1939.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman*, *Linder*, *Tamm*, *Löfvander*, *Knut Petersson*, *Sten*, *Strand* och *Ekströmer*;

från andra kammaren: fröken *Hesselgren*, herrar *Hage*, *Skoglund*, *Halla-gård*, *Molander* och *Sandström*, fru *Nordgren* och fru *Johansson*.

Reservationer:**A. Beträffande utlåtandet i dess helhet:**

av herr *Knut Petersson*.

B. Beträffande förslaget till arbetstidslag för detaljhandeln:

a) av herr *Skoglund*, som i fråga om följande paragrafer i nämnda lagförslag yrkat:

8 §.

att utskottets motivering måtte erhålla följande lydelse:

Förevarande paragraf i lagförslaget innehåller ett stadgande, att arbetsgivare är pliktig att för arbete å övertid utgiva särskild ersättning. Detta stadgande äger icke motsvarighet vare sig i den allmänna arbetstidslagen eller i lantarbetstidslagen. I denna del innebär förslaget en anmärkningsvärd nyhet. Regleringen av avlöningsförhållandena har eljest i vårt land i allmänhet ansetts falla utanför lagstiftningens uppgifter.

Även enligt utskottets mening bör särskild ersättning i en eller annan form utgå för arbete å övertid. Emellertid tala starka skäl för att avlöningsfrågor få avgöras genom parternas fria överenskommelser. Därtill kommer, att det torde bliva synnerligen svårt för yrkesinspektionen att utöva någon effektiv kontroll över bestämmelsens efterlevnad. En sådan kontroll ligger även vid sidan av de uppgifter, som hittills anförtrots åt yrkesinspektionen.

Med hänsyn till vad sålunda anförts kan utskottet icke tillstyrka 8 § i Kungl. Maj:ts förslag.

samt att utskottet måtte avstyrka paragrafen.

14 §.

att, därest reservantens yrkanden under 8 § vunne bifall, utskottets uttalande rörande 14 § måtte utgå.

b) av herrar *Norman*, *Linder* och *Sten* samt fru *Nordgren*, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka 9 § i Kungl. Maj:ts förslag.

C. Beträffande förslaget till butikstängningslag:

a) av herrar *Löfvander*, *Knut Petersson* och *Ekströmer*, fröken *Hesselgren* samt herrar *Skoglund* och *Sandström*, vilka i fråga om 2 § anført:

Enligt utskottets förslag kan offentlig myndighet lämna tillstånd till öppethållande av lokal, där utställningar av verk av bildande konst ävensom alster av konsthantverk och konstindustri, avsedda för försäljning, anordnas, i den utsträckning så anses lämpligt. Stadgande härom har intagits i 11 §

3 mom. 5). Enligt vår mening är det icke erforderligt att i dylika fall kräva särskilt tillstånd. Vi föreslå därför, att i 2 § insättes en ytterligare punkt av följande lydelse:

12) öppethållande av lokal, där utställningar av verk av bildande konst ävensom alster av konsthantverk och konstindustri, avsedda för försäljning, anordnas, för visning av dessa konstverk;

Med hänsyn till detta tillägg bör 11 § 3 mom. 6) i utskottets förslag utgå, varom vi samtidigt hemställa.

b) av herrar *Norman* och *Sten*, vilka ansett, att 11 § 3 mom. 1), 3) och 4) i utskottets förslag till butikstängningslag bort erhålla samma lydelse som punkterna 1), 2) och 3) respektive i Kungl. Maj:ts förslag.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
I. <i>Arbetstidslag för detaljhandeln</i>	4
Historik	4
Allmänna spörsmål	4
Frågan om arbetstidslagstiftning för kontorsanställda och vissa andra grupper av arbetstagare utanför detaljhandeln.....	9
Utskottet sid. 14.	
Specialmotivering	16
Rubrik och underrubriker sid. 16. — Utskottet sid. 16.	
1 § sid. 16. — Utskottet sid. 24.	
2 § sid. 25. — Utskottet sid. 31.	
4 § sid. 32. — Utskottet sid. 35.	
7 § sid. 36. — Utskottet sid. 40.	
8 § sid. 41. — Utskottet sid. 47.	
9 § sid. 47. — Utskottet sid. 49.	
10 § sid. 49. — Utskottet sid. 50.	
14 § sid. 50. — Utskottet sid. 50.	
Ikraftträdelse- och övergångsbestämmelser sid. 50. — Utskottet sid. 53.	
II. <i>Lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning</i>	54
Utskottet sid. 54.	
III. <i>Butikstängningslag</i>	54
Historik	54
Behovet av butikstängningslag om arbetstidslag för detaljhandeln till- skapas	55
Utskottet sid. 55.	
Specialmotivering	56
1 § sid. 56. — Utskottet sid. 56.	
2 § sid. 56. — Utskottet sid. 59.	
3 § sid. 59. — Utskottet sid. 63.	
4 § sid. 63. — Utskottet sid. 65.	
5 § sid. 65. — Utskottet sid. 67.	
6 § sid. 67. — Utskottet sid. 67.	
11 § sid. 68. — Utskottet sid. 72.	
13 § sid. 73. — Utskottet sid. 73.	
Ikraftträdelse- och övergångsbestämmelser sid. 74. — Utskottet sid. 75.	
<i>Utskottets hemställan</i>	75
<i>Reservationer</i>	91